

Kyrkor i Närke

SVERIGES KYRKOR

NÄRKE, TILLÄGG TILL BAND I

ANN CATHERINE BONNIER

MARIAN ULLÉN

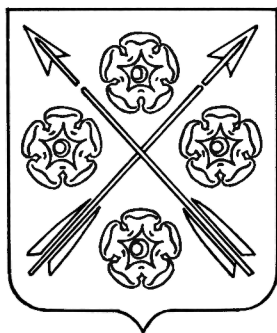
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

PÅ UPPDRAG AV KUNGL VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

UTGIVET AV STEN KARLING, ARMIN TUULSE OCH PER-OLOF WESTLUND

NÄRKE

BAND I

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS
FÖRLAG 1939–1961

ALMQVIST & WIKSELL STOCKHOLM 1970–72

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

Innehållsförteckning till Närke band I

KARTA ÖVER KYRKORNA I ÖREBRO STAD OCH ÖREBRO OCH GLANSHAMMARS HÄRADER	IV
FÖRORD TILL BAND I	V

HALVBAND 1

ÖREBRO STADS KYRKOR *av Erik Lundberg och Bertil Waldén*

SANKT NIKOLAI KYRKA	5
OLAUS PETRI KYRKA	149

KYRKOR I ÖREBRO HÄRAD *av Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén*

ALMBY KYRKA	159
LÄNGBRO KYRKA	179
EKERS KYRKA	184
MOSJÖ KYRKA	195
TÄBY KYRKA	226
VINTROSA KYRKA	242
TYSSLINGE KYRKA	258
KILS KYRKA	271
GRÄVE KYRKA	310
AXBERGS KYRKA	325
DYLTA BRUKSKAPELL	347
HOVSTA KYRKA	348

HALVBAND 2

GLANSHAMMARS OCH RINKABY KYRKOR *av Sigurd Curman, Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén*

GLANSHAMMARS KYRKA	369
RINKABY KYRKA	549

ÖDEBY KYRKA *av Stellan Mörner, Tamás Sárkány och Bertil Waldén*

629

LILLKYRKA OCH GÖTLUNDA KYRKOR *av Tamás Sárkány*

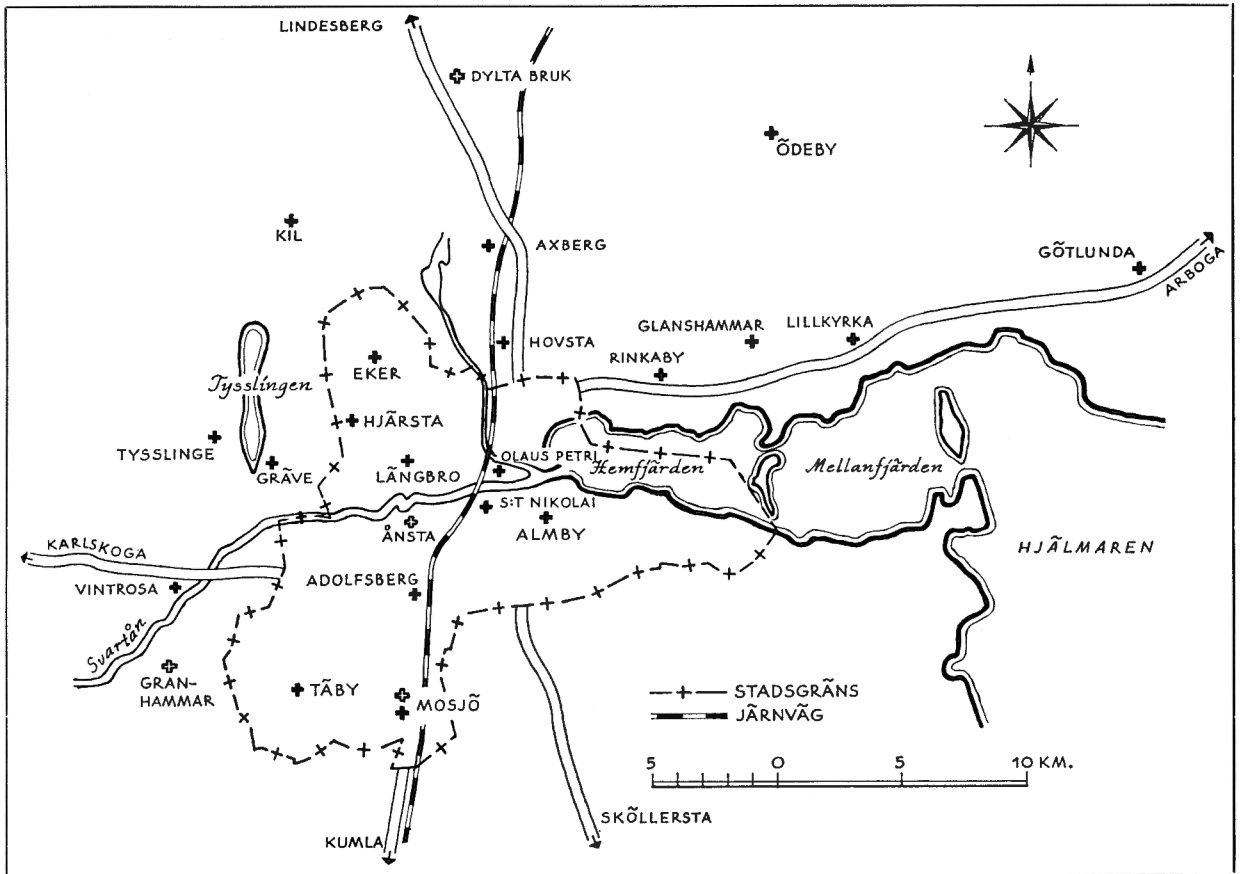
LILLKYRKA KYRKA	711
GÖTLUNDA KYRKA	753

KYRKOR I NÄRKE. TILLÄGG TILL NÄRKE BAND I *av Ann Catherine Bonnier och Marian Ullén*

793

REGISTER TILL BAND I

ORTREGISTER	885
PERSONREGISTER	887
SAKREGISTER	900

Karta över de i band I behandlade kyrkorna i Örebro stad och i Örebro och Glanshammars härad. J Söderberg 1972.

NÄRKE

BAND I
HALVBAND 1

KYRKORNA I ÖREBRO STAD OCH ÖREBRO HÄRAD

Förord till Närke band I

Det nu avslutade bandet av Närkes kyrkor, som täcker den norra delen av landskapet, påbörjades redan 1939 med en beskrivning av Örebro stads kyrkor (Närke I: 1, vol 46), författad av Erik Lundberg och Bertil Waldén. På grund av bl a ekonomiska svårigheter har det dock dröjt innan övriga häften i bandet kunnat ges ut. Uppgifter om de olika kyrkoberskrivningarnas tillkomst finns i förorden till de enskilda häftena.

Kyrkorna i Örebro härad (Närke I: 2, vol 63) utkom 1949 med Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén som författare. Publiceringen av Glanshammars härad påbörjades 1961 med en beskrivning av Glanshammars och Rinkaby kyrkor (Närke I: 3, vol 92), författad av Sigurd Curman, Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén. Ödeby kyrka (Närke I: 4, vol 129) av Stellan Mörner, Tamás Sárkány och Bertil Waldén utkom 1970 och med beskrivningen av Lillkyrka och Götlunda kyrkor (Närke I: 5, vol 141) av Tamás Sárkány fullbordades Glanshammars härad 1971.

På grund av att så lång tid förflutit sedan det första närkehäftet utkom har kyrkoberskrivningarna delvis hunnit bli föråldrade. Tilläggen till band I har därför fått ett större omfång än vanligt och publiceras därför i ett eget häfte, Kyrkor i Närke (Närke I: 6, vol 147), författat av Ann Catherine Bonnier och Marian Ullén. Detta avslutas av det sedvanliga ort-, person- och sakregistret till hela bandet, utarbetat av Kerstin Holm, Hilda Kauri och Owe Johansson.

De tre sista häftena i bandet har utformats efter den layout av Vidar Forsberg som började tillämpas i volym 114. Även bandtitelark och register har fått denna nya utformning. Bandet är ovanligt omfångsrikt och har därför av praktiska skäl delats upp på två halvband, av vilka det första omfattar kyrkorna i Örebro stad och Örebro härad och det andra kyrkorna i Glanshammars härad samt tillägg och register.

Stockholm i april 1972

Sten Karling

Per-Olof Westlund

Armin Tuulse

NÄRKE

BAND I
HALVBAND 2

KYRKORNA I GLANSHAMMARS HÄRAD

SAMT TILLÄGG OCH REGISTER TILL BAND I

Innehållsförteckning till band I, halvband 2

GLANSHAMMARS OCH RINKABY KYRKOR *av Sigurd Curman, Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén*

GLANSHAMMARS KYRKA	369
RINKABY KYRKA	549

ÖDEBY KYRKA *av Stellan Mörner, Tamás Sárkány och Bertil Waldén*

629

LILLKYRKA OCH GÖTLUNDA KYRKOR *av Tamás Sárkány*

705

LILLKYRKA KYRKA	711
GÖTLUNDA KYRKA	753

KYRKOR I NÄRKE. TILLÄGG TILL NÄRKE BAND I *av Ann Catherine Bonnier och Marian Ullén*

793

REGISTER TILL BAND I

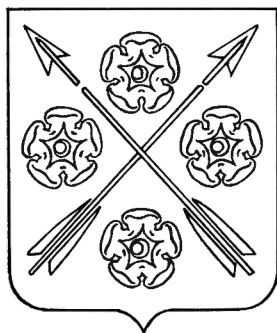
ORTREGISTER	885
PERSONREGISTER	887
SAKREGISTER	900

Kyrkor i Närke

Kyrkor i Närke

NÄRKE BAND I:6

Av ANN CATHERINE BONNIER
och MARIAN ULLÉN

VOLYM 147 AV SVERIGES KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

PÅ UPPDRAG AV KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

UTGIVET AV STEN KARLING, ARMIN TUULSE OCH PER-OLOF WESTLUND

Almqvist & Wiksell Stockholm 1972

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

FOTO SÖREN HALLGREN
GRAFISK FORMGIVNING VIDAR FORSBERG

Bildtexterna har översatts till engelska av Albert Read. Bildmaterial och anteckningar förvaras i ATA.

Omslagsbilden återger en detalj av predikstolen i Mosjö kyrka. Foto S Hallgren 1971.

På omstående sida Närkes landskapsvapen.

ISBN 91-7192-027-7

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB UPPSALA 1972

Innehåll

KYRKOR I NÄRKE

<i>Förord</i>	799
<i>Inledning</i>	801

ÖREBRO STADS KYRKOR

<i>Sankt Nikolai kyrka</i>	802
<i>Olaus Petri kyrka</i>	810
<i>Adolfsbergs kyrka</i>	815
<i>Hjärsta kyrka</i>	818
<i>Långbro gamla kyrka</i>	821
<i>Ånsta kyrka</i>	822

KYRKOR I ÖREBRO HÄRAD

<i>Almby kyrka</i>	824
<i>Axbergs kyrka</i>	829
<i>Dylta brukskapell</i>	831
<i>Ekers kyrka</i>	832
<i>Gräve kyrka</i>	835
<i>Hovsta kyrka</i>	838
<i>Kils kyrka</i>	842
<i>Långbro kyrka</i>	846
<i>Mosjö: Kullkyrkan</i>	850
<i>Mosjö kyrka</i>	853
<i>Tysslinge kyrka</i>	863
<i>Täby kyrka</i>	867
<i>Vintrosa: Granhammarskyrkan</i>	872
<i>Vintrosa kyrka</i>	877

KYRKOR I GLANSHAMMARS HÄRAD

<i>Glanshammars kyrka</i>	878
<i>Rinkaby kyrka</i>	879
<i>Ödeby kyrka</i>	879
<i>Lillkyrka</i>	879
<i>Götlunda kyrka</i>	880

NOTER	880
-------	-----

KÄLLOR OCH LITTERATUR	883
-----------------------	-----

FÖRKORTNINGAR	884
---------------	-----

REGISTER TILL NÄRKE BAND I

ORTREGISTER	885
-------------	-----

PERSONREGISTER	887
----------------	-----

SAKREGISTER	900
-------------	-----

Förord

Närke band I av Sveriges Kyrkor omfattar kyrkorna i Örebro stad och i Örebro och Glanshammars härad. De i bandet ingående volymerna har utkommit med stora mellanrum — den första utkom 1939 och den sista 1972 — och flertalet kyrkor har efter publiceringen genomgått omfattande restaureringar. Nya inventarier har tillkommit, äldre textilier har konserverats och orglarna har om- eller tillbyggt. Då en fullständig redogörelse i vissa fall skulle ha krävt i det närmaste helt nya beskrivningar av kyrkorna, har tilläggen inskränkts till att ge en sammanfattning av vad som skett vid restaureringarna beträffande kyrkobyggnaden och den fasta inredningen. Trots detta är det nya materialet så pass omfattande att det måste publiceras i en särskild volym.

De i bandet ingående beskrivningarna har granskats av fackexpertis med tanke på eventuella rättelser och tillägg. Orgelbeskrivningarna har sålunda granskats och kompletterats av antikvarie Axel Unnerbäck, medeltida träskulptur m m av antikvarie Rune Norberg, silver av förste intendent Kersti Holmquist, kyrkklockor av domkyrkosysselman Lars Magnus Holmbäck samt textilier av Riksantikvarieämbetets textilkonservering. Till alla dessa vill utgivarna härmed framföra sitt varma tack.

Materialet har sammanställts av Ann Catherine Bonnier och Marian Ullén, som sommaren 1971 besökte samtliga berörda kyrkor. Ann Catherine Bonnier svarar för avsnitten om Långbro gamla kyrka och Ånsta kyrka i Örebro stad, för Ekers kyrka, Tysslinge kyrka, Täby kyrka, Granhammarskyrkan i Vintrosa och Vintrosa kyrka i Örebro härad samt för Glanshammars kyrka, Rinkaby kyrka, Ödeby kyrka, Lillkyrka och Götlunda kyrka i Glanshammars härad. Marian Ullén har författat avsnitten om Nikolaikyrkan, Olaus Petri kyrka, Adolfsbergs kyrka och Hjärsta kyrka i Örebro stad samt Almby kyrka, Axbergs kyrka, Dylta brukskapell, Gräve kyrka, Hovsta kyrka, Kils kyrka, Långbro kyrka, Kullkyrkan i Mosjö och Mosjö kyrka i Örebro härad. Registret till bandet har utarbetats av Kerstin Holm, Hilda Kauri och Owe Johansson. Manuskriptet har granskats av Sten Karling.

Stockholm i april 1972

Sten Karling

Per-Olof Westlund

Armin Tuulse

KYRKOR I NÄRKE

Tillägg till Närke band I

Inledning

Tilläggen till de i band I ingående kyrkoberivningarna ger framför allt ett bidrag till bilden av den restaureringsverksamhet som skett under de senaste decennierna. Samtliga kyrkor i området har nämligen genomgått mer eller mindre genomgripande förändringar i fråga om interiören. Byggnaderna är med få undantag medeltida till sitt ursprung men förändrade genom senare om- och tillbyggnader. Interiörerna präglades av de restaureringar som skedde strax före och efter sekelskiftet 1900, den stora restaureringsvåg som har fått sin motsvarighet i den nya våg av kyrkorestaurationer som tog sin början under slutet av 1940-talet, då de ekonomiska förutsättningarna åter började bli gynnsamma efter krigsårens knapphet. Arkitekternas uppgift har varit att förena de nutida kraven på funktionsduglighet och kulturhistoriskt hänsynstagande till en för modern smak

estetiskt tilltalande helhet. Förutom underhålls- och reparationsarbeten på själva byggnaderna samt viss modernisering, såsom värme, el och sanitet, har restaureringarna inriktats på att mildra eller utplåna och ersätta tillsatserna från den föregående epokens restaureringar. Den kyrkliga konsten från 1800-talets senare hälft och 1900-talets början har länge betraktats som produkter från en »förfallsperiod». Bertil Waldén, under lång tid landsantikvarie i Örebro län, publicerade redan 1955 en uppsats med titeln »Den karaktärsfulla kaminen», där han manar kyrkorestauratörer och församlingar i sitt län att inte låta all 1800-talskaraktär »förskönas» bort i kyrkorna.¹ Det är dock först på de allra senaste åren som 1800-talets och sekelskiftets konst på nytt fått inte bara antikvariska utan även estetiska värden och restaurering inte blivit liktydigt med total omgestaltning.

Fig 785. Ekers kyrka från sydväst. Foto 1971.

Eker Church from SW.

ÖREBRO STADS KYRKOR

Örebro stads kyrkor, omfattande S Nikolai kyrka och Olaus Petri kyrka, publicerades 1938 (Nä I: 1, volym 46) med Erik Lundberg och Bertil Waldén som författare. Sedan dess har stora områden inkorporerats med staden och kyrkorna i Almby, Eker, Långbro, Mosjö och Täby ligger nu innanför stadsgränsen. Tilläggen till dessa kyrkoberivningar ingår dock som tidigare i avdelningen

Kyrkor i Örebro härad (se nedan). De båda kyrkor som uppförts i de nya bostadsområdena Adolfsberg och Hjärsta beskrivs däremot kortfattat i detta kapitel. Ett fragment av en dopfont från den medeltida, nu försvunna Långbro kyrka har påträffats och grundmurarna till Ånsta kyrka har grävts fram. Båda dessa kyrkor har legat inom Örebro och behandlas nedan.

Sankt Nikolai kyrka

År 1860 påbörjades den omfattande och långvariga restaureringen av S Nikolai kyrka som C G Brunius 1859 utarbetat förslag till. Från 1864 bedrevs arbetena under ledning av Adolf Kjellström.² Först under förra hälften av 1890-talet avslutades restaureringen med de dekorationsmålningar på väggar och valv som då utfördes (se s 60–62; fig 43, 44, 52). Vid en inre restaurering (som huvudsakligen avsåg inredningen) under Erik Fants ledning 1936 utbyttes den öppna bänkinredningen mot en ny sluten bänkinredning och en del förändringar bl a beträffande altarprydnaden vidtogs (s 62; fig 41, 42). Målningarna i transeptets norra travé överkalkades även.

Kyrkans predikstol i nygotisk stil, utförd efter ritningar av A H Hägg och uppsatt vid mitten av 1870-talet (s 68), ersattes 1939 av den nuvarande, utförd av skulptören Eric Grate. Den är placerad vid den nordöstra pelaren i kyrkans tvärskepp på den föregående predikstolens postament av polerad

kalksten (fig 786). Den polygonala korgen är huggen i grå kalksten och på fem sidor prydd med reliefer som illustrerar Bergspredikan (fig 786–787). Centralfiguren är en ung, skägglös Kristus omgiven av tillfälligt vilande och lyssnande människor. De är bönder, herdar, fiskare, en moder som ammar sitt barn. I de yttre bildfälten ses de i sitt dagliga arbete. Ett par detaljer från Jesu liknelser ingår i berättelsen: trädet som icke bär frukt och huset som byggts på lös sand. Korgen har inskriften: »Eric Grate / komponerade predikstolen / Per Palm o Grate högg den i stenen 1938–39 / Adolf Lindgren donator.»³

Restaureringen 1936 var avsedd att följas av en omdaning av den sk Långbrokyrkan — det nuvarande Engelbrektskapellet — samt sakristian. Ett förslag till dessa arbeten framlades 1945 av Fant. Förslaget innebar bl a att gravtumbor och gravhällar skulle flyttas ut ur Långbrokyrkan. Kyrkorådet ställde sig dock negativt till detta

Fig 786. S Nikolai kyrka. Predikstol av grå kalksten, utförd 1939 av Eric Grate. Relieferna illustrerar Bergspredikan. Foto 1971.

St Nicholas' Church. Grey limestone pulpit, made in 1939 by Eric Grate. The reliefs illustrate the Sermon on the Mount.

Fig 787. S Nikolai kyrka. Detalj av Eric Grates predikstol från 1939 (jfr fig 786). Foto 1971.

St Nicholas' Church. Detail of Eric Grate's pulpit, dating from 1939 (cf fig 786).

förslag och restaureringsplanerna uppskötts. 1950 ersattes kyrkans skiffertak med koppar. Åtgärder beträffande interiören aktualiserades på nytt och ytterligare ett restaureringsförslag, som gällde korets utformning samt Långbrokyrkan, presenterades 1953 av Fant. Bl a föreslogs för korets inre murytor en tunnare puts, vilket skulle medföra att målningsutsmyckningen från 1894 av Edvard Bergh och Caleb Althin avlägsnades. Långbrokyrkan föreslogs vidare bli inrättad till andaktsrum. Sedan Erik Fant avlidit 1954 överläts uppdraget som restaureringsarkitekt åt Kurt von Schmalensee, som 1959 och 1961 framlade nya förslag.

Restaureringen 1962–1964

Restaureringen påbörjades 1962 efter det av Schmalensee uppgjorda programmet och avslutades 1964.⁴

Åtgärderna innebar omfogning och lagning av yttre murverk, omputsning av innermurarna varvid 1800-talsdekoren avlägsnades (se nedan), ny värmeanläggning med golvslingor, komplettering av den elektriska belysningen, nytt golv av kalksten, inrättandet av ett förrum med biutrymmen, bl a toaletter, i tornets bottenvåning, ombyggnad av läktaren, nya innerdörrar samt vissa förändringar ifråga om inredningen. Nya glasmålningar samt ny orgel har dessutom tillkommit samt ny inredning i sakristian. Långbrokyrkan förvandlades enligt planerna till ett separat kapell, det s k Engelbrektskapellet, där interiören utformades av konstnären Jan Brazda (se nedan).

Restaureringen har haft till mål att framhäva det medeltida kyrkorummet och genom moderna tillsatser skapa en harmonisk helhet. Restaureringsförslaget utarbetades samtidigt med att den stora

Fig 788. S Nikolai kyrka. Interiör mot öster efter Kurt von Schmalensees restaurering 1962–64. Foto 1971.

St Nicholas' Church. Interior looking E after the restoration of 1962–64 by Kurt von Schmalensee.

Fig 789. S Nikolai kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1962–1964. I fonden ses Jan Brazdas glasfönster samt den nya orgelfasaden, ritad av orgelfirman Troels Krohn, Hillerød, i samråd med Kurt von Schmalensee. Foto 1971.

St Nicholas' Church. Interior looking W after the restoration of 1962–64. In the background can be seen Jan Brazdá's window and the new organ front, designed by the organ builders, Troels Krohn, Hillerød, in consultation with Kurt von Schmalensee.

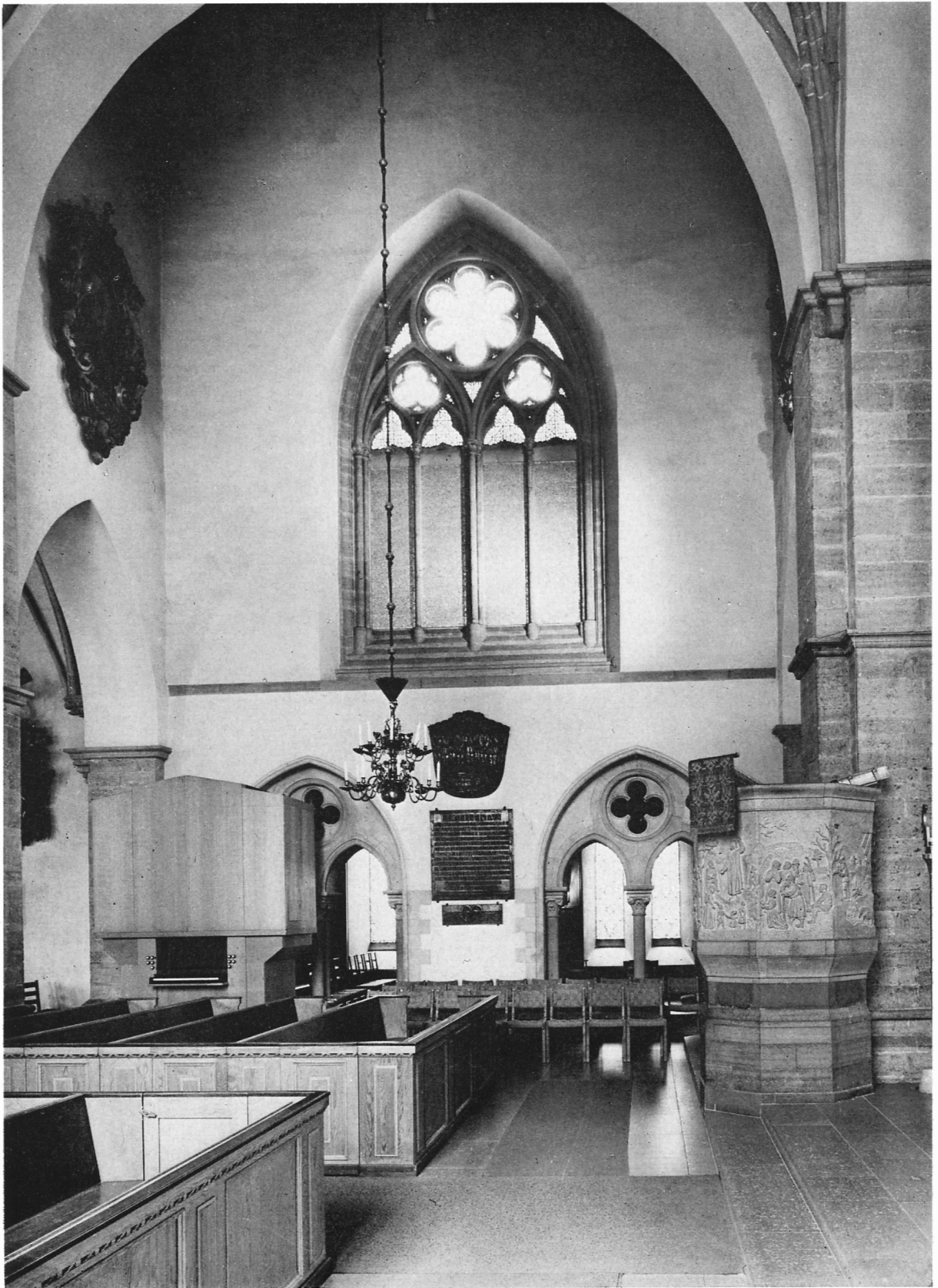

Fig 791. S Nikolai kyrka. Interiör mot söder med dekorationsmålningar från 1894 av Edvard Bergh och Caleb Althin. Målningarna avlägsnades vid restaureringen 1962–1964. Foto H Kangedal, Örebro.

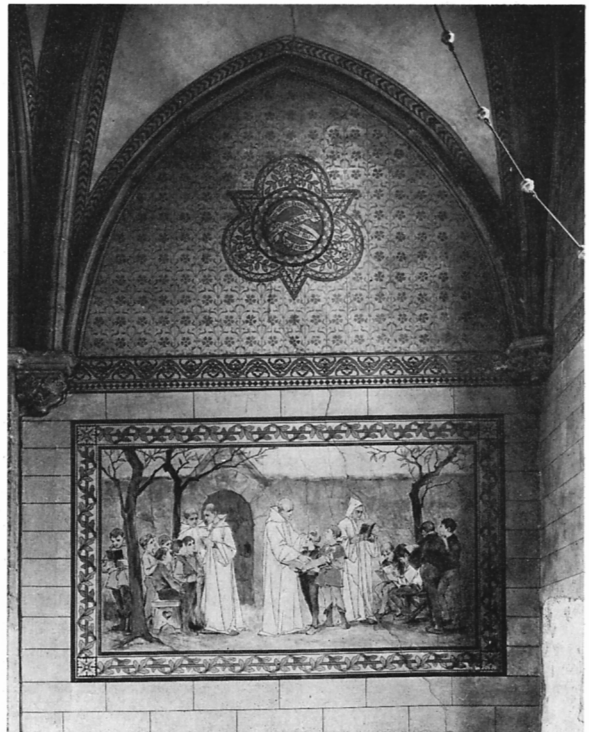
St Nicholas' Church. Interior looking S with decorative paintings dating from 1894, by Edvard Bergh and Caleb Althin, removed during the restoration of 1962–64.

Fig 790. T v. S Nikolai kyrka. Interiör av tvärskeppet mot norr efter restaureringen 1962–1964. I fonden ett fönster med glasmosaik av Jan Brazda samt öppningar in mot Engelbrektskapellet. Foto 1971.

Opposite. St Nicholas' Church. Interior of transepts looking N after the restoration of 1962–64. In the background is a window in glass mosaic by Jan Brazda and the opening leading to the Engelbrekt Chapel.

Fig 792. S Nikolai kyrka. Olaus Petri i karmeliternas klosterskola i Örebro. Målning på norra sidoskeppets västvägg, utförd 1894 av Edvard Bergh och Caleb Althin. Målningen avlägsnades vid restaureringen 1962–1964. Foto H Kangedal, Örebro.

St Nicholas' Church. Olaus Petri in the convent school of the Carmelites at Örebro. Painting on the W wall of the N aisle, executed in 1894 by Edvard Bergh and Caleb Althin. The painting was removed during the restoration of 1962–64.

omdaningen av Växjö domkyrka pågick. Även här skedde ett samarbete mellan von Schmalensee och Brazda och beröringspunkterna mellan de båda restaureringarna är många.⁵

Genom att det gamla värmesystemet skulle ersättas av ett nytt med slingor under golvet företogs 1962 en fullständig grävningsundersökning inne i kyrkan av Henrik Græbe.⁶ Kyrkan hade redan ett flertal gånger blivit undersökt och det visade sig att mycket litet återstod av orörda partier. Hela kyrkan hade även varit upplåten åt gravar. Av byggnadshistoriskt intresse var de grundstenar till en pelare, som framkom mellan kyrkans två nordvästligaste pelare. Denna påbörjade men senare åter nedrivna pelare bekräftar att man redan tidigt gått ifrån det ursprungligen tänkta systemet för välvning av långhuset, vilket även kyrkans strävpelare, som ej överensstämmer med det nuvarande valvsystemet, visar. Det framkomna pelarfundamentet svarar mot den norra yttermurens strävpelare.⁷ I övrigt påträffades ej några grunder och inte heller någon profilerad eller på annat sätt utsmyckad byggnadssten.

Kyrkorummets karaktär förändrades kraftigt genom att dekorationsmålningarna avlägsnades (fig 788, 789, 790). Enligt von Schmalensees första förslag skulle 1800-talsmålningarna bevaras i koret, medan de medeltida putsytorna skulle återställas i kyrkan i övrigt för att återge rummet dess medeltida karaktär. Såväl KBS som Raå ställde sig emellertid tvekan till dessa åtgärder. En undersökning av målningarnas kondition visade dock att det i valven fanns allvarliga sprickor i putsen, varför man av ekonomiska skäl ej ansåg sig kunna bevara dekorationsmålningarna. Då dessutom rester av medeltida målningar påträffats i det södra tvärskeppet beslöts att de medeltida putsytorna så vitt möjligt skulle återställas i hela kyrkan och endast ett parti av 1800-talsdekoren sparas som dokument.

De medeltida målningarna i det södra tvärskeppets valv, vilka framtoogs och konserverades av konservator Bertil Bengtsson, utgörs av obetydliga rester av ornamentik och figurer, dock alltför fragmentariska för att kunna tolkas till sitt innehåll. Stilmässigt företer de vissa överensstämmelser med målningarna i Kils kyrka (fig 837, 839) och

tycks härstamma från 1200-talets slut eller omkring 1300 och är alltså ungefär samtida med kyrkans äldsta delar.⁸

I tornbågen upptäcktes rester av en troligen senmedeltida dekoration. De fragmentariska ornamenten i denna har varit förebild för nydekoreningen av bågen (fig 789).

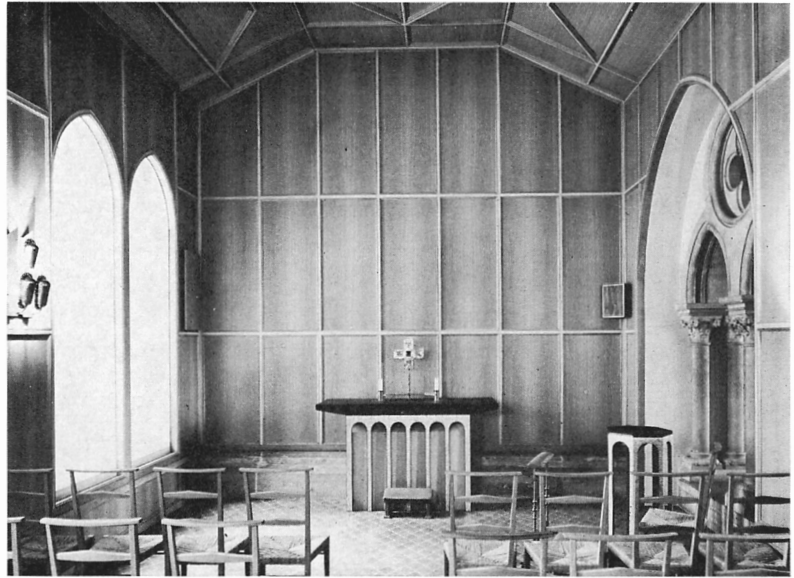
De målningar som borttogs var såsom nämnts utförda 1894 av artisterna Edvard Bergh och Caleb Althin i samråd med arbetsledaren, lektor Kjellström, och arkitekten Fredrik Liljekvist (s 55–56).⁹ De omfattade såväl väggar som valv (fig 791–792). I koret framställdes Kristi intåg i Jerusalem samt korsbärandet, på de båda sidoskeppens västväggar S Sigfrids mission samt Olaus Petri i karmeliternas klosterskola i Örebro (fig 792). I övrigt förekom änglafigurer, vapensköldar och en rik ornamentik. Den del av målningarna som sparades och konserverades utgörs av södra sidoskeppets framställning av S Sigfrid.

Glasmålningarna från 1874 i koret och det södra tvärskeppet (s 56) hör även till de 1800-talsdetaljer som sparats. Dessa fönster har kompletterats med en serie nya utförda av konstnären Jan Brazda: 1. I tornets västfönster har inbyggts ett rosönster i vitt, blått och rött i hugget glas och betong (fig 789). — 2. Över sydportalen två fönster i vitt, rött och gulvitt i högbränt glas med ornamentalt mönster och kristussymbolerna A och O. — 3. Över nordportalen ett fönster i vitt, grönt och gult i högbränt glas med ornamentalt mönster och Kristusmonogram. — 4. I norra tvärskeppet ett fönster av högbränt glas i vitt, rött och blått med ornamentalt mönster och törnekrona. Nedre delen av öppningen är intäckt med guldmosaik. Att fönstret delvis gjorts till ett blindfönster beror på att Engelbrektskapellets nya tak skär över öppningen.

Även inredningen har vid restaureringen undergått en del förändringar. Koret är höjt ett steg och altaret har gjorts fristående och är nu placerat ca 2 m framför östra korväggen. En till altarpopsatsen senare fogad predella har borttagits för att minska uppsatsens höjd och göra koret ljusare. Predellan förvaras nu i sakristian. Altarskranket av brons med armstöd och knäfall av rostrött linne är utfört i lösa sektioner samt ritat av von Schmalensee och utfört av Jonssons gelbgjuteri i Skara. Åtta stycken

Fig 793. S Nikolai kyrka. Interiör av Engelbrektskapellet mot öster efter Kurt von Schmalensees restaurering 1962–1964. Altaret och dopfunten har utformats av Jan Brazda. Foto 1971.

St Nicholas' Church. Interior of the Engelbrekt Chapel looking E after Kurt von Schmalensee's restoration 1962–64. The altar and baptismal font were designed by Jan Brazda.

golvstakar av mässing och ädelträ för levande ljus används som ljuskällor i koret. Stakarna, som är prydda med S Nikolai attribut, är ritade av von Schmalensee och skurna av bildhuggare Harry Bergman, Linköping. Dopfunten från 1889 har flyttats intill korets södra vägg.

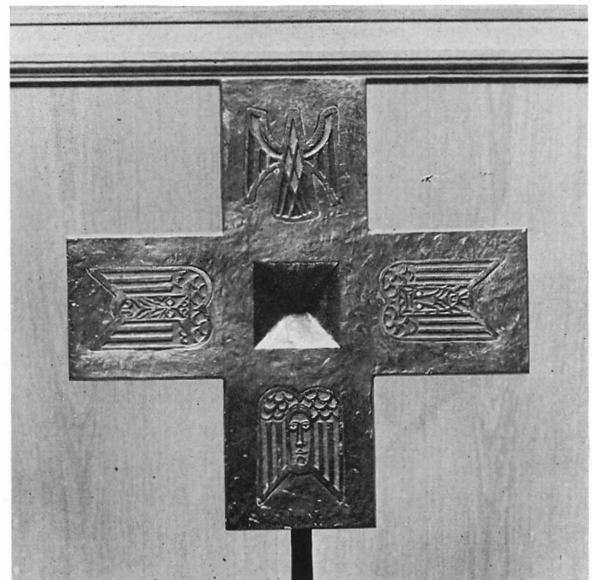
Den slutna bänkinredningen från Fants restaureering har omgrupperats och bänkarna i tvärskeppets norra och södra delar har ersatts av lösa stolar. Lösa stolar förekommer även i sidoskeppen och i västpartiet. Bänkarna är laserade i blått, medan skärmar, gavlar och dörrar är trävita och lackerade med listverk i rött och guld.

Orgelläktaren ombyggdes helt vid restaureringen, varvid delar av den äldre barriären återanvändes. Läktaren får sitt ljus dels genom det nya rosönstret (se ovan), dels genom ett tidigare igenmurat fönster i sydmuren, som åter upptagits. 1867 års orgel, som ursprungligen var helmekanisk, ombyggdes 1924 av E A Setterquist & Son i Örebro, varvid den bl a erhöll nya pneumatiska väderlådor och delvis pneumatisk traktur. Antalet stämmor ökades till 44, som var fördelade på tre manualer och pedal. Omkring 1945 utbyttes sju stämmor mot nya (SAOK:s orgelin, ATA). Vid restaureringen nedtogs denna orgel och ersattes 1969 av en ny, byggd av Troels Krohn i Hillerød, Danmark. Den omfattar 39 stämmor, fördelade på huvudverk, bröst-

positiv, svällverk och pedal. Trakturen är mekanisk och registraturen elektrisk. Fasaden är ritad av orgelfirman i samråd med von Schmalensee (fig 789).

Fig 794. S Nikolai kyrka. Engelbrektskapellets altarkors av gjuten brons med emaljläggningar, signerat Jan Brazda 1964. Foto 1971.

St Nicholas' Church. Altar cross of the Engelbrekt Chapel, in cast bronze and enamel, signed by Jan Brazda 1964.

Den kororgel, som är placerad vid ingången till Engelbrektskapellet (fig 790), är byggd 1966 av E A Setterquist & Son i Örebro och har sju stämmor, en manual och pedal samt mekanisk traktur och registratur.

Ljuskronorna har flyttats från mittskeppet och hänger nu i bågöppningarna mellan mittskepp och sidoskepp. I mittskeppets valvhjässor har istället installerats strålkastare dolda av bladornerade, genombrutna kupor utformade som slutstensornament. Nya lampetter av mässing finns i långhuset och på läktaren.

I samband med restaureringen konserverades även en del äldre inventarier. Av textilierna har kalkdukarna nr 3 och 4 (s 88–89) konserverats på Raå:s textilkonservering (Pnr 4431/63) samt korkåpan (s 89; Pnr 4428/63) och dopdräkten (s 96; Pnr 4432/63).

Långbrokyrkan–Engelbrektskapellet

Den tidigare s k Långbrokyrkan i tvärskeppets förlängning åt norr (fig 86, 88) — det nuvarande Engelbrektskapellet — blev såsom nämnts helt omdanad vid restaureringen 1962–1964 och samtliga gravminnen¹⁰ flyttades ut. Kursells gravtumba placerades i korets nordöstra hörn och Kauers i det sydöstra, medan Leijonhufvuds uppställdes längst i väster i det norra sidskeppet. Gravhällarna har samlats i koret bakom altaret.

Olaus Petri kyrka

Olaus Petri kyrka (fig 795–796), som uppfördes 1908–11 efter ritningar av A H Hägg och Adolf Kjellström (jfr S Nikolai), genomgick redan 1938 en genomgripande restaurering efter förslag av arkitekt Erik Fant (se s 153). Entrépartiet i väster omdanades, orgeln flyttades till läktaren i väster och fönstren på den västra väggen igensattes. Vidare borttogs dekorationsmålningarna på väggar och valv och inredningen ommålades. Dekorationsmålningarna var utförda av C W Pettersson 1912 (fig 797).

Rummet är inklätt med kalkad ekpanel indelad av listverk (fig 793). I det brutna innertaket ses en skulpterad vapensköld, Engelbrekts vapen, målad i blått, rött och guld. Golvet är lagt av profilerat tegel. De fyra fönsteröppningarna i nordmuren har glasfönster av blyinfattat, högränt glas i vitt med abstrakt mönster i rött, gult och grönt, signerade 1963 av Jan Brazda. Det östligaste fönstret har ett textband med en svensk översättning av den minnesskrift över Engelbrekt, som fanns på en av väggarna i kyrkan och som kyrkoherden Esbjörn Bose 1594 nedtecknade (s 99 ff).

Altare och dopfunt är även utformade av Brazda och bildar en enhet. Som bärande idé för utformningen har konstnären använt det heliga sjutalet. Altaret består av en altarskiva av svart, massiv norsk skiffer, uppburen av ett mässingsstativ prytt med guldmosaik. På altaret står ett altarkors av gjuten brons med emaljkläddningar i grönt, rött och blått i form av stiliserade framställningar av evangelistsymbolerna (fig 794).¹¹ Altarkorset, som är signerat »J Brazda 1964» och gjutet av M Bergman, Stockholm, är sammankomponerat med två ljushållare.

Dopfunten, som står i kapellets sydöstra del, är utförd av samma material som altaret och består av ett stativ av mosaikprydd mässing och en polygonal cuppa av svart skiffer.

Istället för bänkinredning används lösa stolar av ek med flätad sits samt knäfall.

Erik Fant har även svarat för senare arbeten. 1949 försågs kyrkans fönster med antikglas och 1950 godkändes ny armatur, åtta ljuskronor samt lampetter, ritade av konstnären Knut Hallgren. Under 1950-talet har impregnering företagits av fasadernas kalksten. Dopkapellet i kyrkans nordvästra del har försetts med en glasmålning, »Jesus välsignar barnen» (fig 799), av Jan Brazda 1952 samt med ett altare, ritat av Erik Fant 1954. Glasmålningen har skänkts av makarna T Larsen. Dopfuntens lock i nygotik har avlägsnats.

Fig 795. Olaus Petri kyrka. Interiör mot öster. Foto 1971.
Olaus Petri Church. Interior looking E.

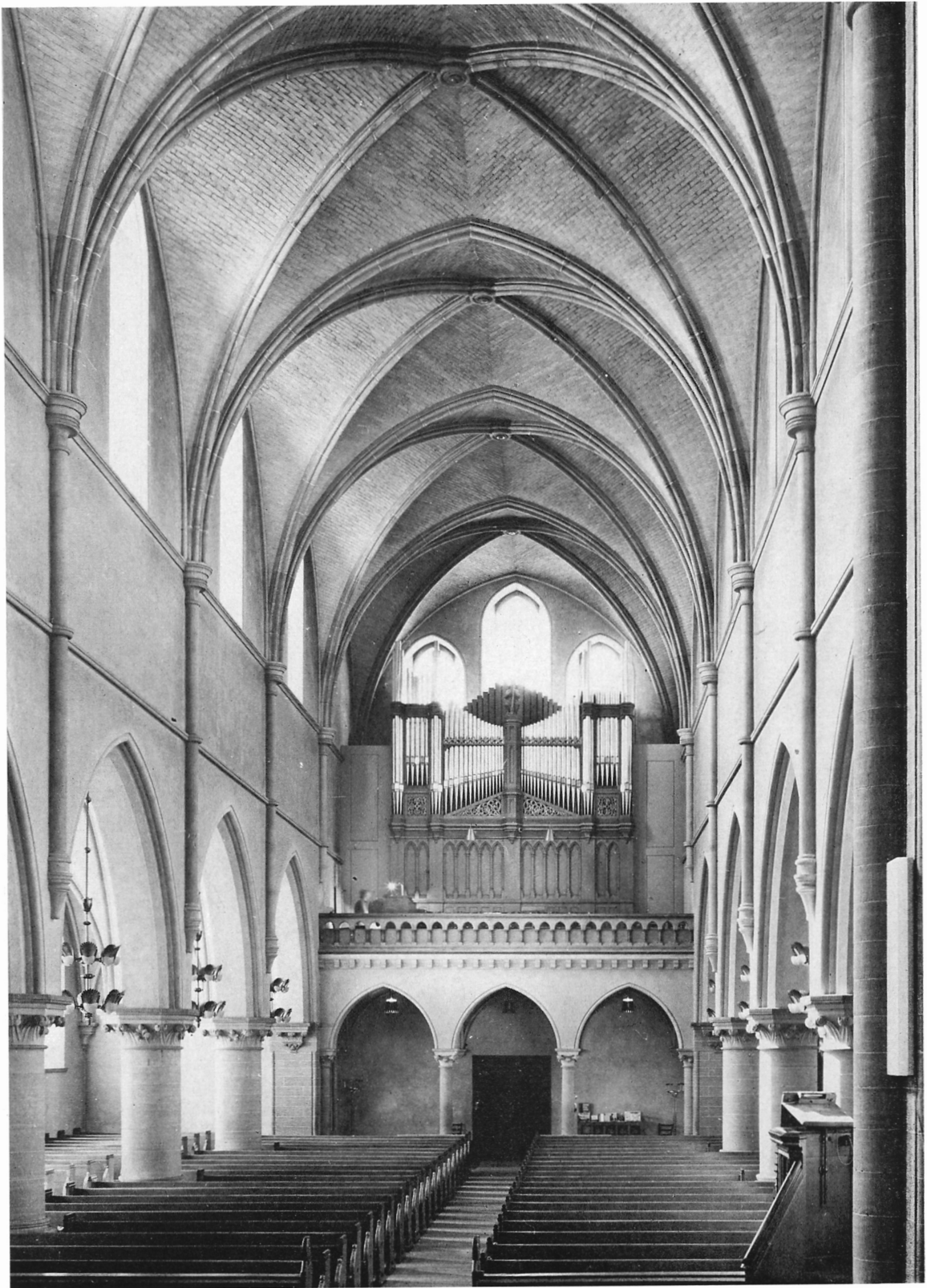

Fig 797. Olaus Petri kyrka. Interiör mot öster med dekora-tionsmålningar av C W Pettersson från 1912, avlägsnade vid restaureringen 1938. Foto ATA.

Olaus Petri Church. Interior with decorative paintings executed by C W Pettersson in 1912, removed during the restoration of 1938.

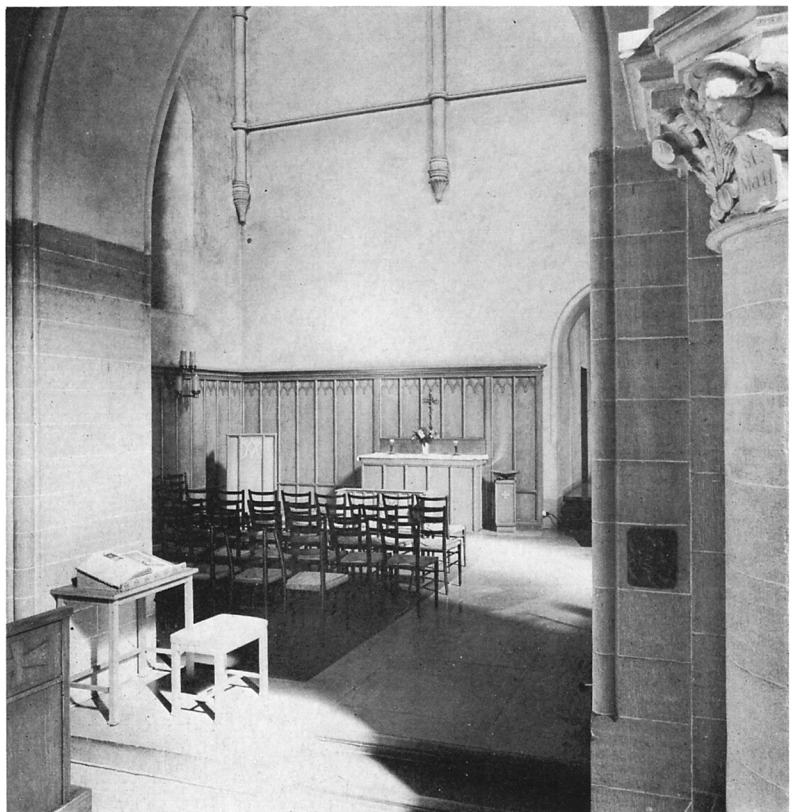

Fig 796. T v. Olaus Petri kyrka. Interiör mot väster. Foto 1971.

Opposite. Olaus Petri Church. Interior looking W.

Fig 798. Olaus Petri kyrka. Interiör mot öster av andaktskapellet i norra tvärskeppsarmen. Inredningen av Erik Fant tillkom 1955. Foto 1971.

Olaus Petri Church. Interior of chapel in the N transept looking E. The furnishings, by Erik Fant, were installed in 1955.

Den största förändringen i interiören i senare tid har åstadkommits genom att ett andaktskapell inrättats i norra tvärskeppsarmen. Väggarna är till en höjd av ca två meter klädda med ekpanel, bonad i gråbrunt och indelad av ett förgyllt listverk. Altare, knäfallspall, pulpet och dopstall har fått en liknande utformning (fig 798). I anslutning till andaktskapellet, som invigdes den 9 oktober 1955, står en orgel och en cembalo.

På 1960-talet har bänkarna i den södra tvärskeppsarmen bytts ut mot lösa stolar, vilket redan tidigare var fallet i den norra armen. Vidare har toalett installerats i vapenhuset.

Orgeln, som byggdes 1914 av E A Setterquist & Son i Örebro, ombyggdes 1938.¹² 1946 byggde Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg ett nytt orgelverk med 41 stämmor, tre manualer och pedal samt elektropneumatisk traktur och registratur. — Kororgeln är byggd 1956 av Grönlunds orgelbyggeri i Gammelstad och omfattar sex stämmor, en manual och pedal. En ny kororgel om 18 stämmor, två manualer och pedal har beställts från Troels Krohns orgelbyggeri i Hillerød för leverans under 1973.

1951 fick kyrkan en fjärde klocka (storklocka), gjuten av Gösta Bergholtz, Stockholm. Den dittillsvarande storklockan sprack 1956 och blev omgjuten samma år av Gösta Bergholtz, Sigtuna.

Fig 799. Olaus Petri kyrka. Glasfönster från 1952 av Jan Brazda i dopkapellet i kyrkans nordvästra del. Foto 1971.

Olaus Petri Church. Window in the baptistry in the NW part of the church, dating from 1952; by Jan Brazda.

Fig 800. Adolfsbergs kyrka, ritad av Lars Englund och invigd 1970, sedd från nordväst. Karnapen i nordöstra hörnet inrymmer klockorna. Foto 1971.

Adolfsberg Church, designed by Lars Englund and consecrated in 1970, from NW. The oriel in the NE corner contains the bells.

Adolfsbergs kyrka

Adolfsbergs kyrkliga kapellstiftelse bildades 1939 på initiativ av kyrkligt intresserade i området Ladugårdsskogen. 1949 bildades Ånsta församlingstiftelse. Båda dessa organisationer arbetade i respektive områden för egna lokaler för den kyrkliga verksamheten. Ladugårdsskogen har alltid tillhört Nikolai församling, medan Ånsta först 1959 överfördes till denna från Långbro församling. Den ökade utbyggnaden av det nuvarande Adolfsbergsområdet, med ett invånarantal av ca 6 000, ledde till att de båda organisationerna 1961 gick samman för att gemensamt arbeta för att en småkyrka skulle uppföras i Adolfsberg. 1966 uppdrog kyrkorådet åt arkitekt Lars Englund, Stockholm, att utföra ritningar till en på Eriksbergsom-

rådet belägen kyrka. De slutliga ritningarna härrör från 1969. Kyrkan invigdes den 11 november 1970.¹³

Kyrkobyggnaden, som ligger på den plats där Eriksbergs gamla gård tidigare var belägen, är uppförd av rött tegel. Den har en sluten kubisk form med en utbyggd länga i väster. En karnap i det nordöstra hörnet inrymmer klockorna (fig 800). Över denna reser sig ett kors. Dörrar och fönsteromfattningar är utförda i koppar. I längan inryms sakristia samt övriga bilokaler och i byggnadens källare en församlingssal.

Innerväggar och golv i kyrkorummet är av rött tegel, det brutna paneltaket av gran. Fönsteröppningarna varierar i storlek och placering. Det huvudsakliga ljusinsläppet sker genom öppningar i syd-

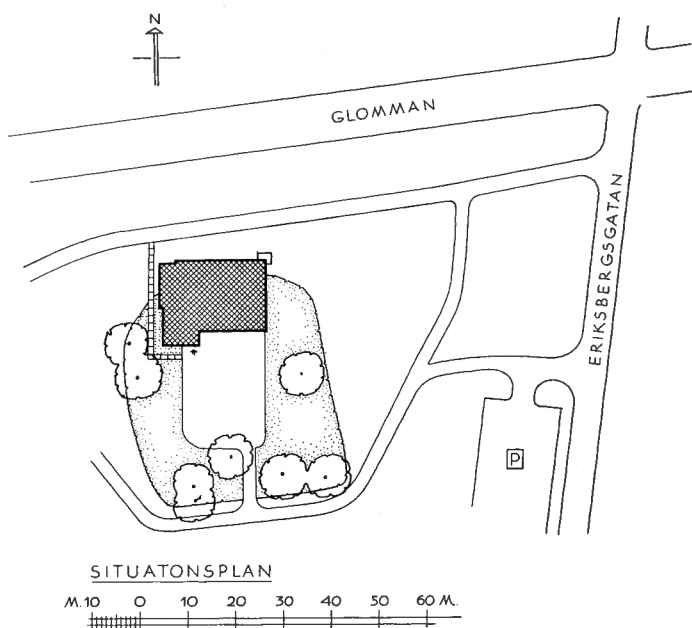

Fig 801. Adolfsbergs kyrka.
Situationsplan, 1 : 2 000. Uppm
Carlbring-Englund 1969, kompl av
J Söderberg 1971.

*Adolfsberg Church. General plan,
1 : 2 000.*

Fig 803. Ovan t h. Adolfsbergs kyrka,
invigd 1970. Interiör mot öster. Foto
1971.

*Opposite top. Adolfsberg Church,
consecrated in 1970. Interior looking E.*

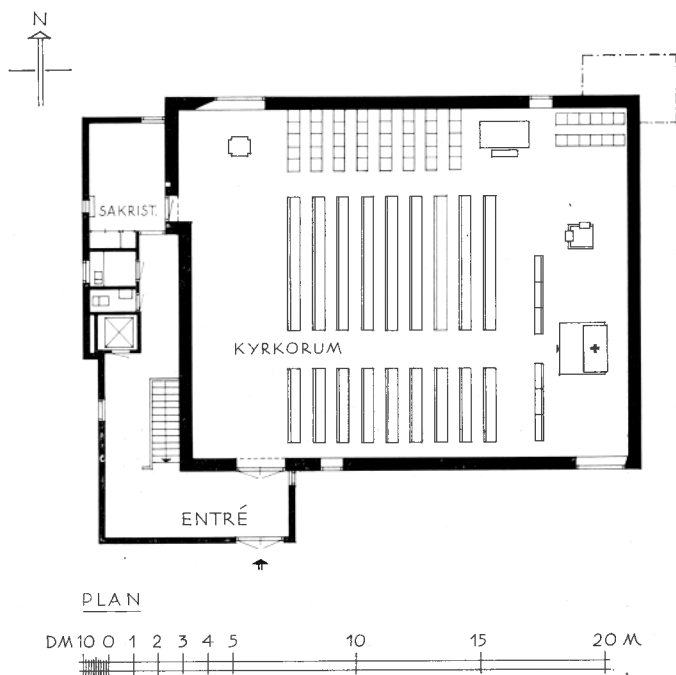

Fig 804. Nedan t h. Adolfsbergs kyrka.
Interiör mot norr. Foto 1971.

*Opposite bottom. Adolfsberg Church.
Interior looking N.*

Fig 802. Adolfsbergs kyrka. Plan,
1 : 300. Efter ritn av Carlbring-Englund
1970.

Adolfsberg Church. Plan, 1 : 300.

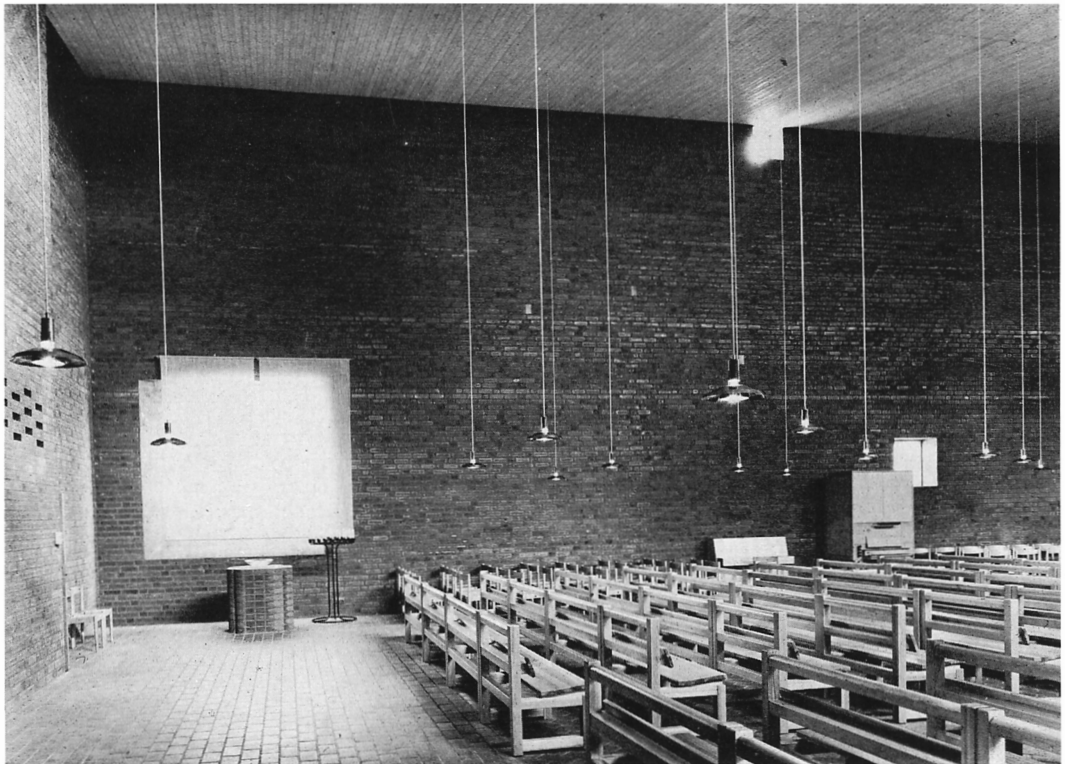
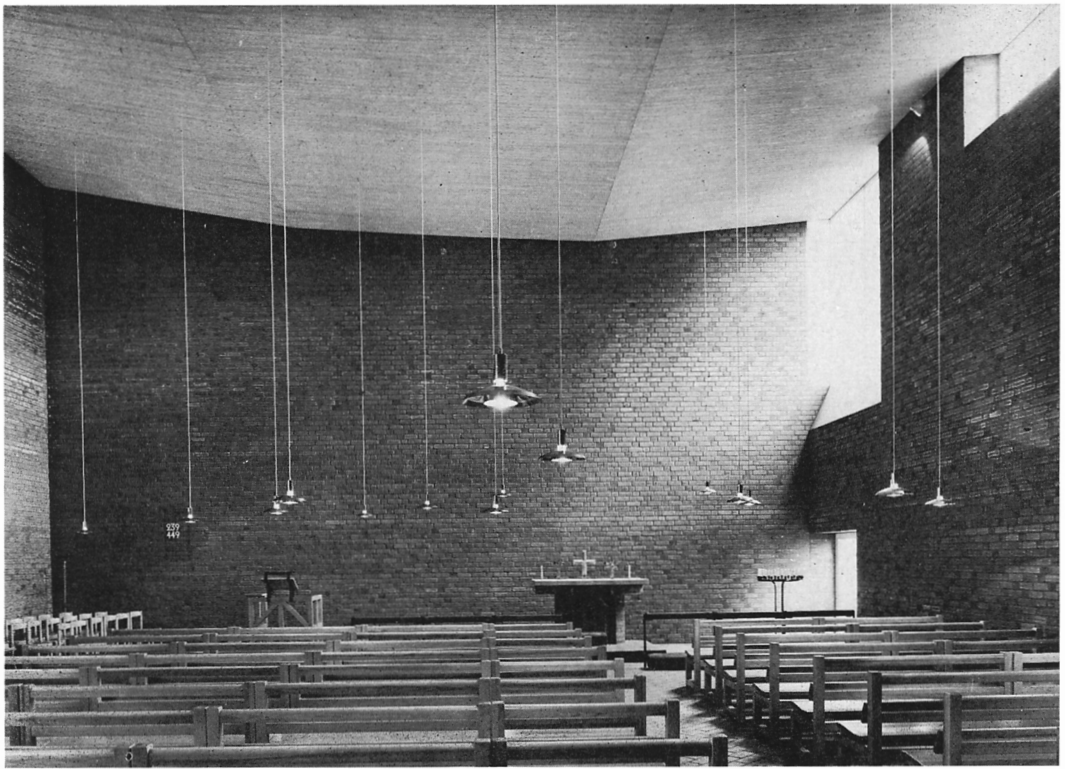

Fig 805. Adolfsbergs kyrka. Altare från 1970 av murat tegel med altarskiva av furu. Foto 1971.

Adolfsberg Church. Altar dating from 1970, of brick with a pine-wood slab.

muren, där även huvudingången är belägen. Altaret är murat i tegel med altarskiva av furu (fig 805) och pryds av ett förgyllt träkors. Altarskranket är utfört i smidesjärn med armstöd och knäfall klädda med ljusbrun mocka. Dopfunten, som är placerad i det nordvästra hörnet (fig 804), mittemot ingången, består av ett murat fundament av tegel och en dopskål av glas. Bänkinredning och predikstol (fig 806) är utförda av furu. Kyrkan kan maximalt utnyttjad ge plats för ca 270 personer.

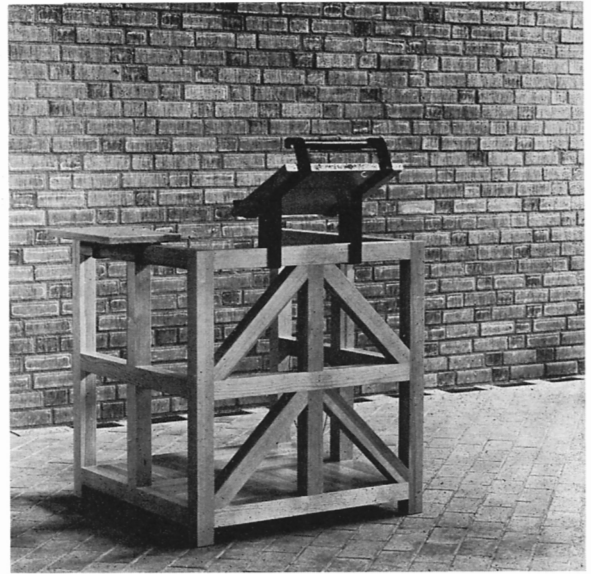

Fig 806. Adolfsbergs kyrka. Predikstol från 1970 av furu. Foto 1971.

Adolfsberg Church. Pine-wood pulpit, dating from 1970.

Orgeln är ett fyrstämigt positiv, tillverkat av J Starup & Søn i Köpenhamn och inköpt begagnat 1970 i avvaktan på en permanent lösning av orgelfrågan. Bland övriga inventarier märks nattvarvs-silvret från 1970 av Samuelsons Silversmedja, Stockholm, samt fyra mässhakar i ylle med inslag av guld- och silvertråd, utförda i de liturgiska färgerna och komponerade av Anna-Lisa Odelquist-Kruse, Libraria 1970. Kyrkklockorna har tillverkats av G Bergholtz' klockgjuteri i Sigtuna.

Hjärsta kyrka

Sankt Mikael's kyrka i Hjärsta (fig 807) ligger på en kulle i Hjärstaparken i anslutning till bostadsområdet Baronbackarna norr om Örebro centrum. Kyrkobyggnaden invigdes den 2 oktober 1960 och utgörs av ett 1700-talsmagasin, som tillhört Hjärsta

gård och som om- och tillbyggt efter ritningar av arkitektfirman Nilsson, Sundberg, Wirén i Stockholm.¹⁴

Magasinet har vid den västra kortsidan förbundits med ett församlingshus i två våningar, som i den

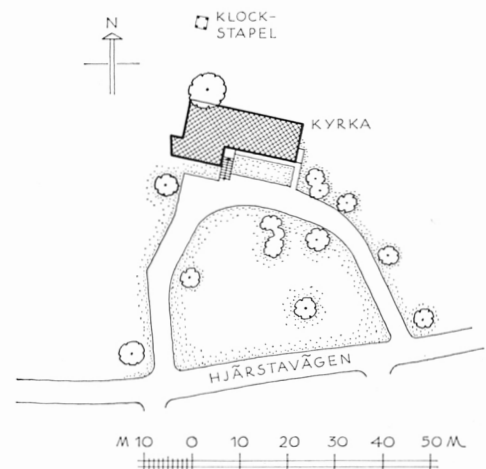
Fig. 807. Hjärsta kyrka, invigd 1960, sedd från söder. Kyrkobyggnaden utgörs av ett 1700-talsmagasin, som om- och tillbyggt efter ritningar av Nilsson-Sundberg-Wirén. Foto 1971.

Hjärsta Church, consecrated in 1960, from S. The church is a converted 18th century storehouse, repaired and enlarged according to plans by Nilsson-Sundberg-Wirén.

övre våningen innehåller församlingssal och i souterrängvåningen sakristia, kapprum och toaletter (fig 809). Kyrkorummet kan vid behov förbindas med församlingssalen. Den gamla byggnadskroppens exteriör är i huvudak oförändrad och de små triangulära ventilationsgluggarna har bibehållits och glasats. Den är utvändigt putsad och vitkalkad och försedd med tegeltak. Strax bakom kyrkan har en klockstapel av trä placerats.

Fig 808. Hjärsta kyrka. Situationsplan, 1: 2 000. Uppm Nilsson-Sundberg-Wirén 1959, kompl av J Söderberg 1971.

Hjärsta Church. General plan, 1: 2 000.

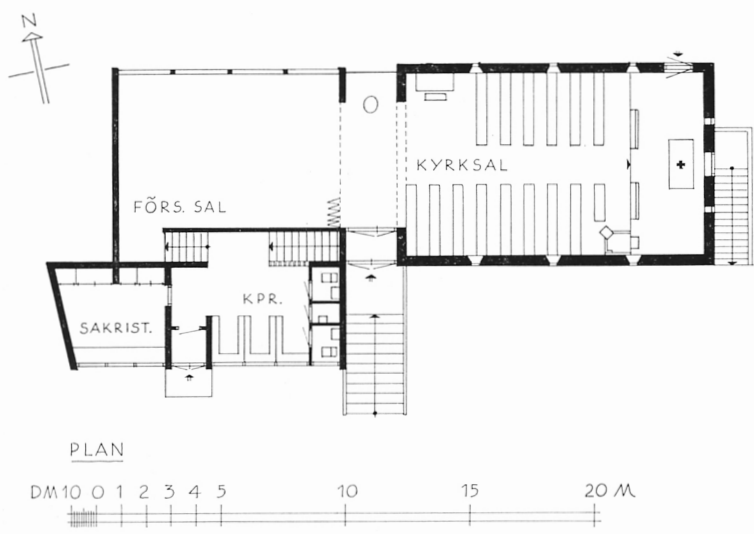

Fig 809. Hjärsta kyrka. Plan, 1:300.
 Efter ritn av Nilsson-Sundberg-Wirén
 1959.
Hjärsta Church. Plan, 1:300.

Fig 810. Hjärsta kyrka, invigd 1960. Interiör mot öster. De triangulära fönstren härstammar från byggnadens tid som magasin. Foto 1971.
Hjärsta Church, consecrated in 1960. Interior looking E. The triangular windows are from the time the building was a storehouse.

Huvudingången är belägen i tillbyggnaden. Kyrkorummets invändigt vitkalkat med ett inre sadeltak av träpanel samt tegelgolv. Altaret utgörs av ett fristående altarbord av oregonpine med altarskiva av grå, polerad kalksten. Över altaret finns ett kvadratisk fönster med en glasmålning, föreställande ärkeängeln Mikael. Det raka altarskranket, även det i oregonpine, är öppet mitt för altaret. Armstöd och knäfall är klädda med grått linne. Även predikstolen är av oregonpine, bänkarna däremot av furu.

Mitt emot huvudingången i tillbyggnaden är en dopplats anordnad. Dopfunten har en spetsöval skål av vit marmor med en fisk i guldmosaik i botten. Den genombrutna cylindriska foten är gjuten i brons (fig 811). Orgeln är byggd av Marcussen & Søn i Aabenraa och omfattar sex stämmor, en manual och pedal.

Bland övriga inventarier märks en kalk med paten av hamrat, förgyllt silver av Jack Snarberg, Stockholm, en vinkanna av Ejnar Ljungberg (skänkt 1968) samt altorstakar av silver, signerade Sigurd Persson, Stockholm, 1960. Fyra stycken mässhakar har komponerats av Sofia Widén 1960.

Fig 811. Hjärsta kyrka. Dopfunt från 1960 med skål av vit marmor och fot av gjuten brons. Foto 1971.

Hjärsta Church. Baptismal font, 1960, with bowl of white marble and base of cast bronze.

Längbro gamla kyrka

Redan under medeltiden fanns en Längbro kyrka (se s 6 ff), vars namn övertagits av den nuvarande församlingen med detta namn. Den medeltida kyrkan omtalas 1314 som »De Lengebro. cum annexis» (DS nr 1947) och uppgifter om präster som samtidigt verkat i Längbro och Örebro församlingar stöder antagandet, att Längbro kyrka legat inne i Örebro samt att de annex som omtalas är Örebro och Ånsta (jfr nedan). Senare blev dock stadsförsamlingen moderförsamling med Almby, Längbro och Ånsta som annex.

Kyrkan, som fanns ännu på 1550-talet, låg troligen

strax söder om stadens norra tull, i närheten av »Längebron» över Lillån. På 1880-talet påträffade man i detta område ett kapital med 1200-talsdekor. Ytterligare en bekräftelse på att Längbro kyrka legat här fick man 1959, då man under grävning vid Storgatan 29, ca 150 m sydväst om Olaus Petri kyrka, hittade fragment av en dopfuntsskål (fig 812). Skålen (nu i ÖLM) är av 1100-talstyp och tillverkad i kalksten. Höjd 42, längd 63 och tjocklek 11 cm. På skålens utsida finns en reliefdekor bestående av slingor, som påminner om dopfuntsskålen från Rinkaby kyrka (se fig 534–536) i SHM.

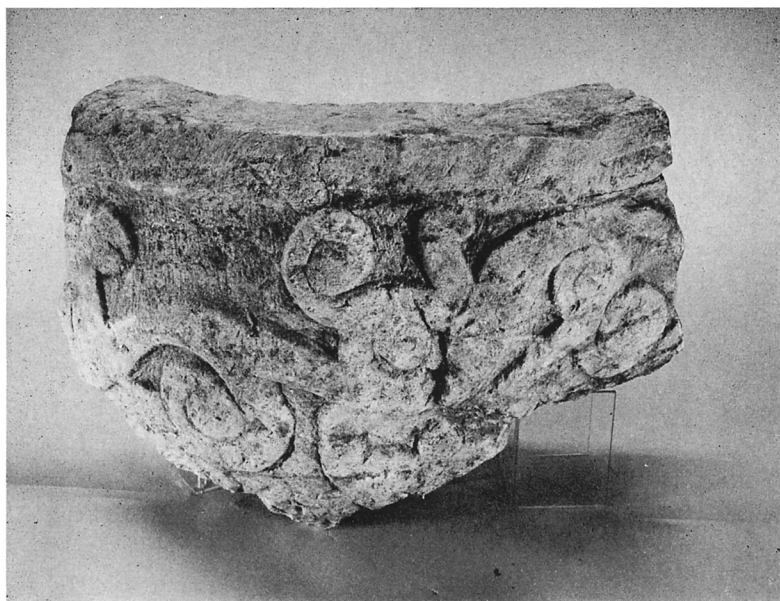

Fig 812. Långbro gamla kyrka.
Dopfuntsfragment av kalksten från
1100-talet, funnet 1959 vid Storgatan
29 i Örebro. Nu i ÖLM. Foto K
Borg 1971.

*Old Långbro Church. Fragment of
limestone font, dating from the 12th
century, found in 1959 at Storgatan
29, Örebro.*

Ånsta kyrka

Ånsta kyrka, som under medeltiden troligen var annex till Långbro (jfr ovan), omtalas tidigast 1279 i ett testamente (DS nr 659). Kyrkan revs troligen under 1500-talets senare hälft och har legat vid Ånsta gård sydväst om Örebro. Herman Hofberg besökte platsen 1868 och lokaliserade kyrkans plats till en stor jordkulle, men kunde inte se några

murar.¹⁵ I samband med schaktningar för Asp-holmens industriområde 1963 grävdes kyrkan ut av fil lic Sune Zachrisson (prel rapport i ATA).

Vid utgrävningen upptäckte man att kyrkans murar till största delen brutits bort. Kvar var endast grunden och de nedersta skiften. På kyrkogården, som haft sin största utsträckning söder om kyrkan,

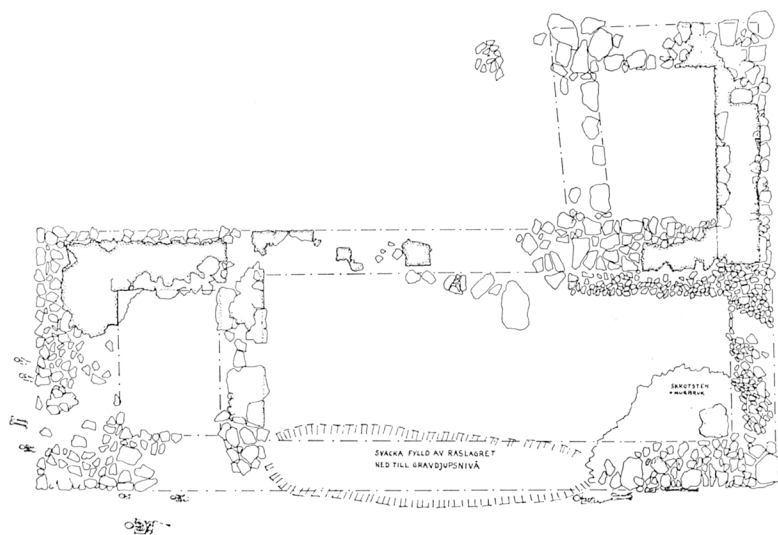

Fig 813. Ånsta kyrkas grundplan,
utgrävd 1963. Skala 1:200. Uppm
S Zachrisson 1963. ATA.

*Plan of Ånsta Church, excavated in
1963. Scale 1:200.*

fann man i en grav ett mynt, en tidigare okänd brakteat. Zachrisson har redogjort för utgrävningen i en uppsats,¹⁶ som här återges i utdrag.

»Trots den stenbrytning och odlingsverksamhet som genom åren skett på ladugårdsbacken kunde undersökningen klarlägga att kullens norra del hyser resterna av en romansk kyrka av ganska litet format (fig 813). Den totala längden kan beräknas till 19,2 m. Av uppmättningsritningen framgår alltför väl att murarna endast återstår i form av fragment. Trots detta kan de väsentliga dragen i kyrkobyggnadens utvecklingshistoria tecknas. Äldst är långhuset med ett nu nästan helt försvunnet mindre kor, helt visst rakt avslutat. Möjligen är västpartiet samtida härmed men någon klarhet häri stod ej att få. Av det egentliga murverket återstod endast delar av sockelskiftet i långhusets västra del och en större del av västpartiets, tornets, nedersta skift. Det är ett lätt tuktat sandstensmaterial, sammanfogat med ett fast, gulaktigt murbruk av det slag som man vanligen träffar på i tidigmedeltida byggnadsverk och som är händigt överstruket över en del av de omgivande stenarnas ytor. Dessa äldsta delar har varit uppförda i skalmursteknik med en kärna av småsten i rikligt murbruk.

Huruvida långhuset och det breda västra partiet har uppförts på en gång kunde inte avgöras, men om man tänker sig att det som torn uppfattade västra partiet i stället hade utgjort en förlängning av långhuset, så hade rimligen den gamla västgavelns murverk rivits ned så att det kommit

under kyrkgolvets nivå och nu framträtt som en samling grundstenar. Denna västgavel har emellertid alltså kvar stora delar av första sandstensskiftet och i mittpartiet härav iakttogs en viss nötning av den större hällen. Detta tyder med ganska stor sannolikhet på att västpartiet — antingen samtidigt med den äldsta kyrkan eller senare tillfogat — har utgjort en särskild byggnadsdel, ett torn. Det märkliga är dock att tornet har samma bredd som långhuset, ty som regel gjordes en tornbyggnad smalare än kyrkan i övrigt.

Denna kyrka, som genom sina mått och former — långhuset har förmodligen endast varit $6 \times 4,5$ m invändigt — klart röjer sitt tidigmedeltida ursprung, har någon gång längre fram under medeltiden förlängts åt öster. Därvid har man raserat det lilla koret, byggt på långhusmurarna åt öster och erhållit ett nytt kor av samma bredd som kyrkan i övrigt. Denna byggnadsdel visade sig vara uppförd med en helt annan murningsteknik, grunden var olika och bruket av annan konsistens. Vidare var södra kormuren uppförd ovanpå en grav med ett mansskelett. I det sydöstra hörnet av detta kor låg rester av ett golvlag av murbruk och småsten. Kyrkans sista byggnadsetapp utgöres av sakristian i det nordöstra hörnet. Här iakttogs åter en enkellare, för att inte säga slarvigare murningsteknik och murbruket var grovt och inmängt med tegelskrot.»

Zachrisson påpekar likheten med Ekers kyrka, vilket framför allt gäller det breda tornet, och daterar av denna anledning Ånsta kyrka till 1100-talets slut.

KYRKOR I ÖREBRO HÄRAD

Örebro härad, omfattande kyrkorna i Almby, Långbro, Eker, Mosjö, Täby, Vintrosa, Tysslinge, Kil, Gräve, Axberg, Hovsta samt Dylta brukskapell publicerades 1949 (Nä I: 2, volym 63) av

Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén. De fyra förstnämnda kyrkorna ligger numera inom Örebro stadsgräns. Kyrkorna har för enkelhetens skull nedan beskrivits i bokstavsordning.

Almby kyrka

Almby kyrka reparerades grundligt 1830–32, då bland annat fönster och dörrar utvidgades och inredningen delvis förnyades (s 164). 1928 skedde en ny restaurering efter ett förslag av arkitekten C O Hallström, varvid bl a följande åtgärder vidtogs: altarprydnaden från 1832 utbyttes mot ett modernt krucifix, bänkinredningen nygjordes och den ursprungliga målningen på predikstolen framtogs.

Övrig inredning ommålades, innerväggarna avfärgades i grått, golv av kalksten inlades i kor och mittgång och ny värmeledning med radiatorer installerades.

1943 inkorporerades Almby med Örebro stad. Ett bårhus, ritat av arkitekt Alrik Gorne, håller 1971 på att uppföras utanför kyrkogårdsmuren i söder.

Fig 814. Almby kyrka från nordväst med nytt vapenhus, byggt vid restaureringen 1966–68. Foto 1971.

Almby Church from NW with new porch erected in conjunction with the restoration of 1966–68.

Fig 815. Almbys kyrka. Interiör mot väster. Orgelläktaren och orgeln tillkom vid restaureringen 1966–1968. Foto 1971.

Almby Church. Interior looking W. The organ loft and organ were installed during the restoration of 1966–68.

Restaureringen 1966–1968

Ytterligare en omfattande restaurering skedde 1966–68 efter förslag av arkitekterna Felix Bauman och Henrik Kjellberg, Stockholm.¹⁷

Kyrkans rektangulära, medeltida grundplan kran-sas av utbyggnader: i söder ett vapenhus från 1698 och den s k nykyrkan från samma århundrade, i norr sakristian från 1500-talet och i öster Åkerhielmska gravkoret från slutet av 1700-talet. Vid restaureringen tillkom ytterligare en utbyggnad, nämligen ett vapenhus i väster i två våningar (fig 814), inrymmande kapprum, toalett och trappa till orgelläktaren. Det nya vapenhuset är liksom kyrkan i övrigt putsad och vitkalkad. Vidare upptogs ett

fönster i långhusets södra mur för att ge mera ljus i koret och värmesystemet ersattes av ett nytt med kulvert och värmecentralen belägen i församlingshemmet.

I interiören skedde flera förändringar (fig 815, 816). Det tidigare altaret har ersatts av ett murat altare i tegel, medan den troligen medeltida altar-skivan av röd kalksten bibehållits. Som altarprydnad används ett kors av förgyllt gjutjärn. Altarskranket har samma halvrunda form som tidigare, men består nu av ett stålräcke med knäfallspall. Invid det nya fönstret i korets södra del har en dopplats anordnats, avskild från långhuset genom ett metallskrank. En bevarad dopfuntscuppa från

Fig 816. Alby kyrka. Interiör mot öster. Bänkarna i långhuset och inredningen i koret tillkom vid restaureringen 1966–68. Foto 1971.

Alby Church. Interior looking E. The pews in the nave and the furnishings of the chancel were installed during the restoration of 1966–68.

1682 har placerats på ett fyrkantigt, murat tegelfundament och tjänstgör som dopskål.

Bänkinredningen från 1928 har ersatts av nya, öppna bänkar av furu, laserade i gulgrönt, medan bänkarna i nykyrkan har ersatts av lösa stolar.

Den breda västläktaren har utbytt mot en betydligt smalare, gjuten i betong. Barriären består av en laserad spånskiva på stålstativ med överliggare av trä. I barriärens norra del har den nya orgelns

fasad infällts. Uppgången till läktaren sker nu såsom nämnts via det nya vapenhuset, varigenom bänkutrymmet i långhuset ökat. Dörrarna mellan långhus och vapenhus har glasats för att ge ljus åt västpartiet. Ny armatur av glas och svartmålad plåt har tillkommit under läktaren samt i vapenhus och sakristia. Vidare har hela golvet belagts med kalkstensplattor.

Valvens dekorationsmålningar från 1906 har

Fig 817. Almbys kyrka. Detalj av broderat kors till mässhake. Broderiet kan dateras till 1500-talet eller ca 1600. Mässhaken skänktes troligen 1646 av landshövding Gustav Leijonhufvud. Foto ATA.

Almby Church. Detail of embroidered cross on chasuble. The embroidery can be dated to the 16th century or ca 1600. The chasuble was probably donated in 1646 by Lord Lieutenant Gustav Leijonhufvud.

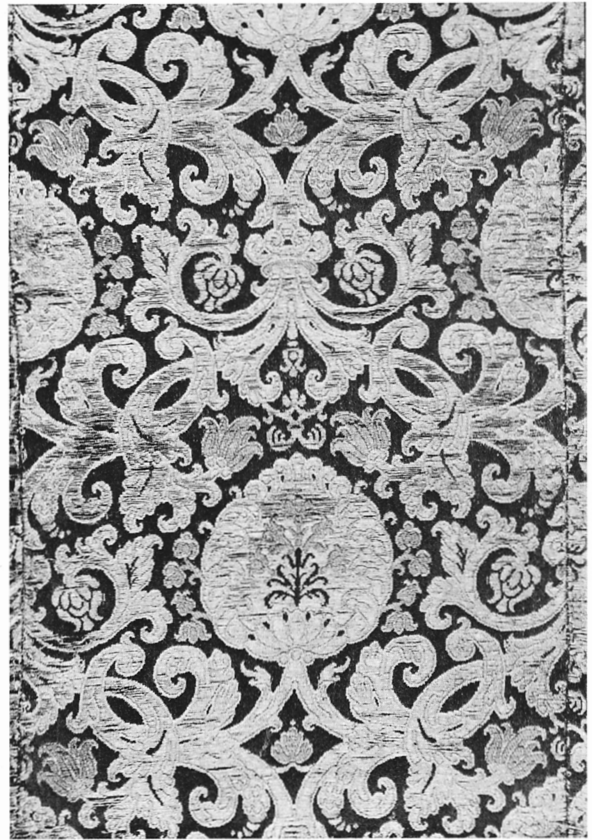

Fig 818. Almbys kyrka. Detalj av antependium av turkisk brokad, 1600-tal. Skänkt 1707 av Nils Stromberg och Anna Christina Fleming. Foto ATA.

Almby Church. Detail of antependium of Turkish brocade, 17th century. Donated in 1707 by Nils Stromberg and Anna Christina Fleming.

bibehållits och rengjorts och konserverats av konservator Helge Christensson, medan putsytorna i övrigt vitkalkats.

Nytt orgelverk om 17 stämmor, två manualer och pedal, pneumatisk traktur och registratur byggdes 1940 av Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg (SAOK:s orgelinv, ATA). Den nuvarande orgeln byggdes 1969 av orgelbyggaren Magnus Fries, Sparreholm. Den omfattar 12 stämmor, fördelade på huvudverk, sockelpositiv och pedalverk och är byggd enligt helmekaniskt system. Fasaden är utförd efter ritning av Bauman och Kjellberg.

Tillägg

1. Antependium (s 171) av rikt mönstrad s k turkisk brokad i guld och rött, konserverad 1963 på Raås

Fig 819 a–b. Almyby kyrka. Mässhake av turkisk brokad med reliefbroderier i silke och guldtråd. Polskt arbete från ca 1580. Skänkt 1707 av Nils Stromberg och Anna Christina Fleming. Foto ATA.

Almyby Church. Chasuble of Turkish brocade with relief embroidery in silk and gold thread. Polish work dating from ca 1580. Donated in 1707 by Nils Stromberg and Anna Christina Fleming.

Fig 820. Almyby kyrka. Håv av grönt siden med guldbroschering och guldband. 1600-talet, skänkt 1722. Foto ATA.

Almyby Church. Collection bag of green silk with woven ornaments in gold and gold ribbon; 17th century, presented in 1722.

textilkonservering (Pnr 4415/63, fig 818). — 2. Mässhake (s 172, fig 134) av s k turkisk brokad med applicerade reliefbroderier, konserverad 1963 (Pnr 4452/63, fig 819). Deponerad i ÖLM. — 3. Mässhake av gult siden (s 172), troligen skänkt 1646, konserverad 1963 (Pnr 4416/63, fig 817). — 4. Mässhake av ursprungligen violett, mönstrat siden (s 172), skänkt 1659, konserverad 1960 (Pnr 3859/60). — 5. Kollektåv av grönt siden (s 172) med guldbroschering och guldband, 1600-tal, skänkt 1722. Konserverad 1963 (Pnr 4417/63, fig 820).

Den medeltida klockan (se s 172) är enligt Mats Åmark lillklocka. Den är säkert gjuten på 1200-talet och är på plattan (d v s klockans överdel där upphängningsanordningen, kronan, är fäst) prydd dels med ett likarmat kors, dels med ett majuskel-A, som troligen skall tolkas som ett gjutarmärke.

Fig 821. Axbergs kyrka. Interiör mot väster. Foto 1971.
Axberg Church. Interior looking W.

Axbergs kyrka

Kyrkogården har i början av 1950-talet utvidgats i söder och öster. I en äldre terrassering i det gamla kyrkogårdsområdets nordöstra hörn har en bisättningsbyggnad inrymts.

Kyrkan restaurerades, i huvudsak invändigt, 1861 då en ny altaranordning tillkom samt 1904–05 och 1937 (s 333). Vid restaureringen 1937, till vilken arkitekt Einar Lundberg uppgjort förslag, skedde den förändring av interiören, som fortfarande präglar kyrkorummet. Väggarnas målade dekorationer av rankor och inskrifter från 1904 överkalades och altaranordningen från 1861 borttogs

(jfr fig 286 och 283). Vidare framtogs den ursprungliga bemålningen på 1600-talspredikstolen och inredningen ommålades. 1968 anordnades en ny dopplats i korets södra del (fig 822). Dopfunten är av vit marmor med rund cuppa och polygonal fot. Höjd 97 cm, cuppans diameter 80 cm. Den är tillverkad av AB Yxhult. Till dopfunten hör ett dopfat av silver med inskrift i versaler: »Låten barnen komma till mig», tillverkat 1970 av Margita och Hasse Dahlström i Wadköping. I fönstret ovanför dopfunten har som utsmyckning placerats en rund glasdekoration av ofärgat, gjutet glas i metallram

och med metallspröjsar, utförd av Lars Hellsten, Skruf, och skänkt 1970 av familjerna Olofsson och Bergman. Vid sidan av dopfunten står en dopstake av mässing och järn.

Orgeln, byggd 1867 av E A Setterquist i Örebro, ombyggdes 1937 och har nu 21 stämmor (därav nio ursprungliga) och tre transmissioner, två manualer och pedal, pneumatisk traktur och registratur (SAOK:s orgelin, ATA).

Av kyrkans äldre textilier har mässhake nr 2 (s 342) av ljusblå, rikt mönstrad sidenbrokad med guldgaloner från 1700-talets förra hälft konserverats hos Libraria 1946 (fig 823). Två kollekthåvar, den ena med silvergaloner och den andra med spets, konserverades hos Libraria 1955.

I kyrkans exteriör har inte skett några förändringar. Putsen har dock lagats och avfärgats samt kopparpålat lagts på tornspira och tak.

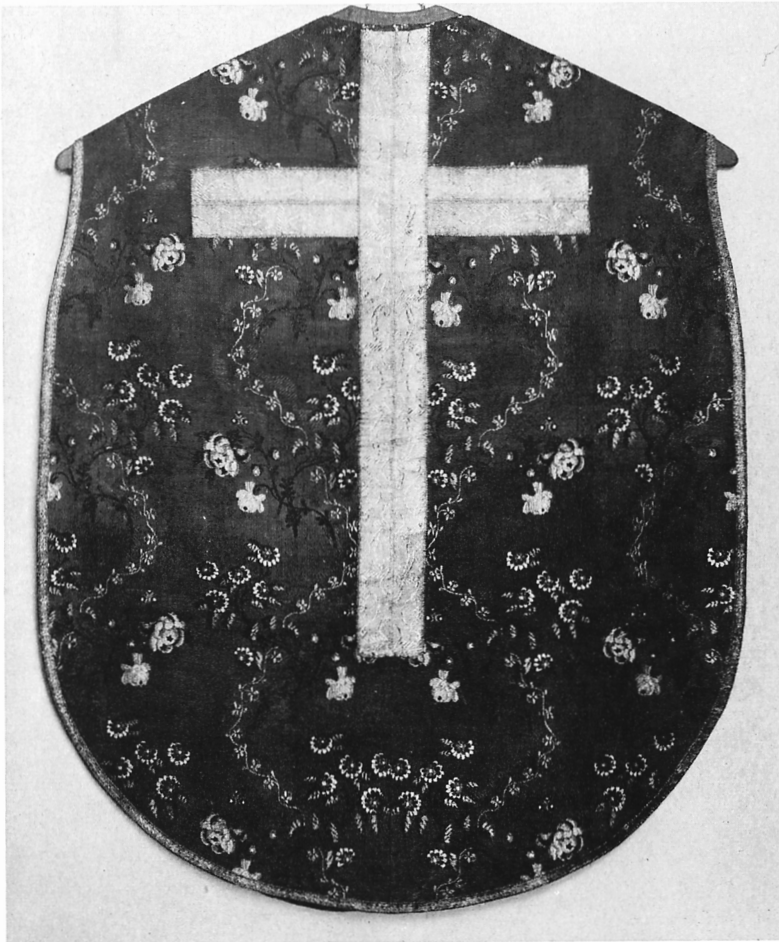

Fig 822. Axbergs kyrka. Dopplats från 1968 i korets södra del med dopfont av vit marmor. Fönsterprydnad av gjutet glas, utförd 1970 av Lars Hellsten. Foto 1971.

Axberg Church. Baptistry dating from 1968 in the S part of the chancel, with font of white marble. Window decoration of moulded glass, executed in 1970 by Lars Hellsten.

Fig 823. Axbergs kyrka. Mässhake av mönstrad sidenbrokad. 1700-talets förra hälft. Foto N Lagergren. ATA.

Axberg Church. Chasuble, patterned silk brocade, first half of 18th century.

Fig 824. Dylta brukskapells klockstapel, nu flyttad från sin ursprungliga plats. På flöjeln finns initialerna FACE samt årtalet 1714. Foto 1971.

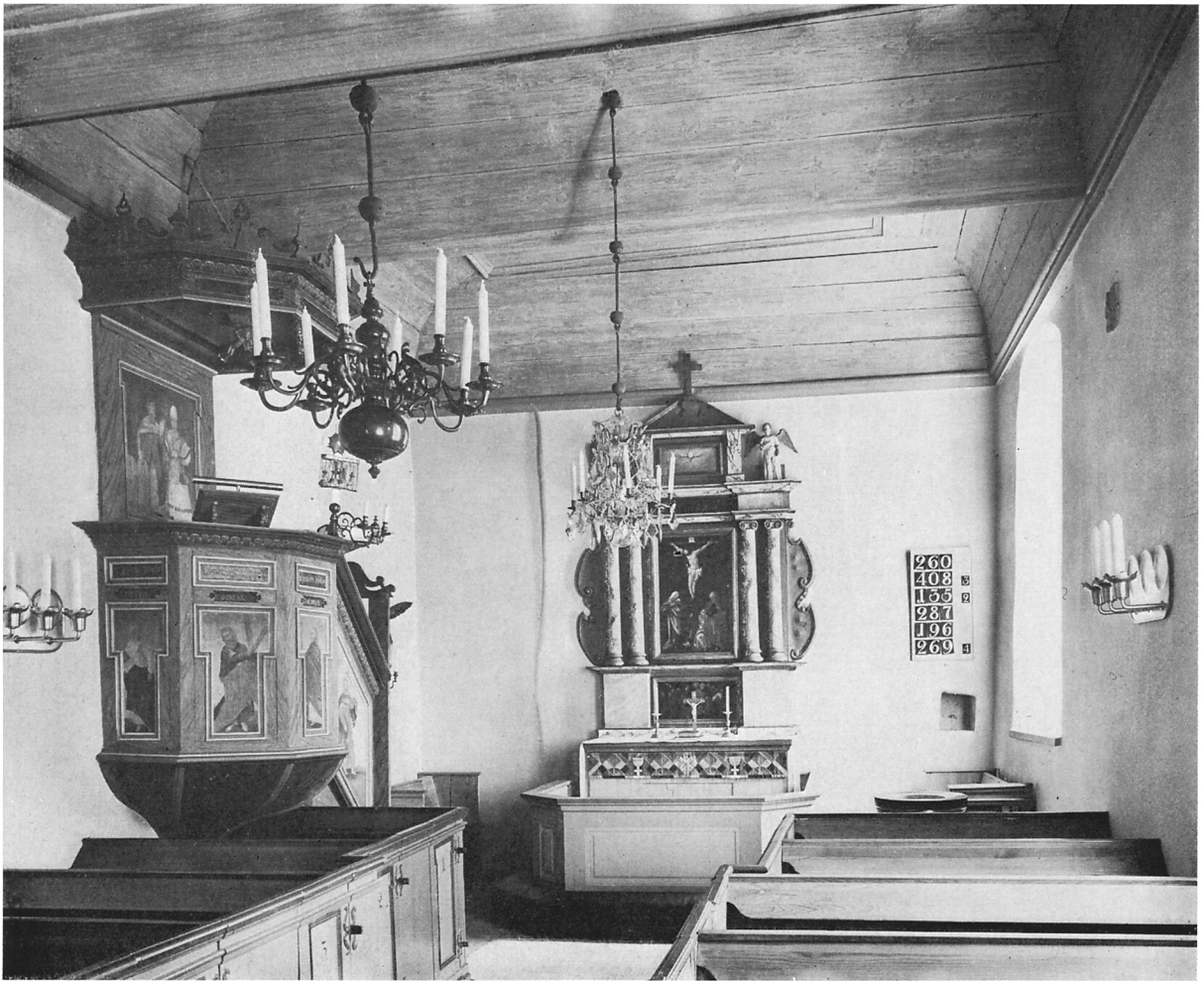
Bell tower of Dylta chapel, now moved from its original site. On the weather vane are the initials FACE and the year 1714.

Dylta brukskapell

Klockstapeln till Dylta brukskapell, vilket revs 1820, är bevarad men är nu flyttad från parken och placerad bredvid en magasinsbyggnad vid vägen (fig 824). Den är utformad som en tornbyggnad med

åttkantig grundplan och klädd med panel, målad i ljust gult. Den krönande flöjeln har initialerna FACE samt årtalet 1714. Liknande klocktorn finns i Torpa och Västermo (Sö).¹⁸

Ekers kyrka

Eker är sedan 1952 inkorporerat med Örebro stad och tillhör Långbro församling. Kyrkan, som är mycket liten, är uppförd på 1100-talet och har ett västtorn som är lika brett som långhuset. Koret har breddats, men i övrigt har kyrkan bevarat sitt medeltida utseende (fig 785). En invändig restaurering, som innebar reparation av bänkarna och om-målning av väggarna, ägde rum 1933 efter ett förslag av Bertil Waldén. Två av kyrkans kalkdukar renoverades 1946 på Libraria.

Restaureringen 1954–1956

Ekers kyrka genomgick åren 1954 och 1956 en genomgripande restaurering¹⁹ efter ett program av arkitekt Kurt von Schmalensee (jfr S Nikolai). Vid restaureringen installerades värme och elektriskt ljus, murarna putsades om såväl in- som utvändigt, tornmuren förstärktes och den fasta inredningen målades om (fig 825–826). I samband med restaureringen lades också kyrkogårdsmuren om med användande av den gamla stenen.

Fig 826. Ekers kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1954–1956. Foto 1971.

Eker Church. Interior looking W after the restoration of 1954–56.

Fig 825. T v. Ekers kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1954–1956. Det romanska korets östvägg har markerats i putsen. Foto 1971.

Opposite. Eker Church. Interior looking E after the restoration of 1954–56. The E wall of the Romanesque chancel is marked in the plaster.

Vid avlägsnandet av ytterputsen 1956 upptäcktes i tornets södra mur en sten av större format än materialet i övrigt, ca 66 × 230 cm (se fig 785). Då det misstänktes att det kunde röra sig om en runsten som murats in med inskriften inåt, föreslogs att man skulle försöka ta loss stenen för att undersöka den. Professor Sven B F Jansson ansåg dock efter ett besök på platsen att det inte kunde röra sig om en runsten, varför ingen åtgärd vidtogs. Den nya ytterputsen (spritputs avfärgad i grågult) är tunt påstruken och visar murverkets struktur.

Även putsen på kyrkans innerväggar knackades bort och man kunde därvid bekräfta kyrkans byggnadshistoria (s 186). Det romanska korets östvägg

markerades i den nya gulvita putsen (fig 825), liksom också det ena av de två medeltida fönstren i söder. Vidare fann man i södra muren en avsågad bjälke, eventuellt en trabesbjälke, samt i östmuren söder om altaret en nisch. Innertakets färg avtvättades och taklisten målades i rosa och grönt. Ett nytt golv av kalksten lades in i hela kyrkan och tornets bottenvåning gjordes om till ett förrum, som är avskilt från kyrkorummet genom dubbeldörrar. Därvid murades tornbågen delvis igen.

Utgångspunkten för färgsättningen av kyrkorummet och de fasta inventarierna blev de ursprungliga färger, som togs fram på predikstolen 1954 av konservator Bertil Bengtsson. Predikstolen

Fig 827. Ekers kyrka. Predikstolen med målningar från 1685, framtagna 1954. Foto 1971.

Eker Church. Pulpit with paintings dating from 1685. Restored in 1954.

(fig 827) målades på 1680-talet i brun marmorering med listverk och ljudtak i rött, grönt och svart. I korgens fyllningar finns målningar av apostlarna Petrus, Andreas, Jakob och Johannes samt på trappans barriär Filippus. På predikstolens ryggstycke finns en framställning av Mose och Aron. Målningarna åtföljs förutom av de avbildades namn även av följande inskrifter: 1. »Ty somi

mighaf» (över Petrus). — 2. »... ff kungl factoren Herr Peter Bråms / ... Denna Prädikiostolen medh ilu/mination Omkostnat : ANNO 1685» (över Andreas). — 3. »Alt hierta söken : så skall iag» (över Jakob). — 4. »låta migh finna af eder / säger Herren IERE 29 v 13, 14» (över Johannes). På ryggstycket står »1685 / A:o 1793 Renov:».

Bänkinredningen har fått nya brunlaserade bänkar, medan de gamla gavlarna och dörrarna har behållits och målats i grågrönt med gråblå fyllningar och listverk i brunt och orange. Dörrarna är nummerade 1–7. I samband med ombyggnaden av bänkarna togs panelen utmed väggarna bort och kyrkans mittgång kunde på detta sätt göras bredare utan att bänkrummet för den skull blev mindre. Jordfästning, som tidigare hållits på kyrkogården, kan nu åter hållas inne i kyrkan. De två bakersta bänkarna, som har kvar sin grå färg och gamla sittbrädor, har ställts i koret.

Läktaren, som nu är målad i gråblått med gulvita fyllningar, har delvis byggts om för att härbergöra orgeln. Trappan går direkt från förrummet, varigenom det blivit mer bänkutrymme i långhuset. Ett orgelpositiv, byggt av Grönlunds orgelbyggeri i Gammelstad, anskaffades 1956 och omfattar fem stämmor, en manual och bihangspedal (SAOK:s orgelinv, ATA). Den hängande fasaden har fällts in i läktarbarriären och målats i gråblått och rött (fig 826).

Ett nytt altare av grå polerad kalksten från Lanna stenhuggeri uppfördes 1954. Altarskivan är av brun polerad kalksten och är försedd med invigningskors. Altaruppsatsen från 1687 har sedan 1933 sina ursprungliga färger, d v s blå marmorering med listverk i blått och guld. Färgerna har dämpats något för att passa in i den nya färgskalan och altarringen har nygjorts med bevarande av de gamla fyllningarna samt målats i grått med ljusare fyllningar.

En dopfunt av traditionell form och tillverkad av rödbrun polerad kalksten anskaffades 1968. Kyrkans gamla nattvardskärl, som länge förvarats i Långbro kyrka (s 182), återfördes vid kyrkans återinvigning efter restaureringen. En ny nummer-tavla är uppsatt på östra korväggen. Kyrkan upplyses av mässingslampetter på långhusmurarna och på läktaren.

Fig 828. Gräve kyrka från nordöst. Foto 1971.
Gräve Church from NE.

Gräve kyrka

Av Gräve medeltida kyrka återstår torn och sakristia, medan långhuset med sitt tresidiga kor uppförts på 1760-talet. Invändiga reparationer har ägt rum bl a 1899 och 1934. 1899 övermålades den altarpopsats, predikstol och det epitafium, som 1764 skänktes till kyrkan av lagmannen Aleph Herman Anrep och hans efterlevande. Likaså tillkom ny bänkinredning. 1934 uppfördes läktaren i väster och orgel anskaffades. 1949 renoverades sakristian.

Restaureringen 1957–1958

En restaurering, som främst omfattade reparationer och underhållsarbeten på själva byggnaden, genomfördes 1957–1958 efter förslag av arkitekt Lars Arborelius, Örebro.²⁰ Stora sprickor hade uppstått i västpartiets murverk vid fogarna mellan det medeltida och det senare murverket, varför grundförstärkning var nödvändig. Sprickorna i murverket samt skador i putsen lagades och sockelns puts

Fig 829. Gräve kyrka. Kapellet i västtornet. Foto 1971.

Gräve Church. Chapel in the W tower

avknackades och ersattes av slamning. Landsantikvarien Bertil Waldén redovisar i sin rapport till Raä följande iakttagelser i samband med dessa arbeten: »Den äldsta kyrkans samtidigt med tornet uppförda västgavel visade sig sålunda överensstämma med de måttuppgifter, som lämnas i ett visitationsprotokoll från 1756 och vilka legat till grund för planen fig. 262 i Sveriges Kyrkor. Byggnadsmaterialet utgöres av välhuggen kalksten i ganska tunna, jämna skift. I vis.prot. 1756 uppges sakristian vara en 'troligen ej ursprunglig' tillbyggnad. Så är icke fallet. Sakristian har samma medeltida byggnadsmaterial som tornet och västgaveln; tekniken är densamma, enda skillnaden är att sakristian har prydligare hörnkedjor än nyss nämnda partier. Sakristians längd (i N-S), 9 alnar, stämmer ungefär med rekonstruktionsskissen fig. 266 a.»²¹

I samband med de invändiga arbetena, då bl a elektrisk uppvärmning installerades, upptogs golvet, varom Waldén antecknat: »Golvet (m.u.a. mittgången) uppbrutet fram till det med kalksten

belagda korgolvet. Alltså under bänkkvarteren äldre golv av oregelbundna och ojämna kalkstenshällar, större och mindre, lagda i bruk, med fogar. Detta stengolv går fram till n. och s. långhusmurarna, varför det torde vara lagt på 1760-talet. Förmodligen har det bjälkunderlag, som uppburit bänkkvarterens brädgolv, vilat direkt på stengolvet.» Vidare iaktogs »s. om ingången ojämn murskarv, svarande mot den i yttermuren, samt n. om ingången den igenmurade, smala dörr t. torntrappan, som ses i skrubben med dörr fr. tornets bottenvåning.»²²

Förändringarna i interiören var ej omfattande. De bänkar, som var placerade under läktaren, avlägsnades för att minska sittplatsutrymmet och inredningen ommålades. På altaruppsats, altarring, predikstol och epitafium framtogs den ursprungliga marmoreringen från 1764 av konservator Olle Hellström, Skara.

Genom privata donationsmedel möjliggjordes 1959 även vissa konserverings- och renoveringsarbeten i det övre tornrummet (fig 829) efter ett

förslag utarbetat av Iwar Anderson, Raå. Anderson gör i detta vissa kompletteringar och korrigeringar av den beskrivning och rekonstruktion som ges i SvK: »Rummet ifråga har stått i förbindelse med det numera rivna långhuset genom två välvda muröppningar. Mellan dessa, ävensom N och S om öppningarna finns små framspringande murklackar (arrangemanget är felaktigt återgivet i Sveriges Kyrkors beskrivning). En trappa, vars väggar och valv ännu är så gott som intakta, förde ursprungligen upp till rummet direkt från långhuset, men har sedermera förändrats så att dess nedre mynning kommit att ligga i tornets bottenvåning. Samtidigt bröts sannolikt trappans steg bort och ersattes med trä. Trappan blev nämligen kortare vid nämnda ändring och måste alltså göras brantare.»²³

För murytorna, som ägde rester av ursprunglig fogstrykning, föreslogs översyn och varsam lagning. Önskemålet om eventuell beklädnad av den som altare ansedda plinten vid mittpelaren ansågs böra anstå: »Dels är de uppgifter som återfinns i SvK missvisande beträffande utformningen av denna vägg (klackar återfinns nämligen även N och S om mittpelaren, dels är — som också ovan nämnts — väl funktion och inredning av dylika rum ännu ej helt utredd.» I övrigt inlades takpanel och brädgolv och trappan till klockvåningen borttogs och ersattes av en sk patentstege.

Tillägg

Den orgel som anskaffades 1934 är byggd av E A Setterquist & Son i Örebro och har nio stämmor, två manualer och pedal, pneumatisk traktur och registratur (SAOK:s orgelinventering, ATA). Enstaka stämmor har under senare år utbytts.

Antependium nr 1 (s 320) av vitt, ursprungligen ljusblått siden med broderier, skänkt 1814, konser-

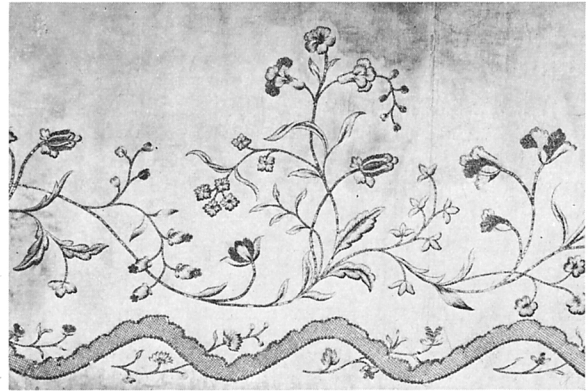

Fig 830. Gräve kyrka. Detalj av antependium av vitt siden med broderier i silver, silke och paljetter. Broderad inskrift: HEDVIG CATHARINA OLLONBERG FÖDD DANCKWARDT-LILLJESTRÖM 1814. Foto ATA.

Gräve Church. Detail of antependium in white silk with embroidery in silver, silk and spangles; 1814.

verades 1963 på Raå:s textilkonservering (Pnr 4420/63, fig 830). Nu deponerat i ÖLM. En kalkduk, som omnämns som förkommen (s 320) konserverades 1923 (Pnr 751/23). Den är av vit atlas med metallbroderi samt har inskriften: »Gräve kyrka 1815 HCODL (= Hedvig Catharina Ollonberg Danckwardt-Lillieström).

Lillklockan från 1590 (se s 321) är gjuten av Borchart Jensen Quellichmeyer eller Borchart Gelgether (död 1613), som var föreståndare för »Giethuset» i Köpenhamn och i denna egenskap huvudsakligen kanongjutare. Han göt dock även ett stort antal klockor, av vilka flera är bevarade i de gamla danska landskapen, framför allt i Skåne. På rent svenskt område är bara Gräve-klockan känd och den är därför troligen beställd i Danmark eller ett krigsbyte därifrån.

Hovsta kyrka

Kyrkogården har på 1950-talet utvidgats med ett område söder om kyrkan, och ett bisättningsrum, ritat av arkitekt Lars Arborelius, har inrymts i den terrasserade slutningen mellan det nya området och tillfarten till kyrkan.

Kyrkobyggnaden, som till största delen härrör från medeltiden men på 1780-talet ombyggts och förlängts åt öster, genomgick 1951 en grundlig restaurering. Tidigare har invändiga restaureringar skett 1892–1894 och 1911. 1892–1894 tillkom bl a nytt altare, ny altarring och ny öppen bänkinredning. Vidare förändrades västläktaren och orgel anskaffades. 1911 ommålades inredningen, nya bänkar anskaffades återigen, västläktaren förändrades, orgelverket utbyttes och vindfång tillkom vid den södra ingången (fig 303).

1940 ansågs kyrkan vara i behov av upprustning på nytt och man uppdrog åt arkitekt Ärlend Noréen att utarbeta en PM för en eventuell kyrkorestaurering. Denna krävde dock mera omfattande åtgärder än vad kyrkorådet tänkt sig och ärendet fick därför vila. En del yttre reparationer ordnades emellertid omedelbart. 1947 uppdrogs åt arkitekt Martin Westerberg att uppgöra ett nytt restaureringsförslag. 1949 ersattes yttertaketets beläggning av plåt med spån, varigenom tornhuv och tak återigen fick enhetlig avtäckning.

Restaureringen 1951

I januari 1951 påbörjades restaureringsarbetena i övrigt.²⁴ Putsen avknackades utvändigt och det medeltida tornets igenmurade ljusgluggar blev åter synliga i murens ytterliv liksom den ursprungliga långhusportalen i sydväst. Inom kulturminnesvården hade man redan tidigare framfört önskemål om att tornet skulle stå oputsat för att dess arkitektoniska karaktär bättre skulle komma till sin rätt (s 357), likaså att gluggarna eventuellt skulle återupptagas och kolonnetterna återinsättas. Försam-

lingen ställde sig dock tveksam till så stora förändringar och då murverket visade sig vara delvis ganska dåligt beslöt man av kostnadsskäl att återigen putsa tornet och endast markera öppningarna som blinderingar i putsen (fig 831). Långhusportalen framtofs i ytterlivet och markerades med trappsteg och blinddörr (fig 831). Portalen har invändigt rak smyg med överliggare av trä. Långhusfönstren minskades något, korfönstrets yttre nisch igenmurades och samtliga fönster försågs med antikglas. Byggnaden putsades och vitkalkades på nytt och sockeln markerades med grått.

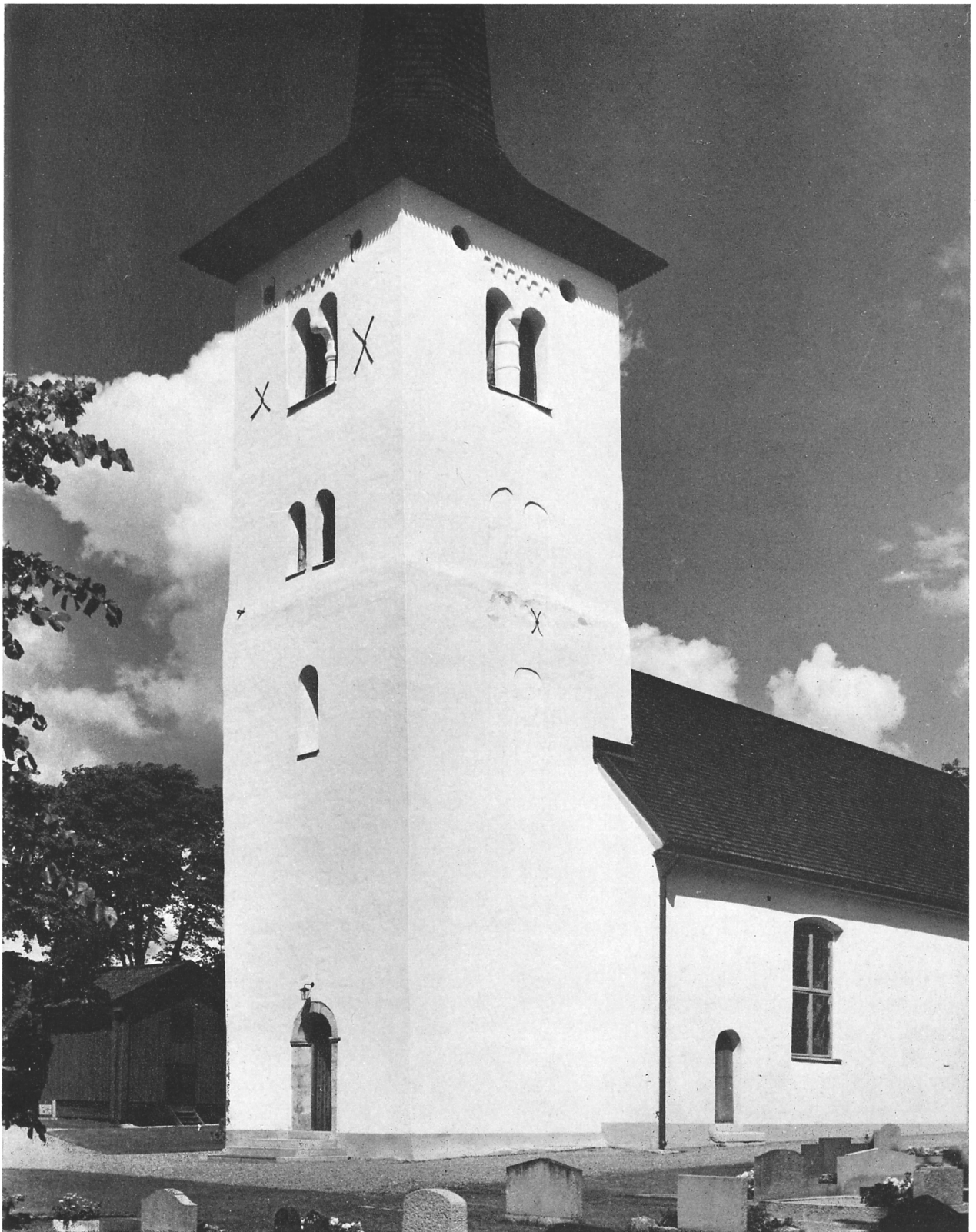
Elektriskt ljus och värme installerades. I samband med dessa arbeten företogs en del grävningar i långhusets östra del, men inga rester av det ursprungliga koret påträffades. Då korgolvet skulle utökas något åt väster påträffades däremot den murade grav, som omtalas i Adelige Grafvar (se nedan). Då tegelgolv inlades i sakristian upptäcktes nedgången till en vinkällare i det nordöstra hörnet.

Genom att bågen mellan torn och långhus frilades förlängdes kyrkorummet med tornets bottenvåning, vars golv höjdes (fig 833) och läktartrappan flyttades in i kyrkans nordvästra hörn. Rester av dekorativ målning, eventuellt från 1600-talet, framkom i tornbågen, i tornets bottenvåning och i sydportalens dörrnisch. Ett fragment av denna dekoration är synligt i tornrummet ovanpå den framtagna ursprungliga kvaderritsningen.

Interiören förändrades i övrigt genom att vindfången i söder och väster ombyggdes och gjordes mindre, orgelläktarens mittpelare borttogs för att ej skymma tornbågen och ersattes av en tvärgående järnbalk. Helt ny, sluten bänkinredning byggdes och all inredning ommålades. Läktarbarriär och altarring, som tidigare var öppna, har likaså fått sluten karaktär. Altarringen är målad i grått med marmorerade fyllningar, bänkinredningen i brunt med gavlar och dörrar i grågrönt. Vidare ersattes trä-

Fig 831. Hovsta kyrka från sydväst. Gluggar i tornet markerades i putsen 1951 och sydportalen frilades. Foto 1971.

Hovsta Church from SW. Openings in the tower were marked in the plaster in 1951 and the south portal was restored.

altaret av ett murat altare. Predikstolen har flyttats något mot väster och den igenmurade uppgången från sakristian har återupptagits. Predikstolen, som härrör från 1830–40-talet, har målats i gråblått med grågröna fyllningar och förgyllda ornament.

Altartavlan konserverades av konservator Olle Hellström, Skara, vilken även konserverat de båda kungaporträtt av Karl XI och Karl XII, målade av Ehrenstrahl, som tidigare varit deponerade i ÖLM men i samband med restaureringen återfördes till kyrkan.

De tre gravhällar som påträffades har lagts in i golvet i långhusets östligaste del framför bänkkvarteren: 1 (från norr). Fragment i brun sandsten. Bredd 115 cm, den ursprungliga längden okänd. I de två bevarade hörnen finns rosetter. Runt kanten inskriften: »Joh·II IAGH·ÄR·VPSTÄNDELEN·OCH LIFVET·TEN·SOM·TOOR·PÅ·MIGH/HAN·CKAL/LEFVA·OM·HAN·AN·DÖDH / BLEFVE·HWAR OCH EN·SOM·LEFVER / OCH·TROOR·PÅ·MIGH·HAN·SCAL / ICKE DOO EWINNERLIGA.» Mitt på hällen har ursprungligen funnits

en rundel med inskrift, av vilken nu återstår initialerna PHS samt delar av ett bibelcitat. — 2. Av grå kalksten, försedd med järnringar. I de båda övre hörnen rosetter, i de båda nedre fåglar, troligen duvor. Hällen har en reliefdekor i form av en gavelfasad. Bredd 156 cm, längd 210 cm. Runt kanten inskriften: »IAGH LIGGER OCH SOFWER OCH / WPUAGNAR TY HERREN VPEHÅLLER MIG P:S 3 / SALIGE ÄRO THE DÖDE SÅSOM I / HERRANOM DÖÖ APOCAL: 14.» Mitt på hällen finns en kartusch med fragment av texten: Kristus är mitt liv och döden är min vinning. I gavelstycket en rundel med IHS. Hällen har legat dold under golvet (jfr ovan). Den murade graven skall enligt Adeliga Grafwar ha tillhört lagmannen Johan Gyllenadler (död 1718) och hans andra hustru Maria Dankwardt-Lillieström (död 1728) och sedan övertagits av brukspatron Pehr Swedenstierna (död 1763) på Kävö. — 3. Av brun sandsten med änglahuvuden i de övre hörnen och döds-kalle respektive timglas i de nedre. Bredd 106 cm, längd 190 cm. Runt kanten

Fig 833. Hovsta kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1951. Foto 1971.

Hovsta Church. Interior looking W after the restoration of 1951.

Fig 832. T v. Hovsta kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1951. Foto 1971.

Opposite. Hovsta Church. Interior looking E after the restoration of 1951.

en mycket fragmentarisk text ur Jesaja 29 och Psaltaren 3: 9. Namnet på den döde har utplånats men i en kartusch finns en vapensköld samt årtalet (16)62. Därunder har nu oläsliga bibelcitat funnits. Stenen låg tidigare i vapenhusets golv, delvis dold av läktartrappan.

Bland de nya inventarierna märks en dopfunt av vit marmor, placerad i korets södra del. Till funten hör ett dopfat av förgyllt silver. Över dopfunten sitter på korväggen en modern, snidad madonnabild. Då sydportalen återupptogs fann man bland stenmaterialet i fyllningen fragment av den romanska dopfuntens cuppa. Endast själva foten var tidigare bevarad (fig 310).

1911 års orgel, som var byggd av E A Setterquist & Son i Örebro, omfattade 7 stämmor, två manualer och pedal.²⁵ Den har senare ombyggts av samma firma och har nu två manualer och pedal och pneumatisk traktur och registratur. Fasaden härrör från den orgel som inköptes 1892 från »Sveriges äldsta bönhus», uppfört 1855 vid Riseberga herrgård i Edsbergs socken.

Vissa äldre textilier har även konserverats. En kalkduk av svart sammet kantad med guldspets (ej omnämnd i SvK) konserverades 1961 hos Libraria tillsammans med kalkduk nr 2 (s 363). 1963 konserverades kalkduk nr 1.

Kils kyrka

Tvårskjeppsarmarna i Kil kvarstår från den kyrka som började byggas under 1100-talet efter förebild av kyrkan i Vreta kloster. Tvårskjeppet och koret var försedda med absider. Långhuset, som på utsidan pryds av lisener och rundbågsfris, byggdes först under 1200-talets senare del och samtidigt förlängdes koret och försågs med kalkmålningar (fig 342, 342, 836–839). 1779–1780 utvidgades korets västra del och gjordes treskeppigt, medan den östra delen avskiljdes till sakristia. Samtidigt byggdes västtornet. Kils kyrka är en av Närkes största medeltidskyrkor och har eventuellt varit en pilgrimskyrka.²⁶

1940 uppdrogs åt arkitekt Einar Lundberg, KBS, att göra en fullständig restaureringsplan för kyrkan. En tidigare restaurering hade ägt rum 1897–1898 och en invändig ommålning skedde 1931 (se s 294). Kyrkans yttre och inre präglas av den ombyggnad i gustaviansk stil som skedde 1779–1780.

Restaureringen 1952

Den nya restaureringen, som påbörjades först 1952, medförde vissa förändringar i interiören (fig 834, 835).²⁷ I samband med att elektrisk värme och belysning installerades kunde den norra korsarmen, som sedan 1911 tjänstgjort som värmekammare för varmluftssystemet, utrymmas och inredas till dopkapell. Härigenom framträder på nytt kyrkans ursprungliga korsform.

Den yttre ingången i norra korsarmen igenmurades och en nisch i innerväggen markerar dess plats (fig 835). I nischen har uppförts ett altare, som täcks av en äldre altarskiva, vilken troligen härrör från det medeltida altaret i den södra korsarmens rivna absid (fig 246). Som prydnad används ett träkors med röda emaljinnläggningar, symboliserande Kristi blodsdroppar, samt två altarstakar i gjuten mässing. Kyrkans båda högmedeltida hel-

Fig 835. Kils kyrka. Dopkapell, inrättat 1952 i norra korsarmen. Foto 1971.

Kil Church. Baptistry, established in 1952 in the N transept.

Fig 834. T v. Kils kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1952. Foto 1971.

Opposite. Kil Church. Interior looking E after the restoration of 1952.

gonskulpturer flankerar nu altaret (se fig 248, 249). Dopstället från 1700-talet har kompletterats med ett polygonalt dopfat av silver, skänkt 1935 av Närkes Kils husmodersförening.

Även den södra korsarmen har gjorts till ett öppet rum genom att bänkinredningen tagits bort. Bänkarna i korets södra del har likaså borttagits och koret har gjorts något rymligare genom att kortrappan flyttats fram ett stycke och altarringen, som gjorts öppen på sidorna, placerats närmare altaret. Altaret har minskats något och försetts med en ny skiva av kalksten. Vidare har predikstolen och dess ljudtak sänkts och draperimålningen på väggen borttagits. Korgolvet har nylagts med kalkstensplattor.

Den gamla bänkinredningen från 1897 har behållits i långhuset men ommålats i en ljus grågrön färg. Även väggar och tak har ommålats. Väggarna är kalkade i en något mörkare nyans än taket. I tornets bottenvåning står långhusets ursprungliga västmur med den romanska portalen numera opusad.

I sakristian revs spis och arkivutrymme och ny skåpinredning insattes.

Orgeln omfattade ursprungligen sju hela och fyra halva stämmor, en manual och bihangspedal. Den byggdes 1801–03 av Pehr Schiörlin i Linköping. Dispositionen var enligt kontraktet följande: *Man*: Principal 4'B/D, Principal 16'D, Gedacht 8', Gamba 4'B, Oppenfleut 8'D, Gedachtfleut 4', Quinta 3', Octava 2', Mixtur 3 ch, Trumpet 8'B/D, Vox humana 8'D. *Ped*: bihängd (Einar Ericis orgelhandlingar, ATA). — 1860 ombyggdes orgeln av E A Setterquist, varvid fem nya stämmor troligen tillkom. 1897 ombyggdes orgeln åter av E A Setterquist & Son (SAOK:s orgelinv, ATA). — Nytt orgelverk byggdes 1957 av Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg. Det har 21 stämmor, två manualer och pedal, mekanisk traktur och registratur. I orgeln ingår några av de bevarade ursprungliga stämmorna, bl a fasadprincipalerna och Gedacht 8' (K-byråns arkiv, Raä).

En kyrkogårdsutvidgning åt väster, beslutad 1970, har 1971 ännu ej utförts.

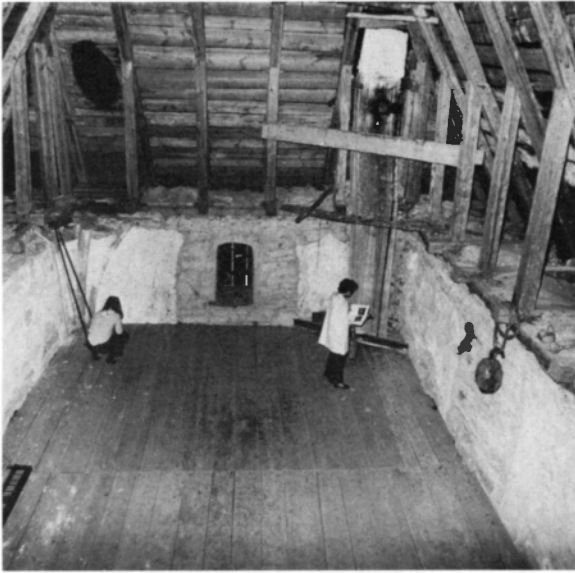

Fig 836. Kils kyrka. Rester av valv samt kalkmålningar i det ursprungliga koret, nu synliga på sakristians vind. Foto 1971.

Kil Church. Remains of vaulting and paintings in the original chancel, now visible from the attic of the vestry.

Fig 837. Kils kyrka. Rester av kalkmålningar från 1200-talets slut eller omkring 1300 på det ursprungliga korets sydvägg (jfr fig 836). Målningarna består dels av ornamentbårder utmed sköldbågar och fönsteröppningar, dels av figurmålningar i två register. Foto 1971.

Kil Church. Remains of murals dating from the late 13th century or ca 1300 on the S wall of the original chancel (cf fig 836). The paintings consist of ornamental borders along the wall arches and window openings, and of figure paintings in two registers.

Fig 838. Kils kyrka. Rester av kalkmålningar från 1200-talets slut eller omkring 1300 på det ursprungliga korets östvägg. Till höger en senare övermålning. Foto 1971.

Kil Church. Remains of murals dating from the end of the 13th century or ca 1300, on the E wall of the original chancel. Right, a later addition.

Fig 839. Kils kyrka. Ärkeängeln Rafael, fragmentarisk kalkmålning från 1200-talets slut eller omkring 1300 på det ursprungliga korets sydvägg (jfr fig 837). Foto 1971.

Kil Church. The Archangel Raphael, fragmentary mural dating from the end of the 13th century or ca 1300, on the S wall of the original chancel (cf fig 837).

Kalkmålningar

Den ursprungliga korvinden, nu vinden till sakristian, har fått elektrisk belysning och gjorts tillgänglig via en trappa från långhusvinden, varigenom de medeltida målningarna lättare kan studeras (fig 836). Den tidigare beskrivningen är delvis missvisande, likaså stilbeteckningen romansk (se s 280–282).

Målningarna hör samman med det under 1200-talets senare hälft utvidgade koret. Korets murar har, såsom framgår av fig 836, ursprungligen varit betydligt högre. Rummet har täckts av två elegant utformade valv, som uppburits av i finhuggen kalksten utförda sköldbågar och rundstavsformade diagonalribbor. Valven har åtskilts av en gördelbåge och fönsteröppningarna har varit höga. De ovanför det nuvarande rummets tak bevarade kalkmålningarna visar att koret varit helt dekorerat. Målningarna har varit överkalkade, men kalkningen har delvis fallit bort och blottlagt de undre målningarna. Färgskalan utgörs av rött, grönt, grått, svart och vitt.

Södra väggen (fig 837, 839): Dekorationen är bäst bevarad runt fönsteröppningen. Breda ornamentbårder löper utmed sköldbågen och inramar fönstret. Återstoden av väggytan har varit indelad i två register med figurmålningar. I västra övre fältet ses en väl bevarad ängel i halvfigur; enligt det språkband han håller är det ärkeängeln Rafael. Av den motsvarande figuren på den östra sidan om fönstret kan man endast urskilja detaljer av en

mycket veckrik klädnad med pärlbesatt bård. Nedanför det breda ornamentbandet med kopplade palmetter som följer under dessa figurer ses i det västra fältet ett fragmentariskt bevarat ansikte.

Östra väggen: Kalkningen kvarsitter här till stora delar. Runt den igenmurade fönsteröppningen finns dessutom rester av en senare draperimålning i svart och rött. I det norra fältet skymtar dock en bred ornamentbård av samma slag som runt den södra fönsteröppningen samt nederst ett ansikte med skägg och gloria (fig 839).

Norra väggen: Även här kvarsitter kalkningen. De målningar som skymtar tycks bestå av två lager. Dels kan man urskilja stämpelrosor och slingor av 1400-talskaraktär och en sittande figur, dels den äldre bården av kopplade palmetter.

De äldre målningarna tycks ha varit elegant och säkert utförda. Karakteristiska drag är den rika ornamentiken av akantusrankor och palmetter med breda, utplattade bladflikar och pärlband samt den spensliga bakgrundsmönstringen i bårderna av vita blommor, prickar och en sorts »sömmar». Även figurmålningarna tycks av Rafaelsbilden att döma ha varit av hög kvalitet. Teckningen av hår och ansikte framträder här tydligt. Stilmässigt måste målningarnas betecknas som ungotiska och har troligen tillkommit under 1200-talets slut eller omkring 1300. De målningar som prytt den södra korsarmen i S Nikolaikyrkan i Örebro (se ovan) tycks tillhöra samma tidsperiod.

Långbro kyrka

Långbro inkorporerades 1937 med Örebro stad.

Kyrkogården har utvidgats med ett stort område norr om kyrkan efter förslag av K M Westerberg 1949. Den nya kyrkogårdsdelen är skogbevuxen och har parkkaraktär. En bisättnings- och ekonomibyggnad i rött tegel, ritad av arkitekt Alrik Gorne 1963, har uppförts i anslutning till detta område.

Kyrkan är uppförd 1900–1901 efter ritningar av arkitekten Magnus Dahlander. Byggnadens exteriör i jugendstil (fig 840–841) är oförändrad och endast rengöring och underhåll har skett. Interiören omdanades däremot delvis redan 1935 efter förslag av arkitekt C O Hallström. Vissa förändringar har även skett senare (fig 842–843). Förslag till nytt altare, altarring samt dopplats utarbetades

Fig 840. Längbro kyrkas torn från sydöst. Foto 1971.

Tower of Längbro Church from SE.

1967 av arkitekterna Jerk Alton och Evald Nordin, Örebro. Altaret är utformat som ett fristående altarbord av grönlaserat och delvis förgyllt trä med altarskiva av polerad kalksten. Altarprydnaden består av en skulptur av mässing med korsformat, utsparat mittparti, signerad Lars Spaak 1968. Det tresidiga, genombrutna altarskranket är likaså grönlaserat och delvis förgyllt. Dopfunten har flyttats till utrymmet under den norra läktaren, där en dopplats anordnats. Bänkinredningen har laserats i en blå färgton.

Läktartrappan har flyttats från förhallen i väster in i kyrkorummets nordvästra hörn enligt förslag av Jerk Alton 1969–70. I förhallen har inretts toalettrum.

I västgavelns trefönstergrupp har de båda sidofönstren igensatts medan mittfönstret försetts med en glasmålning föreställande S Cecilia av konstnären Robert Rabolt, München. Glasmålningen är utförd vid Franz Meyers Hofkunstanstalt i München 1956. Orgeln byggdes 1935 av E A Setterquist & Son i

Fig 841. Längbro kyrkas sydportal från 1900–1901. Foto 1971.

The S portal of Längbro Church, dating from 1900–1901.

Fig 842. Långbro kyrka. Interiör mot öster. Korets inredning tillkom 1967. Foto 1971.

Långbro Church. Interior looking E. The furnishings of the chancel were installed in 1967.

Fig 843. T h. Långbro kyrka. Interiör mot väster. Foto 1971.

Opposite. Långbro Church. Interior looking W.

Örebro och omfattar 32 stämmor, fördelade på två manualer och pedal, traktur och registratur enligt pneumatiskt system (SAOK:s orgelin, ATA).

1962 uppsattes i en nisch på den södra väggen en träskulptur till minne av kyrkoherden Otto Ene-

ström. Skulpturen, som har titeln »Bönestegen», är utförd av skulptören Erik Sand.

Kyrkans båda klockor har gjutits 1899 av Joh A Beckman & Co i Stockholm.

Fig 844. Kvarstående murar till Kullkyrkan i Mosås socken. I förgrunden den trånga triumfbågen. Foto 1971.

Remaining walls of "Kull Church" in the parish of Mosås. In the foreground the narrow rood arch.

Mosjö: Kullkyrkan

En undersökning av den s k Kullkyrkan i Mosås socken företogs under sommaren och hösten 1963 för medel som ställts till förfogande av Mosjö-Täby pastoratskassa. Den byggnadsarkeologiska undersökningen leddes av fil lic Sune Zachrisson, vilkens rapport här återges i sammandrag:²⁸

»Platsen för den forna, till namnet okända kyrkan är belägen på Hulinge bys ägor, norr om vägen mellan Mosjö och Täby. Här ligger en naturlig gruskörtel, som vid laga skifte år 1847 avstyckades till en samfällighet. Området är ca 65 × 35 m i öster-väster och var före undersökningen beväxt med enstaka exemplar av apel, oxel, vide och rönn. Samfälligheten användes som betesmark. Kullen höjer sig 2 m över angränsande åkermark i norr. I områdets sydvästra del, ca 5 m lägre än kullen, finns tre källådror, av vilka åtminstone en hade stenat kar.

Kullen har utnyttjats för grustäkt under viss tid,

troligen från tiden för laga skiftet. Grustäkten har upphört omkring år 1910. Genom grustäkten har något mer än halva gruskullen grävts bort och kyrkogrunden har därigenom till halva sin utsträckning blivit spolerad. Före undersökningens början kunde rester av de nord-sydgående murarna i kor- och långhus samt tornets nordmur iakttagas.

På den sannolikt något avplanade gruskullens topp har grunden till kyrkan lagts av ett till två lager kullersten i ett mycket ytligt dike. I jämnhöjd med den dåtida markytan har sockelskiftet lagts av sandsten, bildande en rak sockel med ett språng på ungefär 15 cm. Sockelsprånget är mycket oregelbundet, det saknas på kortare sträckor och skjuter på andra ut ända till 27 cm. Murarna är uppförda i skalmursteknik med en kärna av kullersten samt avslag från kalk- och sandsten. Bruket är gulvitt och fast. Murskalen är uppförda av lätt tuktade kalk- och sandstensblock i jämna skift. Skifthöjden

i de bevarade mursträckningarna varierar mellan 20–30 cm. Murarna är bevarade till ett à två skift, endast i långhusets nordöstra hörn når murverket tre skifts höjd. Murtjockleken är ca 1,50 m i långhus och torn, medan korets murar är ca 1,30 m. Murytorna har varit fogade med ett hårt och glättat bruk, som på tidigmedeltida vis klenats ut över stenarnas godsidor. Någon fogritsning kunde ej iakttagas på bevarade murytor eller på fogbruk i rivningsmassorna. Murarnas insidor bevarar spår av ett lager kalkslamning, som borstats ut över ytan.

Av grundplanen (fig 846) framgår att mer än hälften av kyrkans murar spolierats i samband med grustäkten. Tursamt nog finns dock triumfbågsöppningen kvar; den södra omfattningens stenar låg till hälften blottade i rasbranten. Vidare är högaltaret bevarat till ett skifts höjd, varför kyrkans planform kan rekonstrueras med relativt stor säkerhet. Altaret är murat av sandstensblock dikt an mot den raka östra korväggen och får förutsättas ha stått ungefär mitt på väggen.²⁹ Mur-

sträckningarna visar att planen haft vissa skevheter. Dock framgår det med full tydlighet, att långhuset varit nästan en ren kvadrat och att koret också varit i det närmaste kvadratisk. I väster finns sporadiska rester av ett ursprungligt, litet västtorn som har haft en invändig längd och bredd av ca 2,0 m. På grund av att murarna legat dolda under rivningsmassorna fanns betydelsefulla brukavtryck kvar på väsentliga partier. Det kunde därför med full tydlighet fastslås, att såväl kor som torn är ursprungliga i anläggningen.

Kyrkans enda ingång bör ha legat i den försvunna sydurens västra del. Triumfbågsöppningen är 1,0 m bred och har haft raka smygsidor. Öppningens trampstenar ligger ca 15 cm över kor- respektive långhusgolv. Tornöppningen är dock helt bortbruten. Av tornets norra mur återstår i innerlivet två stenar. Här fanns vidare ett brukavtryck i det nordöstra innerhörnet som angav att tornöppningen varit smalare än själva tornrummet. Brukavtrycket sträcker sig ca 40 cm söderut från innerhörnet, varför tornöppningen torde ha haft

Fig 845. Kullkyrkan i Mosås socken, sedd mot väster. Foto 1971.

“Kull Church” in the parish of Mosås, looking W.

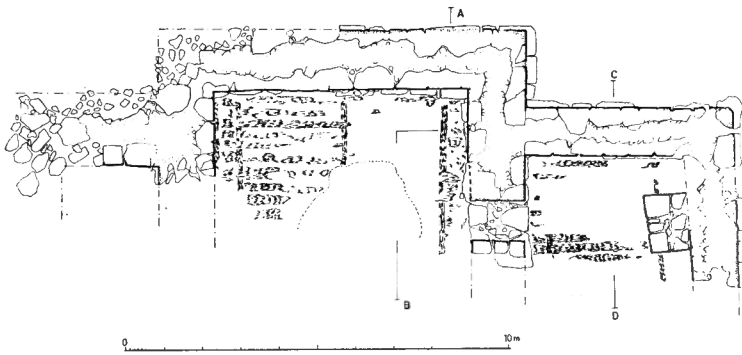

Fig 846 a. Kullkyrkan i Mosås socken. Murpartier, altare och rester av golv, framgrävda 1963. Skala 1:200. Uppm S Zachrisson 1963. ATA.

“Kull Church” in the parish of Mosås. Parts of walls, altar and remains of floor, excavated in 1963. Scale 1:200.

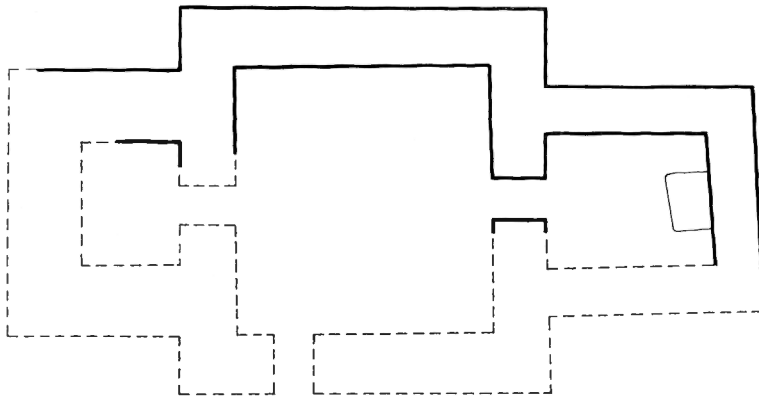

Fig 846 b. Kullkyrkan i Mosås socken. Rekonstruerad grundplan, 1:200.

“Kull Church” in the parish of Mosås. Reconstructed plan, 1:200.

en mot triumbågsöppningen svarande bredd av ca 1 m.

Såväl långhus som kor visade sig ha haft trägolv. I tornrummet kunde inget golvlag påträffas. Vid granskningen av de bevarade murpartierna och golvlagen har inga sekundära förändringar kunnat iakttagas. Ej heller iaktogs spår av sidoaltaren. Putsbruket eller fogbruket uppvisar endast en kalkslamning, varför interiören tydligen ej genomgått någon omkalkning efter kyrkans färdigställande.

Med den senare iakttagelsen rimmar även det ringa antalet lösfynd. Två mynt utgör hela fyndmaterialet. Den ena brakteaten påträffades i en golvspringa i långhusets nordöstra del, den andra i en golvspringa nordväst om altaret. De är slagna under Knut Långe 1229–34 respektive under Knut Eriksson på 1100-talets senare del. Provschakt i långhus och kor visade, att kyrkan ej innehåller några gravar. Emellertid finns såväl skriftliga som

muntliga uppgifter om att gravar påträffats vid grustäkten.»

Återställningen av området skedde sommaren 1964, varvid bl a följande åtgärder vidtogs: kyrkans murar omfogades och gavs enhetlig höjd genom påmurning av de lägsta eller delvis skadade partierna samt försågs med asfalterad cementavtäckning som avtorvades. Altaret försågs med en lös kalkstenschäll och bakom altaret restes ett kors av impregnerad furu (fig 844–845).

Som grundplanen visar (fig 846) har byggnaden haft mycket ringa dimensioner. Koret har en inre längd av 4,12 m och en bredd av ca 3,4 m, långhuset en inre längd av 6,6 m och en bredd av ca 6,92 m. I anläggningen ingår också ett mycket litet och massivt västtorn. Samma storlek visar även lämningarna efter den närbelägna s k Granhammarskyrkan i Vintrosa (fig 874, 875). I Kräklinge har även funnits en motsvarande småkyrka, det s k Kapellet. Samtidigt med dessa har det i respektive socken

funnits en större kyrka. Traditionellt brukar man beteckna dessa småkyrkor som gårdskyrkor och anger därmed att de bör ha anlagts av någon privatperson och i anslutning till en gård.³⁰ Några lämningar efter medeltida bebyggelse i anslutning till Kullkyrkan är dock inte kända. Den nu närmast belägna gården, Hulinge i socknens västra del, ligger ca 400 m väster om ruinen. Att kyrkan använts under mycket kort tid framgår såsom ovan nämnts av att inga förändringar tycks ha skett och av att inga lösfynd utom de två redovisade mynten gjordes. Det yngsta myntet, som alltså är från Knut

Långes tid och mycket sällsynt till sin typ, visar emellertid att kyrkan vid denna tid, 1229–1234 eller närmaste tiden därefter, bör ha varit i bruk. Byggnaden tycks inte heller ha fungerat som gravkyrka. Enligt uppgift från 1917 skulle man emellertid detta år ha tillvaratagit en underkäke och hals- och ryggkotor av människa i närheten av den i grustagskanten synliga västra grundmuren, vilket kan tyda på att en grav förekommit inne i långhusets västra del.³¹ Vid de undersökningar som företagits i Granhammarskyrkan gjordes däremot några lösfynd, bl a en dopfuntscuppa (se nedan).

Mosjö kyrka

Mosås socken inkorporerades med Örebro stad 1966. I socknen finns dels lämningar efter en äldre kyrkobyggnad, den s k Kullkyrkan (se ovan), dels församlingskyrkan Mosjö kyrka.

Mosjö kyrka är frånsett sakristian uppförd under romansk tid i två olika etapper (fig 157). Även rester efter en äldre träkyrka har påträffats. Koret har senare, troligen under 1500-talet, förändrats och fönsteröppningarna har under de senare århundradena förändrats vid flera tillfällen. 1905 restaurerades kyrkan efter ett förslag av arkitekten Ragnar Östberg, varvid bl a korets östfönster igenmurades, inredningen moderniserades och dekorativ målning tillkom i såväl långhus som kor (fig 848–849). I korets utsmyckning ingick scener ur Kristi födelsehistoria. Målningarna utfördes av »herr Forslund».

1931 års restaurering berörde i huvudsak endast exteriören. Den utvändiga putsen avlägsnades (fig 847) och korets östra fönster igensattes. Vidare installerades värme. Förslaget hade utarbetats av arkitekt Claes Råhlén.

Restaureringen 1958

En ny invändig restaurering skedde 1958 efter förslag av arkitekt Claes Laurent. Interiören (fig 850–851) fick en helt förändrad karaktär genom att dekorationsmålningarna från 1905 borttogs och de underliggande renässansmålningarna i kor, triumf-

båge och långhusets östra del frilades (se nedan). Den ursprungliga målningen på predikstolen framtoogs likaså. Genom att åter inplacera de bevarade medeltida skulpturerna i kyrkorummet gavs en anknytning till medeltidens kyrkorum. Målsättningen har alltså varit att framhäva rummets ålder och tidigare historia.³²

I koret har östfönstrets glasmålningar från 1932 av Albert Eld borttagits och öppningen åter igensatts. Glasmålningen är nu insatt i det södra korfönstret. Ett nytt, fristående altare av grå kalksten med skiva av rödbrun kalksten har uppsatts. Ett rakt altarskrank av järnsmide med överliggare av trä och knäfallet klätt med blått ylletyg har ersatt den öppna altarringen från 1905. Särskild altarprydnad saknas. Altarprydnaden från 1905, i vilken en medeltida kristusbild från ett triumfkrucifix och två medeltida helgonfigurer hade infogats, borttogs 1931. I stället användes krucifixet i fig 173 som altarprydnad. Detta, som enligt R Norberg är ett processionskrucifix från 1400-talets första fjärdedel av en Lübeckskolad mästare,³³ hänger nu i triumfbågens norra del (fig 851). Den stora kristusbilden i fig 174 från ca 1500 har placerats på ett nytt kors av gammalt virke från kyrkans vind och satts upp på korväggen ovanför det nuvarande altaret.

En omålad replik av Mosjömadonnan,³⁴ sedan 1905 i SHM (fig 166–167), har fått sin plats på ett träfundament invid triumfbågens södra del. Skulp-

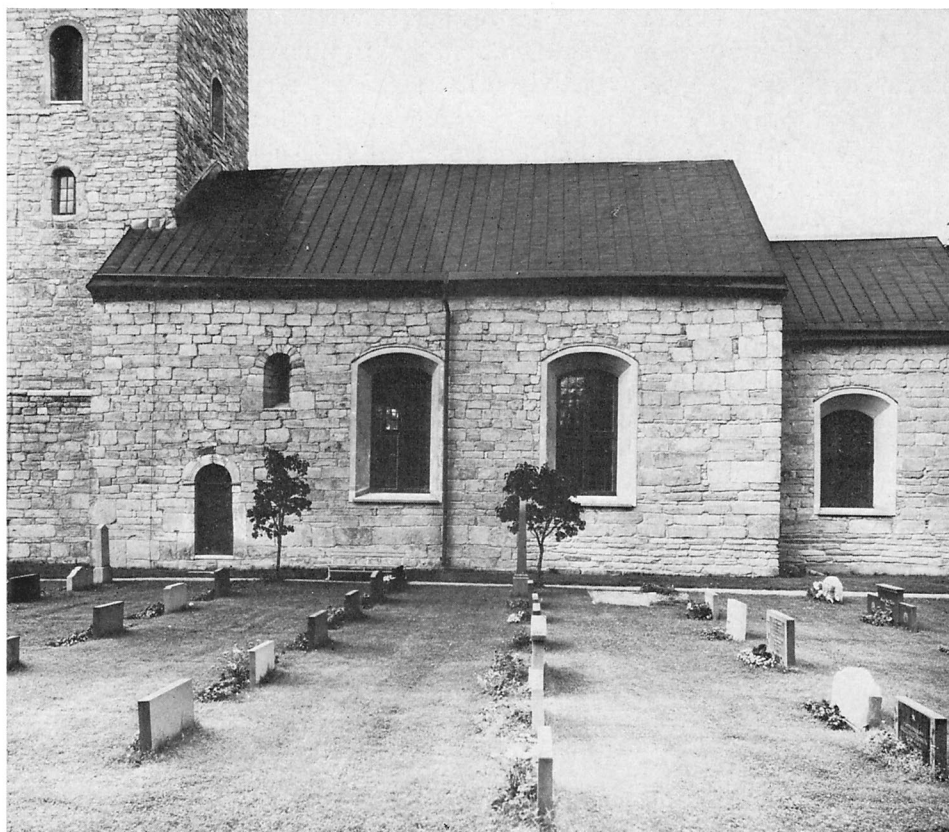

Fig 847. Mosjö kyrka från söder.
Foto 1971.

Mosjö Church from S.

turen har skurits av konstnären Bertil Nyström. De sex helgonfigurerna från ett senmedeltida altarskåp (fig 171–172) har uppsatts på långhusets nordvägg under läktaren. Det stora korset till triumfkrucifixet har likaså uppsatts på nordväggen. Skulpturerna har konserverats av konservator Gösta Lindström.

Den dopfunt av gråvit sandsten, som står i korets södra del, är utförd 1949 efter ritningar av arkitekt Erik Fant. Den är av traditionell typ och har polygonal cuppa och rund fot. Till funten hör ett fat av mässing.

Beslutet att frilägga målningarna även i långhuset medförde en förändring av innertaket. Detta, som utgjordes av ett spegelvalv av trä från 1760 med dekorationsmålningar från 1905 (fig 848), dolde de övre delarna av renässansmålningarna och måste därför ersättas av ett plant trätak. Det nya brädtaget inlades ovanpå de medeltida takbjälkarna, som därigenom blev synliga i kyrkorummet (fig 850). Takstolarna hade delvis angräpits av röta,

varför omfattande förstärkningsanordningar måste göras.

Predikstolen (fig 852–853) anskaffades på 1690-talet, medan det tillhörande ljudtaket förfärdigades först 1724 av snickaren mästare Marcus. I samband med restaureringen framtogs såsom nämnts den ursprungliga målningen av konservator Gösta Lindström. Färgerna utgörs huvudsakligen av grågrönt och gråblått samt orange och grönt på ornamenten. I korgens bågfält ses bilder föreställande evangelisterna Matteus, Markus, Lukas och Johannes. Under överliggaren finns en mycket ottydlig inskription där man kan urskilja orden »Anno 1727» samt »hr Eric Roulig(?)» I trappbarriärens båda rektangulära fyllningar finns landskapsmålningar. I tre av ljudtakets fem gavelstycken återstår även figurmålningar visande S Tomas med en lans, Kristus som Salvator mundi samt S Petrus med sin nyckel. De fyra snidade figurerna mellan gavelstyckena är sannolikt avsedda att vara putti och var tidigare deponerade på ÖLM, men åter-

Fig 848. Mosjö kyrka. Interiör mot öster med dekora-tionsmålningar från 1905, avlägsnade 1958. Foto N Åzelius 1930. ATA.

Mosjö Church. Interior looking E with decorative paintings executed in 1905, removed in 1958.

Fig 849. Mosjö kyrka. Interiör mot koret med dekora-tionsmålningar från 1905, avlägsnade 1958. Foto ATA.

Mosjö Church. Interior looking towards the chancel with decorative paintings executed in 1905, removed in 1958.

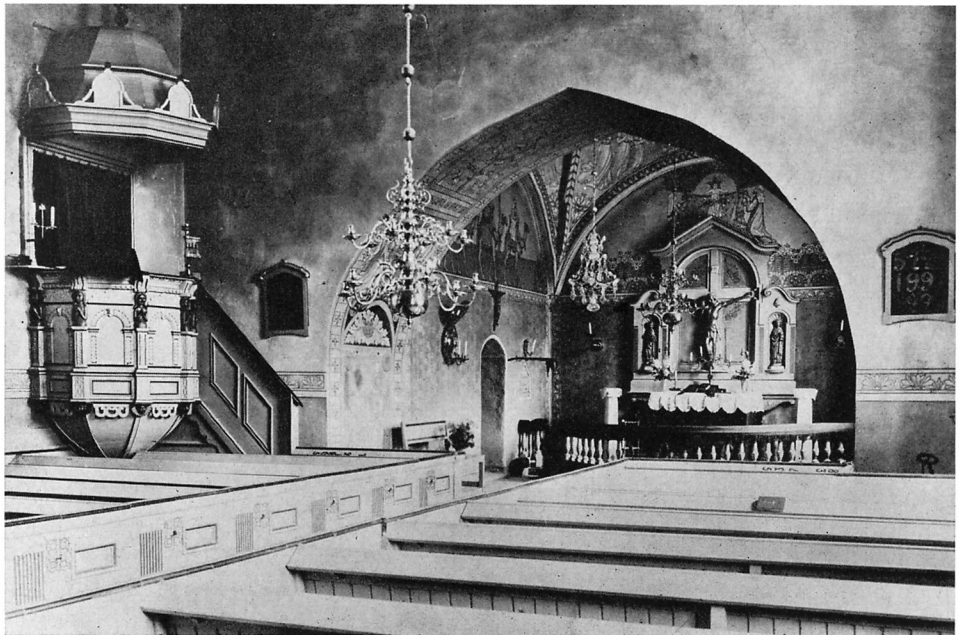

Fig 850. Mosjö kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1958, då renässansmålningarna framtog. Foto 1971.

Mosjö Church. Interior looking E after the restoration of 1958, when the Renaissance paintings were uncovered.

uppsattes i samband med konserveringen. De bör vara utförda 1724 och efterbildar predikstolskorgens snidade figurer (fig 853). På mellanstycket mellan korgen och ljudtaket ses en målad framställning av Mose med lagens tavlor och Aron i översteprästrädd (jfr predikstolen i Ekers kyrka, fig 827). Predikstolens målningar i allmogestil har av inskriptionen att döma tillkommit 1727.

Den slutna bänkinredningen från 1762, moderniserad 1905, har delvis renoverats samt målats i brunt med dörrar och gavlar i grågrönt och marmorade fyllningar. De främsta bänkarna i långhuset har borttagits liksom bänkarna under läktaren. Orgelläktarens barriär från 1866 har målats i grått med blåmarmorade fyllningar, orgelfasaden i blått och guld. Orgeln, byggd 1866 av E A Setter-

quist i Örebro, erhöll 1941 ett nytt pneumatiskt verk om 15 stämmor, två manualer och pedal. Det byggdes av Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg (SAOK:s orgelinv, ATA).

En nummertavla från 1700-talet har renoverats och uppställd i långhusets sydöstra hörn.

De två gravstenar, nr 2 och nr 3, som 1905 uppsattes i triumfbågen, är nu placerade mot den västra långhusväggen liksom gravsten nr 1. Gravstenarna nr 5–8 kvarligger i korgolvet (se s 218).

I övrigt omfattade restaureringen insättande av nya radiatorer, elektrisk installation samt förändringar i vapenhus och sakristia.

I tornets bottenvåning, som används som vapenhus, borttogs skåpinredningen och utrymmet i den övre våningen inreddes till en tornkammare. Väst-

Fig 851. Mosjö kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1958. Foto 1971.
Mosjö Church. Interior looking W after the restoration of 1958.

dörrens medeltida beslag, dörrklapp och nyckelskylt överfördes till en ny dörr av ek. I sakristian tillkom ny skåpinredning, piscina och bönealtare.

Målningar

Den svit av kalkmålningar, som 1958 frilades och konserverades av konservator Gösta Lindström, omfattar såsom ovan nämnts koret och långhusets östra del (fig 854–862).

Dekorationerna i de åtta spetsiga valvkapporna i korets stjärnvalv (fig 854) är mycket illa medfarna. Valvkappans form är markerad av begränsningslinjer. Varje valvkappa har innehållit ett rektangulärt bildfält med en framställning av en glorieförd person med språkband, sannolikt en apostel. Bildfältet omramas av rullverk medan den åter-

stående ytan i valvkappan dekorerats av spensliga blomrankor.

På väggen vid sakristieportalen finns rester av liknande blomrankor. Själva portalen omramas av ett brett band samt över bågen rullverk. Även smygen är dekorerad med band och rankornamentik. Fragment av utsmyckning återstår även på den västra korväggen. Färgerna är rött och grått. Den östra korväggens draperimålning är nymålade.

Den vida triumfbågen är från anfangshöjd dekorerad med beslagsornamentik i rött och vitt (fig 851, 855).

Långhusets målningar, som sträcker sig från nordmurens östligaste fönster till sydmurens mittfönster, är indelade i fortlöpande friser begränsade av band: överst en bred krönbård följt av en sma-

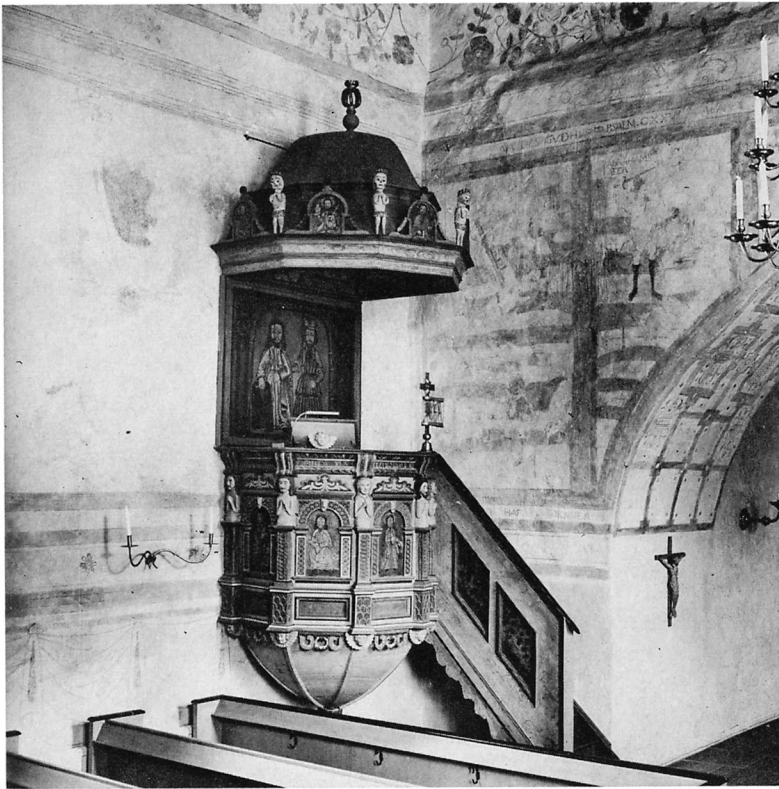

Fig 852. Mosjö kyrka. Predikstolen från 1690-talet med figurmålningar från 1727, framtagna 1958. Foto 1971.

Mosjö Church. Pulpit dating from the 1690's, with figure paintings executed in 1727, uncovered in 1958.

Fig 853. Mosjö kyrka. Detalj av predikstolen från 1690-talet med figurmålning från 1727. Foto 1971.

Mosjö Church. Detail of pulpit dating from the 1690's with figure paintings dating from 1727.

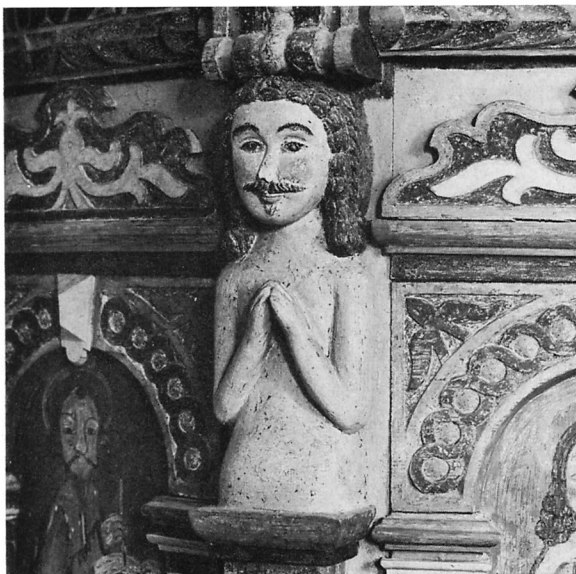
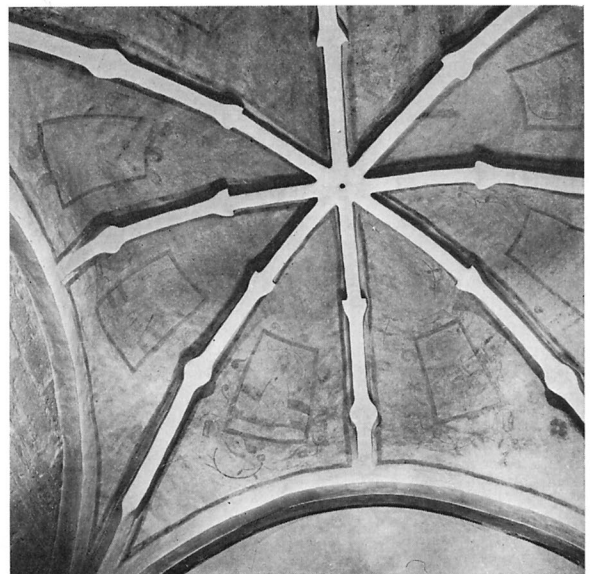

Fig 854. Mosjö kyrka. Korvalvet med figurmålningar, sannolikt apostlar, från 1617. Foto 1971.

Mosjö Church. Chancel vaulting with figure paintings, probably apostles, executed in 1617.

lare ornamentbård samt inskriftsband, i mittpartiet en figurfris i två register samt nedtill återigen inskriftsband, ornamentbård samt draperimålning.

Triumfbågsväggens figurfriser visar motiv hämtade ur Gamla testamentet. Av de tre figurscenerna på triumfbågsväggens norra del avser den översta t v Jakobs dröm — man kan tydligt urskilja bl a den resta stegen — medan den högra enligt inskriften framställer Abrahams offer (fig 857). Den nedre scenen är däremot svårare att tyda. Man kan urskilja en man omgiven av betande eller drickande djur och i bakgrunden några hus. Djuret till vänster om mannen är brokigt och här ligger också eller växer en kvist av något slag. Scenen har tolkats som Jakob vattnande Rakels får (1 Mos, kap 29).³⁵ Den brunn som omtalas i berättelsen tycks dock inte finnas på bilden. Bildens ottydlighet gör det svårt att ge en definitiv tolkning av motivet, då dessutom inskrift saknas. Den mycket fragmentariska texten i skriftbården under figurfrisen hänför sig inte till scenerna.

På den södra delen av triumfbågsväggen återstår två fragmentariska scener ur profeten Jonas historia (fig 858). Den övre skildrar hur Jona kastas överbord och slukas av valfiskens (fig 859), den undre Jona sittande utanför Nineve i ricinbuskens skugga. Fältet mitt över triumfbågen har endast haft ornamentik.

De båda figurscenerna på den södra långhusmurens östra väggfält (fig 858) är osäkra från tolkningssynpunkt. De är på grund av den förstörade fönsteröppningen utplånade i den västra delen. Överst ses de tätliggande husen i en stad och framför denna en person i fotsid klädnad, återgiven i profil. De ytterligare personer som eventuellt funnits här är utplånade. Överst t h finns en ofullständig inskrift, som är ihopskriven och kan läsas som »HERRE LAT ALLA D ...». I den undre scenen åter en stadsbild och framför denna en procession av kvinnor, av vilka den första slår på en trumma, de övriga har händerna höjda framför bröstet. Om de framställts som dansande eller om de hållit musikinstrument, tex harpor och trianglar, är omöjligt att avgöra (fig 860). Glädjetåg av musicerande kvinnor, som hyllar Herren eller sin härskare, omnämns på flera ställen i Gamla testamentet, och scenen visar sannolikt

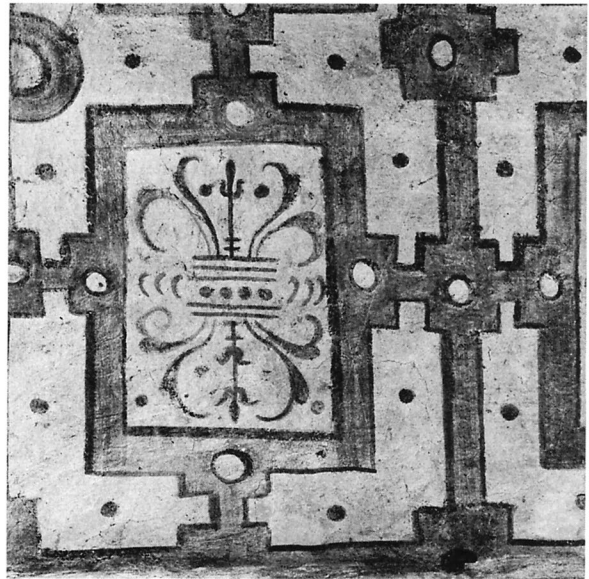

Fig 855. Mosjö kyrka. Detalj av dekorationsmålning från 1617 i triumfbågen. Foto 1971.

Mosjö Church. Detail of decorative painting in the rood arch, executed in 1617.

Fig 856. Mosjö kyrka. Detalj av målningarna från 1617 i långhusets nordöstra hörn. Foto 1971.

Mosjö Church. Detail of paintings dating from 1617 in the NE corner of the nave.

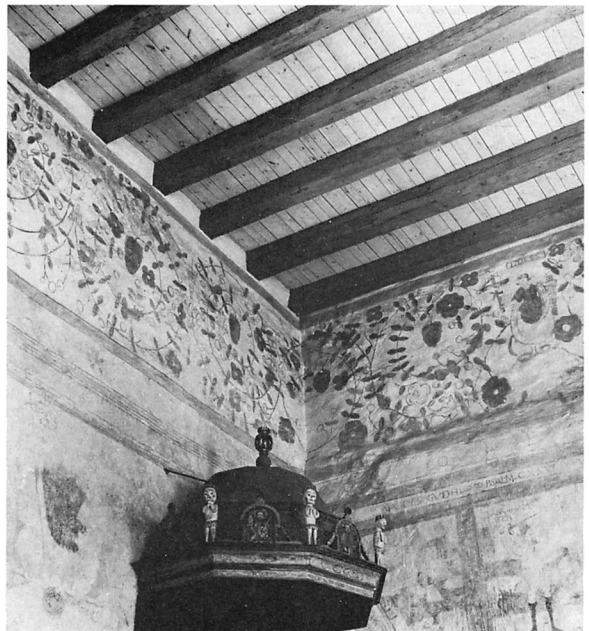

Fig 857. Mosjö kyrka. Norra triumfbågsväggens målningar från 1617. Överst ses Jakobs dröm samt Abrahams offer. Foto 1971.

Mosjö Church. Paintings on the North road arch wall, dating from 1617. At the top, Jacob's Dream and Abraham's Sacrifice.

Israels döttrar lovsjungande Herren. Möjligen är det en illustration till Israels lovsång till Herren efter egyptiernas undergång i Röda havet, där det talas om hur »profetissan Mirjam, Arons syster, tog en pukor i sin hand, och alla kvinnorna följde efter henne med pukor och dans» och sjöng till Herrens ära (2 Mos 15: 20).³⁶

På väggytan mellan sydmurens östligaste fönster fram till skarven mellan den äldre och den yngre delen av långhusmuren framställs två motiv ur Nya testamentet, Lukas 24 (fig 861–862): Kristus uppenbarar sig för två av lärjungarna på vandringen till Emmaus (överst, inskrift EMAVS) och Kristus uppenbarar sig för lärjungarna (nederst, inskriften bevarad).

Av figurfrisen återstår på den norra väggen endast några enstaka fragment, men dessa visar tyd-

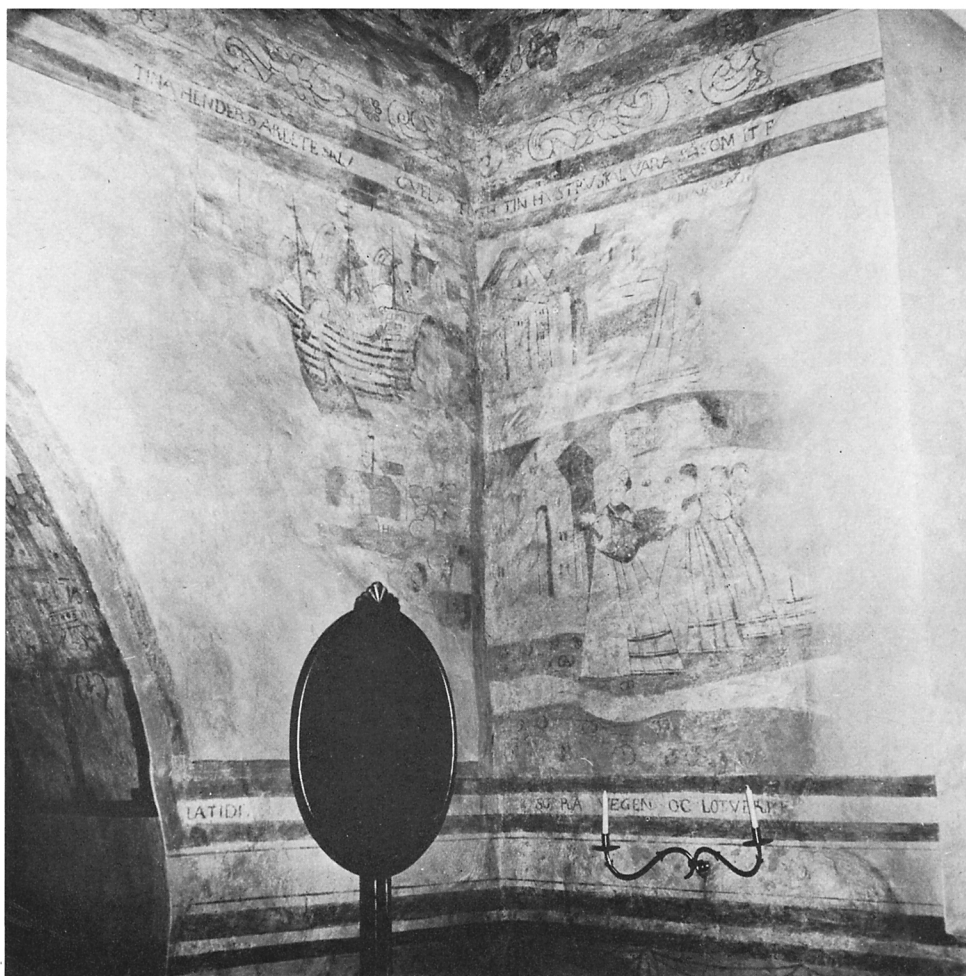
ligt att målningen här haft senmedeltida ursprung (fig 852, 856). Strax väster om predikstolen har framställts den uppståndne Kristus med segerfanen. Ett par väl utbildade rosetter samt rester av en inskription, »christi gr», i gotiska minuskler kan också urskiljas. Putsytan är något gulbrun eller gråaktig medan den i övriga friser är vit. Tydligt har man låtit den äldre decorationen vara kvar och inpassat den i det nya schemat.³⁷

Den breda krönbården utgörs av en tunn spiralranka med blad, frukter och blommor, ibland även ymnighetshorn. På triumfbågsväggen har inkomponerats bilder av de tre kardinaldygderna, Tron (Fides), Hoppet (Spes) och Kärleken (Caritas).³⁸ Den betydligt smalare mellanbården består av rosetter och bladornament (fig 856).

De långa inskrifterna är tyvärr fragmentariska.

Fig 858. Mosjö kyrka. Detalj av målningarna från 1617 i långhusets sydöstra hörn. Foto 1971.

Mosjö Church. Detail of paintings executed in 1617, in the SE corner of the nave.

På triumfbågsväggen finns överst slutet av en text samt därefter angivelsen »PSALM. CXXV ...» Psalmens nr bör ha varit 128, psaltarpsalmen om den gudfruktiges husliga lycka, ur vilken den följande texten som fortsätter på den södra väggen är hämtad. Det nedre inskriftsbandet har tydligen berört målningarnas tillkomst. Norr om triumfbågen kan man sammanläsa de två sista orden, »HAF(VER) (S)OKNNEN», söder om triumfbågen följer ordet »LATIDT», på södra väggen »...SO RÅ VEGEN OC LOTVERKE...PRYDELSE I GVS HVS — 16 7.» Årtalet är sannolikt 1617. I räkenskaperna för år 1618 upptages utgifter för 7 tunnor tjära och målning i kyrkan, 19½ daler, och till »malaren Suen i hulinge»

4 daler.³⁹ I de senare räkenskaperna omnämns inga ytterligare utgifter som kan sättas i samband med utsmyckningen av kyrkan. Om målaren Sven i Hulinge, en av socknens gårdar, är den som utfört decorationen i kyrkan eller enbart medhjälpare går inte att avgöra då inga fler uppgifter finns och ingen signatur.

Mosjömålningarna anknyter stilmässigt till de övriga kyrkodekorationer, som under inflytande av det profana interiörmåleriet tillkom inom målar- och hjälmarlandskapen under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. De kan dock inte direkt sammankopplas med någon annan utsmyckning.⁴⁰

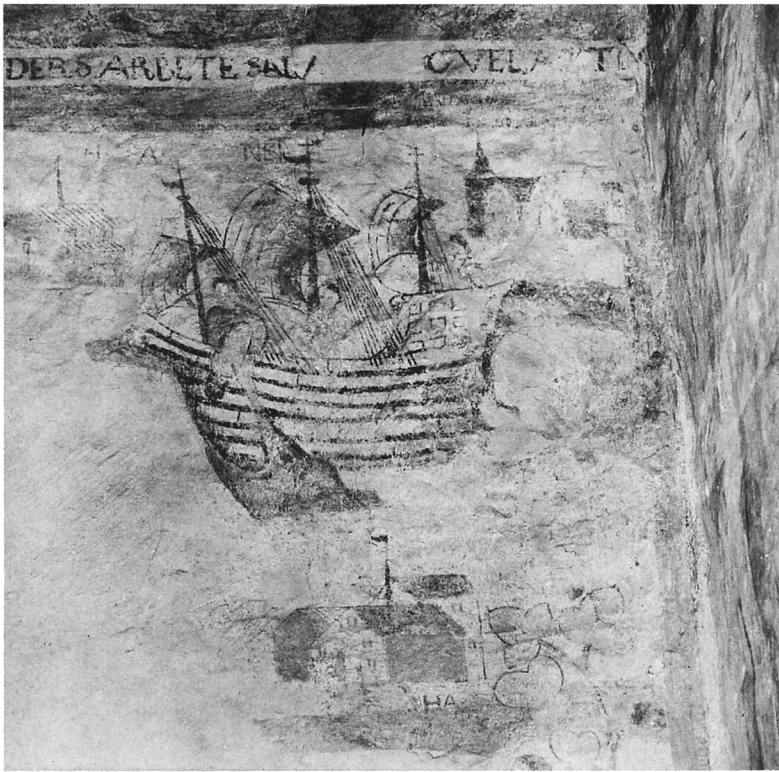

Fig 859. Mosjö kyrka. Jona slukas av valfisken. Detalj av målningar från 1617 på södra triumfbågsväggen (jfr fig 858). Foto 1971.

Mosjö Church. Jonah Swallowed by the Whale. Detail of paintings dating from 1617 on the wall of the S rood arch (cf fig 858).

Fig 860. Mosjö kyrka. Musicerande kvinnor. Detalj av målningar från 1617 på långhusets södra vägg (jfr fig 858).

Mosjö Church. Women making music. Detail of paintings dating from 1617 on the S wall of the nave (cf fig 858).

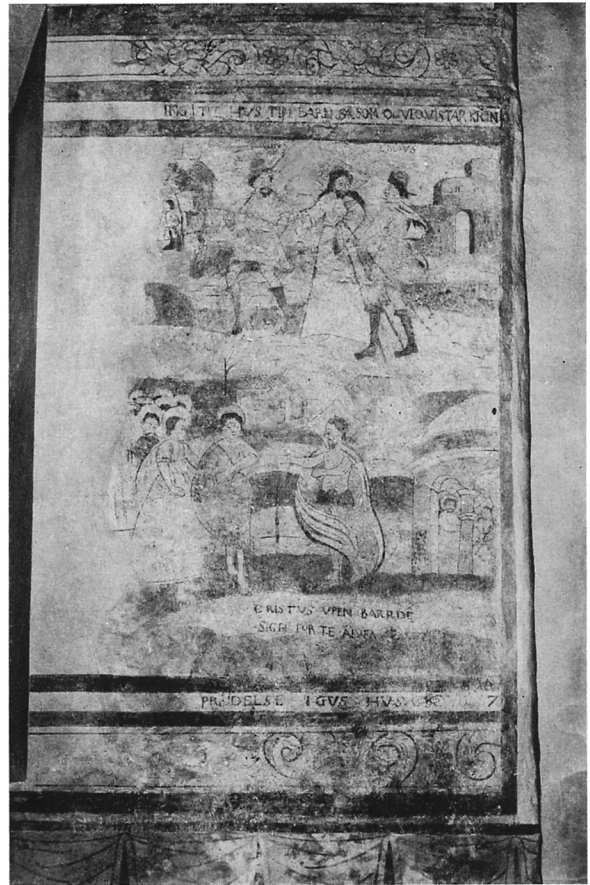

Fig 861. Mosjö kyrka. Kristus uppenbarar sig för två lärjungar på vandringen till Emmaus. Detalj av målningar från 1617 på södra långhusväggen (jfr fig 862). Foto 1971.

Mosjö Church. Christ appearing to two of his disciples on the way to Emmaus. Detail of painting executed in 1617 on the S wall of the nave (cf fig 862).

Fig 862. Mosjö kyrka. Kristus uppenbarar sig för sina lärjungar. Målning från 1617 på långhusets södra vägg. Foto 1971.

Mosjö Church. Christ appearing to his disciples. Painting executed in 1617 on the S wall of the nave.

Tysslinge kyrka

Den medeltida Tysslinge kyrka ändrade karaktär 1763, då den förlängdes åt öster och försågs med tresidig koravslutning (fig 863–865). Tornet revs 1823, då nytt torn samt sakristia öster om koret uppfördes. I samband med invändiga målningsarbeten 1934 överkalkades på förslag av KBS en äldre dekormålning, som löpte runt kyrkorummet under taklisten och i fönsterhöjd (se fig 219). 1942 installerades elektriskt ljus och 1951–1953 restaurerades kyrkan (se nedan). Kyrkogården utvidgades 1956 med ett område i norr, omgärdat av en kalkstensmur. En redskapsbod har uppförts öster om kyrkan.

1961 ersattes det korrugerade plåttaket på kyrkan med ett tak av kopparplåt. En renovering av kyrkorummet samt inrättandet av en dop- och brudkammare under läktaren planerades 1968, men hade ännu inte förverkligats i juli 1971.

Av inventarierna har träfunten från 1600-talet (fig 266) rengjorts och konserverats av konservator Oscar Svensson 1934. Den orgel, som anskaffades 1940, har byggts av Olof Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg och består av 14 stämmor, två manualer och pedal samt pneumatisk traktur och registratur. Några stämmor från den tidigare orgeln

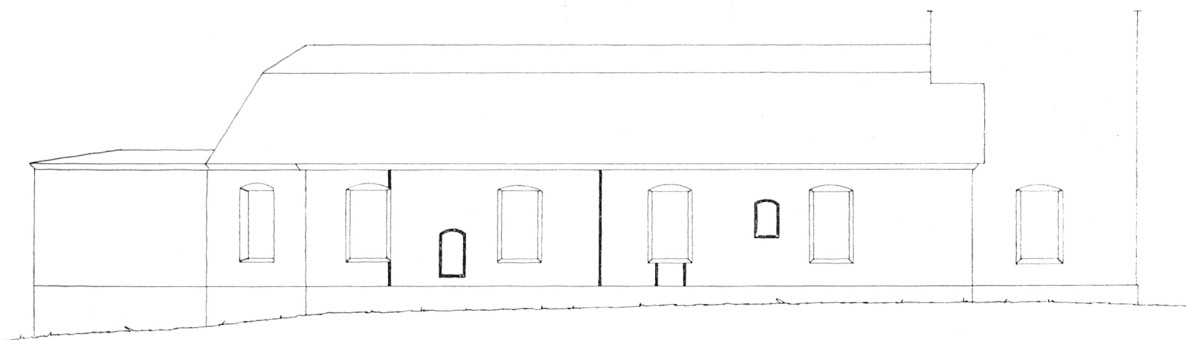
återanvändes och överblivet material förvaras i tornkammaren (SAOK:s orgelinv, ATA). Enstaka stämmor har bytts ut i senare tid.

Restaureringen 1951–1953

1951 påbörjades en omfattande restaurering⁴¹ efter ett program av länsarkitektkontoret i Örebro. I interiören omputsades murarna och avfärgades i vitt, tornlanterninen reparerades och målades, trapporna framför ingångarna i söder och väster lades om m m. Varmvattenuppvärmning med pannrum i sakristian samt radiatorer under bänkarna installerades.

I samband med att ytterputsen knackades av kunde landsantikvarie Bertil Waldén, som var kulturhistorisk kontrollant, göra följande iakttagelser: »Den av mig författade byggnadshistoriken (se s 260) stämmer i huvudsak, men den kan nu på flera viktiga punkter kompletteras. Med undantag

för tornet, som uppfördes 1823, då ett medeltida torn revs, är kyrkans västra del helt medeltida. Material och murningsteknik överensstämmer påfallande med de många bevarade närkeskyrkor, som kunnat dateras till 1100-talets senare del och början av 1200-talet. Materialet är den från stenbrotten vid Yxhult hämtade kalkstenen. Stenen är omsorgsfullt kvaderhuggen samt lagd i omväxlande bredare och smalare skift. I SV och NV ses vackra hörnkedjor av större kvadror, 20–35 cm i höjd och 40–70 cm i längd. Å sydmuren kunde iakttagas spår av en blott ca 125 cm bred ingång. Ett igenmurat fönster på nordfasaden, ca 110 cm brett och ca 135 cm högt samt beläget ca 250 cm över markytan, torde vara ett medeltida (senare förstorat?) fönster. En igenmurad, ca 115 cm bred muröppning å nordfasaden har säkerligen varit utgången från kyrkan till den medeltida sakristian. Vid den ombyggnad av kyrkan, som ägde rum 1763, revs den medeltida

FASAD MOT NORR

FASAD MOT SÖDER

Fig 864 a–b. Tysslinge kyrka. Fasader mot norr och söder med markeringar efter olika byggnads-
etapper, 1:300. Uppm J Söderberg 1971.

Tysslinge Church. N and S fronts with the various building phases marked, 1:300.

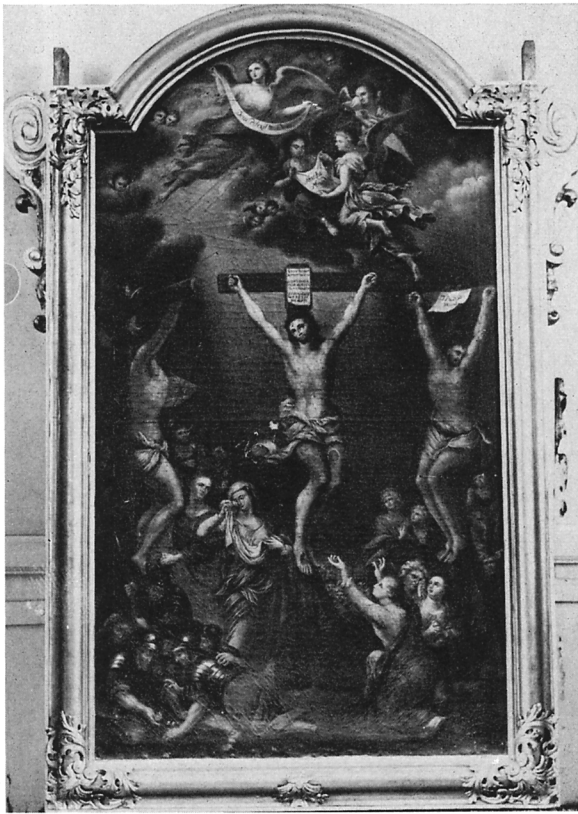
Fig 863. T v. Tysslinge kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1951–1953. Foto 1971.

*Opposite.
Tysslinge Church.
Interior looking E
after the restoration
of 1951–53.*

Fig 865. Tysslinge kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1951–1953. Foto 1971.

*Tysslinge Church.
Interior looking W
after the restoration
of 1951–53.*

ingången på sydsidan. Den 1823 igenmurade utgången från kyrkan till den 1763 uppförda sakristian kan tydligt iakttagas å nordfasaden, likaså 1763 års sydportal. Vid 1823 års bygge revs det medeltida tornet och ersattes av det nuvarande. Även den närmast tornet belägna delen av kyrkans västgavel norr om tornet revs och ommurades vid detta tillfälle. Sydportalen igenmurades och ersattes med den nuvarande. Sakristian revs och ersattes av den nuvarande öster om koret. Av bevarade putsfragment framgår, att Tysslinge — liksom så många andra putsade stenkyrkor i Strängnäs stift — under 1600- och 1700-talen varit avfärgad i rött.»⁴² De olika byggnadsperioderna har markerats i putsen (fig 864).

Kyrkans interiör har genom restaureringen helt förändrats (fig 863, 865). Dels har tak och väggar avfärgats i en varmare färgton, dels har den fasta inredningen, som tidigare var målad i vitt och guld, fått nya färger. Antikglas har satts in i de två östligaste korfönstren och sakristian har fått en ny inredning.

Bland inredningen märks altaruppsatsen, som fått sin ursprungliga bemålning i brunt och guld framtagen och konserverad av konservator Olle Hellström, Skara (konserveringsrapport i ATA). På själva altartavlan (fig 866), en golgataframställning, som skänktes på 1700-talet och är en efterbildning av altartavlan i Gällersta, framkom en delvis oläslig signatur »David S(chwartz)⁴³ fesit A:o 1717». Altarringen har marmoreras i grått, medan predikstolen målats grå med vita fyllningar och förgyllda lister. Bänkinredningen har målats om i rödbrunt med grågröna gavlur.

Fig 866. Tysslinge kyrka. Altartavla med målad Golgataframställning. Vid konserveringen 1952 framkom signaturen »David S(chwartz) fesit A:o 1717». Foto O Hellström 1951.

Tysslinge Church. Altarpiece with representation of Golgotha. When the picture was restored in 1952, the signature »David S(chwartz) fesit A:o 1717» was found.

Fig 867. Tysslinge kyrka. Dopfunt av kalksten med bronsreliefer av Karl Hultström, skänkt 1953. Foto 1971.

Tysslinge Church. Baptismal font, limestone, with bronze reliefs by Karl Hultström, donated in 1953.

Förutom ett italienskt altarkrucifix erhöj kyrkan i samband med restaureringen en ny dopfont, utförd av skulptör Karl Hultström och placerad i korets norra del. Dopfonten är tillverkad av kalksten och har runt skålen bronsreliefer med scener ur Kristi liv (fig 867). Även en del nya textilier har tillkommit, bl a antependium, pulpetkläde och mässhake, tillverkade av ateljé Licium, samt en kormatta, komponerad av Anna Blom och vävd av Örebro läns hemslöjd.

Tillägg

Ett par kalkdukar, som inte tidigare beskrivits, konserverades 1950 på Raä:s textilkonservering: 1. Av svart atlas med silverbroderier och band, 50 × 50 cm (Pnr 2857/50). I mitten ett lamm med korsfana omgivet av strålsol samt texten SKÄNKT TILL / TYSSLINGE / KYRKA 1794 / AF CLH. — 2. Av benvitt siden med guldbroderier, 42 × 54 cm (Pnr 2858/50). I mitten jehovasol, i hörnen kors, kalk och blommor. Kalkdukarna sitter uppsatta under läktaren.

Täby kyrka

Täby kyrka uppfördes under 1100-talet med långhus, torn och smalare kor (fig 868–870). Koret utvidgades troligen redan under medeltiden och det medeltida tornet revs och ersattes av ett nytt på 1780-talet. Vid en genomgripande restaurering 1887, då man skaffade en helt ny inredning, förvandlades kyrkan enligt den dåvarande kyrkoherden »från en bland de ruskigaste» till »en bland de finaste och

angenämaste landskyrkor» (se s 234). En restaurering 1926 tycks inte ha förändrat något i kyrkans utseende.

I ett yttrande⁴⁴ över ett preliminärt restaureringsförslag 1947 rekommenderade landsantikvarie Bertil Waldén att 1887 års innertak, ett brant »tredingtak» (se fig 188), skulle ersättas med ett innertak som mer anslöt sig till det tidigare, som var »flatt och

Fig 868 a–b. Täby kyrka. Längdsektion mot norr samt fasad av södra väggen med markeringar efter olika byggnadsetapper, 1:300. Uppm J Söderberg 1971.

Täby Church. Longitudinal section looking N, and front of S wall, with various building phases marked, 1:300.

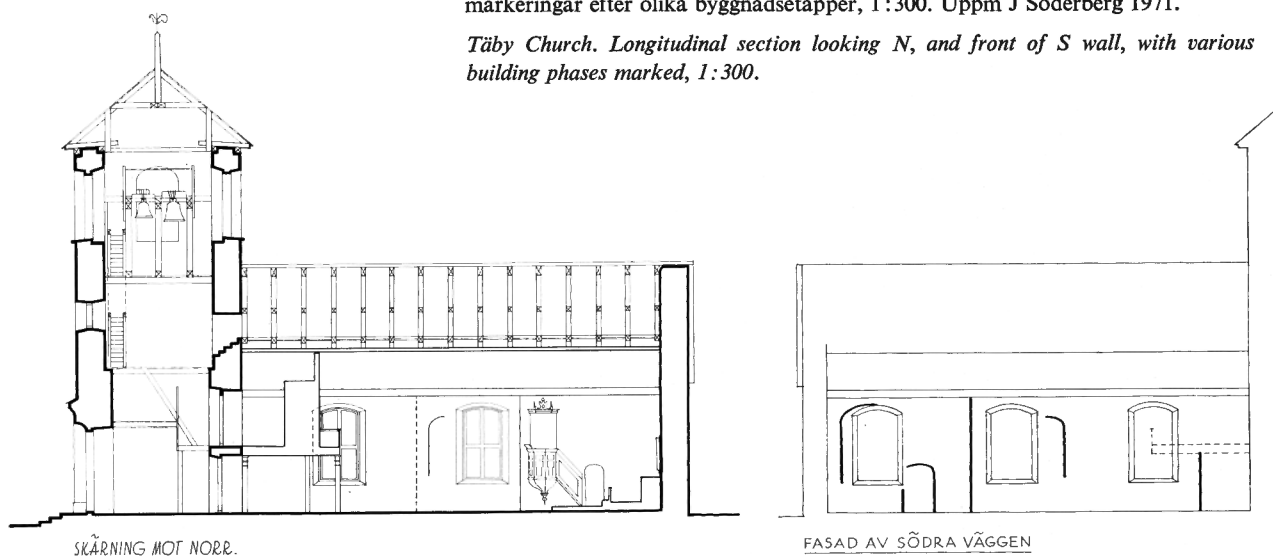

Fig 869. Täby kyrka. Interiör mot öster. Tunnvalvet, altarskåpet och bänkarna tillkom vid restaureringen 1953. Foto 1971.

Täby Church. Interior looking E. The barrel vaulting, the triptych and pews were installed during the restoration in 1953.

av vattenfärgade bräder bestående». Han ansåg det troligt att Täby kyrka haft ett spegelvalv av samma typ som moderkyrkan Mosjö (se s 199), men att ett sådant inte kunde återställas i Täby på grund av den höga orgelfasaden från 1887. Innertaketets form kom senare att diskuteras många gånger i samband med förberedelserna för 1953 års restaurering (se nedan).

1969 rengjordes och imålades den i sakristiemuren inmurade runstenen (se fig 186).

Restaureringen 1953

Kyrkan restaurerades 1953 efter ett program av arkitekt Lars Arborelius, som omfattade omputs-

ning av murarna, installering av värme (med radiatorer under bänkarna) och elektriskt ljus, förändring av innertaket, målning av den fasta inredningen, ny bänkinredning m m.⁴⁵

Waldén, som var kulturhistorisk kontrollant, kunde konstatera att den tidigare beskrivna byggnadshistorien (se s 229) i stort sett var riktig: »Vid avknackningen av de tjocka putslagren blottades bl a murskarvarna mellan det romanska långhuset och det troligen senmedeltida koret samt vidare den på 1780-talet igenmurade ingången till korpartiet samt tre igenmurade fönsternischer, två på syd- och en på nordsidan. Varken ingången eller fönstren förefaller ha varit av medeltida ursprung utan tro-

Fig 870. Täby kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1953. Foto 1971.
Täby Church. Interior looking W after the restoration of 1953.

ligtvis 1600-tals. Mellan södra väggens västligaste fönster och långhusets sydvästra hörn påträffades en murskarv, som jag först antog äga samband med en medeltida sydportal, men då den synes fortsätta även ovanför orgelläktaren, förefaller det troligare, att denna del av södra långhusmuren raserats och ombyggt i samband med uppförandet av tornet på 1780-talet. Särskilt norra långhusväggen uppvisar i det medeltida murverket talrika större och mindre imurningar med tegel och sten. Kyrkans dåliga grund har, såsom noggsamt framgår av byggnadshistorien, under tidernas lopp orsakat sättningar och sprickbildningar, som förklarar det myckna lappade murverket. De skarvar och imurningar, som är av byggnadshistoriskt intresse, har efter mina anvisningar markerats i putsen (fig 868).»⁴⁶

I Arborelius' restaureringsprogram ingick en förändring av innertaket till ett tunnvalv, vilket kyrkostämmans majoritet inte ville gå med på. Detta föranledde Waldén att skriva följande till Raä: »Att återställa den äldre takformen, alltså ett plant brädtak, är givetvis otänkbart på grund av orgeln. Annars skulle jag inte tveka att rekommendera detta alternativ av såväl antikvariska som estetiska skäl; det lilla kyrkorummet skulle få en väl avvägd proportionering och säkerligen också förlånas något av den rustikt äldreidomliga prägel, det en gång haft. Ett annat alternativ är att välva taket. Även om någon välvd takform aldrig förekommit i Täby, finnes ingen rimlig anledning att motsätta sig ett dyligt element i interiören. Man kan härvid välja mellan olika valvformer, tunnvalv eller exempelvis

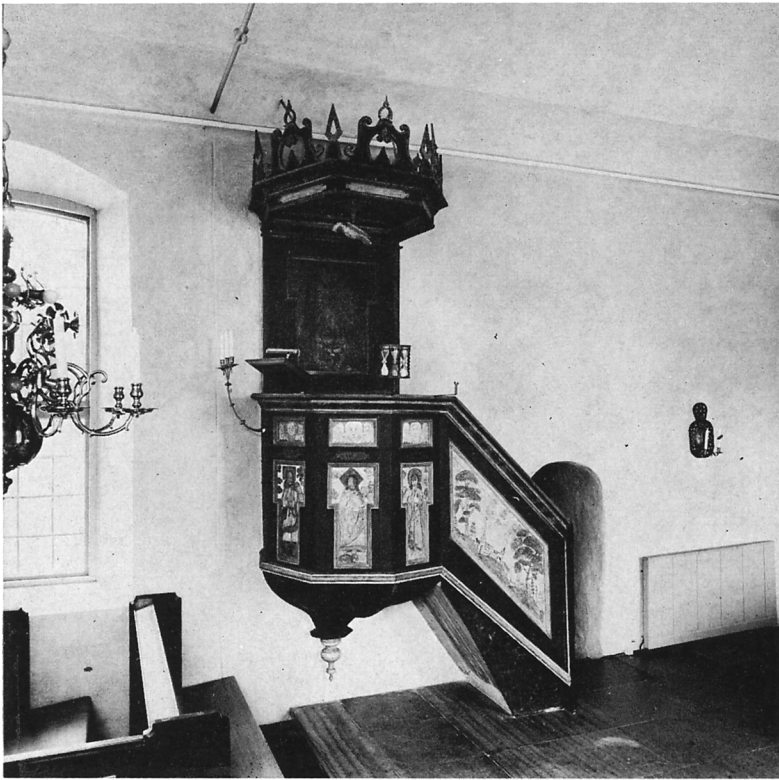

Fig 871. Täby kyrka. Predikstolen från 1600-talets slut med ursprunglig bemålning, framtagna 1953. Foto 1971.

Täby Church. Late 17th century pulpit with original paintwork, restored in 1953.

Fig 872. Täby kyrka. Detalj av predikstolen från 1600-talets slut med figurmålningar utförda på silvergrund. Foto 1971.

Täby Church. Detail of late 17th century pulpit with figure paintings on a silver ground.

Fig 873. Täby kyrka. Dopfunt av röd granit av Erik Sand 1956. Foto 1971.

Täby Church. Red granite baptismal font by Erik Sand, 1956.

spegelvalv av 1700-talstyp, vilket i en interiör av denna art kanske skulle vara det mest önskvärda. Arkitekten har valt tunnvalvet, som kan anslutas till det förefintliga takstolssystemet och därför blir den enklaste och billigaste lösningen. Om det tredje alternativet, att behålla 1887 års tak, är blott att säga, att det är församlingens ensak, om den motsätter sig en avgjord förbättring av den enligt min mening fulaste och banalaste kyrkointeriören i Närke.»⁴⁷

Sedan KBS godkänt Arborelius' förslag och såväl Raä som domkapitlet förordat tunnvalvet, genomfördes denna förändring (fig 869–870). Valvet är ornerat av en kraftig hålkäl ovanför taklisten och har en målad »himling», d v s en marmorering i blått och vitt som ger en illusion av sommarhimmel. Innerväggarna är avfärgade i grått och i putsen har som ovan nämnts tidigare byggnadsperioder markerats. En draperimålning i blått och rött har tagits fram på väggarna i sakristian, som har fått tegelgolv och ny skåpinredning. Vinkällaren under sakristian har restaurerats.

Altaret har höjts något och den fasta inredningen målats om. Altarringen har målats i grått med ljusare fyllningar, medan predikstolen (fig 871–872), som troligen utförts på 1680-talet av samme mästare som gjort den i Eker (fig 827), har befriats från övermålningar av konservator Olle Hellström, Skara (konserveringsrapport i ATA). Därvid framkom tidigare okända figurmålningar, delvis på silvergrund, i korgens fyllningar (fig 872). Predikstolens ursprungliga nu återställda färg är brunt med listverk och ljudtak i grönt, blått och orange. På korgens undersida finns en marmorering i brunt och orange. Figurmålningarna är enkelt tecknade och framställer de fyra evangelisterna. Ovanför dessa finns målade änglahuvuden och på trappans barriär ett landskap med slott och kyrkor. Ryggstycket har en strålsol och ett gudsöga mot en blåmarmorerad bakgrund samt texten D M LUTHERUS.

Kyrkan har fått en ny sluten bänkinredning, målad i gulgrönt med gavlar och dörrar i rött, de senare med ljusgröna fyllningar. Orgelläktaren är målad i grått och har återfått den ursprungliga blå och vita marmoreringen i fyllningarna. Orgeln, som är byggd av E A Setterquist & Son i Örebro, ombyggdes 1953 av samma firma. Den omfattade tidigare fem och en halv stämmor, en manual och bihangspedal,⁴⁸ men har nu tio stämmor, två manualer och pedal samt pneumatisk traktur och registratur.

Vid restaureringen återfördes åtta senmedeltida altarskåpsfigurer från ÖLM och uppsattes i ett nytt altarskåp av furu mot en fond av blått linne. Altarskåpet flankeras av två nya nummertavlor i samma material. Den äldre altartavlan har flyttats in i sakristian. — I vapenhuset finns nu en kyrkdörr, en bänkdörr och en vägbom uppsatta.

Vid återinvigningen av kyrkan i december 1953 sade Waldén i ett tal, »att han före restaureringen ansåg kyrkan vara av skäligen obetydligt konstnärligt intresse, men att den nu efteråt framstod som en sannskyldig pärla bland provinsens helgedomar.»⁴⁹

Tillägg

En ny dopfunt av röd granit av skulptör Erik Sand 1956 står i korets södra del. Den har oval skål och foten är prydd av ristade symboliska framställningar som anspelar på dopvattnet (fig 873). Vid funten står en sjuarmad ljusstake på en piedestal av trä och över funten på korets sydvägg hänger ett litet gipskrucifix.

Stämplarna på ett par ljusstakar av trestämplat tenn (se s 238) har identifierats som tillhörande Vieth Fijtsson Drenchler (mästare i Stockholm 1637–1684, ålderman).⁵⁰

Storklockan är gjuten av en anonym gjutare 1643 och lillklockan är gjuten 1731 av Gerhard Meyer d y i Stockholm.

Vintrosa: Granhammarskyrkan

Vid Östra Granhammar i Vintrosa socken påträffades 1883 resterna efter en liten nedriven romansk kyrka, bestående av långhus med ingång i söder, rakslutet kor samt en utbyggnad i väster, troligen ett torn (fig 874–875).

Kyrkoruinen grävdes ut på 1880-talet av Emil Ekhoff, som lämnat en redogörelse för utgrävningen i VHAA:s Månadsblad 1888.⁵¹ Han konstaterade att murarna, som endast har en höjd av 30–60 cm över golvnivå, »består af grofva, något tuktade hållar, lagda i rikligt kalkbruk. Materialet är i allmänhet kalksten, med en och annan sandstenschäll. Af granit träffades endast ett enda block. Det är groft tillhugget och bildar ingångsdörrens östra post. Byggnadssättet är, som ofta vid mindre betydande byggnader från medeltiden, mycket vårdslöst: de motstående murarne äro ej parallele med hvarandra, murvinklarne till följd häraf sneda o.s.v.

Man finner dessutom på flere ställen, att den af slåthuggna hållar bildade sockeln ej eger ordentligt lagd grundval, utan helt enkelt hvilat på ett underlag af kullerstenar, hvilket naturligtvis ej var egnat att gifva byggnaden stadga. Emellertid saknas ej helt och hållet spår af ett omsorgsfullare arbete. Vid sydvestra hörnet hvilat nämligen sockeln på en murad något framskjutande plint, höjer sig från denna omkring 0,30 m och är derefter försedd med en grof, svagt framspringande rundstaf — se profilen vid planritningen. Det torde emellertid vara osäkert, huruvida denna anordning ursprungligen förefunnits rundt om kyrkan eller varit inskränkt till en mindre del af muren; sådana oregelbundenheter och ett dylikt förfaringssätt träffas nämligen ofta vid äldre byggnader.»

Murtjockleken är enligt Ekhoff 1,20 m, men något mer i väster och i altarväggen, som dock är mycket

Fig 874. Kvarstående murar till Granhammarskyrkan i Vintrosa socken, sedda från sydväst. Foto 1971.

Remaining walls of Granhammar Church in the parish of Vintrosa, from SW.

skadad, hela 1,60 m. Varken altare eller några huggna stenar till dörr- eller fönsteromfattningar påträffades vid utgrävningen, men däremot rester av en golvbeläggning bestående av tunna oregelbundna stenflisor. Ekhoﬀ anser sig kunna konstatera att kyrkan aldrig varit välvd samt att den inte ödelagts av eld. I sydportalen finns en flat tröskelhäll och utanför portalen en annan. I triumfbågsöppningen, som endast är 80 cm bred, finns en 20 cm hög tröskel, som är lika bred som muren och belagd med en slät stenskiva (jfr Kullkyrkan, Mosås sn).

Triumfbågsöppningens ringa bredd vill Ekhoﬀ förklara med en konstruktion liknande den som fortfarande finns i Horla kyrka (Vg). Där har triumfbågen nämligen nedtill utskjutande murpartier, som endast lämnar en smal öppning i mitten. Anordningen antas hänga ihop med ett nu försvunnet korskrank och en liknande konstruktion finns i S Marie kapell i samma landskap.⁵² Även i Kullkyrkan har triumfbågsöppningen varit mycket trång.

Ekhoﬀ påpekar att Granhammarskyrkan saknar egentlig tornbåge, vilket kan bero på att denna brutits bort eller möjligen på att tornets östmur burits av en pelare, eventuellt den kolonn som påträffades vid ruinen (se nedan). Det finns inga säkra tecken på att kyrkan någonsin haft något torn, även om detta är troligt, och Ekhoﬀ meddelar att golvet i denna del av kyrkan ligger på två olika nivåer: i öster i samma nivå som i kyrkan i övrigt, i väster däremot 25 cm högre (fig 875).

Både Vintrosa och Mosjö har stora sockenkyrkor med tidigmedeltida anor. Kyrkan i Vintrosa har dessutom en dopfont från ungefär samma tid som den som påträffats i Granhammarskyrkan (se nedan), varför de båda kyrkorna förefaller att ha fungerat samtidigt. Kullkyrkan har av fynden att döma (se ovan) bara använts en kort tid och det är anmärkningsvärt att varken Granhammarskyrkan eller Kullkyrkan kan sättas i samband med någon av de församlingar som fanns i Närke vid tiden för sexårsgården 1314 (DS nr 1947). Redan vid 1300-talets början har alltså dessa små kyrkor upphört att fungera som församlingskyrkor, såvida de inte varit gårdskyrkor, vilket Erik Lundberg antagit.⁵³ Det finns skäl att anta att bruket med privatkyrkor

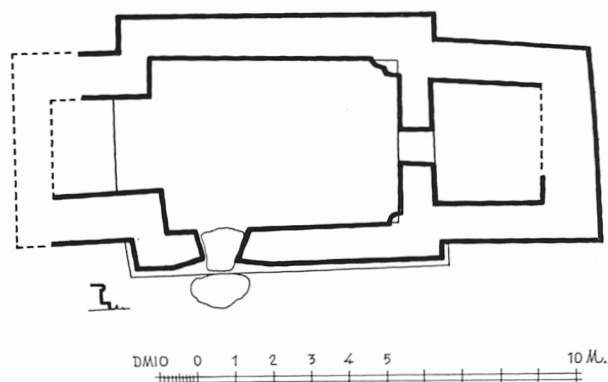

Fig 875. Granhammarskyrkan i Vintrosa socken. Kyrkans grundplan, ca 1:200. Uppm E Ekhoﬀ på 1880-talet.

Granhammar Church in the parish of Vintrosa. Ground plan, ca 1:200.

Fig 876. Granhammarskyrkan i Vintrosa socken. Kolonn av sandsten, funnen på 1880-talet nära kyrkan. Nu i SHM. Foto 1972.

Granhammar Church in the parish of Vintrosa. Column of sandstone, found during the 1880's near the church. Now in the Museum of National Antiquities, Stockholm.

upphört under 1200-talet⁵⁴ och det är i sammanhanget intressant att Filip Törnsson⁵⁵ 1275 testamenterar »sin gård Granhammar med alla tillhörigheter»⁵⁶ till Riseberga kloster (DS nr 593). Det kan nämligen inte uteslutas att kyrkan, om den nu var en gårdskyrka,⁵⁷ på samma gång överlätts till klostret.⁵⁸

Såväl Lundberg som Ekhoﬀ har påpekat vissa likheter med västgötska kyrkor och båda har antagit att Granhammarskyrkan är en av de äldsta i Närke.⁵⁹ En viss hållpunkt för dateringen ger den gravhäll som hittats utanför kyrkan och som kan dateras till 1100-talets förra hälft (se nedan).

Dopfunt, stenkors

Vid grävningar av markägaren i ruinen 1883 påträffades skålen till en dopfunt, »vidare en rätt tillhuggen cylinderformig sten med en grof rundstaf vid ena ändan»⁶⁰ samt ett likarmat stenkors. Dopfuntsskålen, stenkorsen och en kolonn (se närmare nedan) förvaras i SHM (inv nr 8165).

Dopfuntsskålen (se fig 200) är tillverkad av granit (enligt Ekhoﬀ av grå kalksten) och är försedd med uttömningshål. Diametern är upptill 68–70 cm, nedtill 49 cm. Den inre diametern är 55 cm och djupet 28 cm. Skålen påträffades, enligt vad som berättades för Ekhoﬀ,⁶¹ stående direkt ovanpå en rund häll med ett uttömningshål mittför skålens. Hällen vilade på en mängd småsten. Ekhoﬀ kunde dock varken återfinna den runda hällen, som troligen var sönderslagen, eller platsen för fyndet. Om uppgiften är riktig har dopfunten haft ett ovanligt primitivt utförande. Det finns dock anledning att misstänka att den ovan nämnda cylinderformade stenen med sin rundstav kan ha varit dopfuntens fot. Ekhoﬀ nämner stenen endast i förbigående och den inlämnades aldrig med de övriga fynden.

Inte heller det exakta läget för stenkorsen (se fig

Fig 877. Granhammarskyrkan i Vintrosa socken. Gravhäll av sandsten med runinskriftion, funnen 1934 nära kyrkan. Troligen 1100-talets förra hälft. Foto Specialfoto AB, Örebro.

Granhammar Church in the parish of Vintrosa. Grave slab of sandstone with a runic inscription, found near the church in 1934. Dates probably from the first half of the 12th century.

200), som är tillverkat av kalksten, är känt. Korset är ornerat och saknar inskrift. Höjd 50, bredd 42 och tjocklek 7 cm. Korset var helt när det hittades, men består nu av flera ihopfogade bitar och nedersta delen av korsstammen saknas. Det hittades innanför kyrkans murar, men det är omöjligt att säga om det ursprungligen funnits inne i kyrkan eller på kyrkogården.

Kolonn

En kolonn av sandsten låg vid Ekhooffs besök i landsvägsdikedet nära kyrkan, men sades tidigare ha varit rest⁶² (fig 876). Kolonnen, som nu förvaras i SHM (inv nr 8165), har upptill ett skadat tärningsliknande kapitäl hugget i samma stycke och är nedtill rakt avslutad utan ansats till bas. Ungefär mitt på skaftet finns ett 23 cm brett upphöjt band med flätad ornering. Kolonnens form är egendomligt svällande och genomskärningen är närmast superelliptisk, d v s rektangulär med avrundade hörn. Längd 146 cm; bredd upptill 26 × 37 cm, nedtill 34 × 40 cm.

Kapitälet har något varierande utformning på de olika sidorna. På den bredare sida, som kan sägas vara kolonnens framsida, har kapitälet utformats med två sköldar. Detta är även fallet med baksidan och med den ena kortsidan, medan den andra endast har en enda sköld.

Det flätade bandet löper över framsidan och de två kortsidorna och dess komposition visar att baksidan på kolonnen aldrig varit tänkt att utsmyckas. Flätverket är utfört i ganska låg och oklar relief och mitt i varje fläta finns en ristad linje. Kolonnens nedre ända är finhuggen och är alltså ingen brottyta.

Kolonnens tryckta form och valhända utformning ger intryck av att stenhuggaren inte varit van att arbeta i detta material. Även orneringen kan tyda på att den som huggit kolonnen varit mera van vid trä. Ekhooff sätter den flätade orneringen i samband med en grupp bohusländska dopfuntar och antar att den tyder på ett engelskt inflytande.⁶³

Storleken på kolonnen utesluter att den kan ha

använts i en ljudglugg och den kan knappast ha hängt ihop med den trånga triumfbågen. Ekhooff är dock övertygad om att den varit placerad inne i kyrkan, troligast mot en vägg, eftersom den inte är ornerad på alla sidor. Av samma anledning bör den enligt hans mening inte ha stått i tornbågen, även om detta vore den naturligaste förklaringen.⁶⁴

Runristad gravhäll

1934 fann den dåvarande markägaren vid plöjning en häll⁶⁵ ca 15 m sydväst om kyrkoruinen (fig 877). Under hällen låg människoben. Gravhällen, som redan vid påträffandet var sönderslagen i tre bitar, lades inne i ruinen, där den senare samma år upptäcktes av Bertil Waldén.⁶⁶ Denne antog att stenen låg på sin ursprungliga plats och detta föranledde i sin tur Erik Lundberg att förmoda att den var lagd över den eventuella gårdskyrkans ägare.⁶⁷ Hällen överfördes 1953 till ÖLM (inv nr 20 879).

De tre bitarna av sandsten har tillsammans en längd av 185 cm. En bit av fotändan saknas dock och har inte kunnat återfinnas på fyndplatsen. Gravhällen är starkt avsmalnande och huvudändan är rundad. Bredden är upptill 64, nedtill 37 cm. Tjockleken är 17 cm och sidorna är släthuggna med den undre hälften avfasad.

Längs hällens kanter har en lång runinskrift löpt. Inskriften är nu tyvärr i det närmaste oläslig och börjar med »... lät göra stenen över», följt av ett namn som troligen börjat med runorna s i f, samt »Åtvid(?) ristade runorna». Slutet av inskriften torde ha utgjort en bön för den som låg under hällen.

Professor Sven B F Jansson, som undersökt hällen, säger angående dateringen: »Dess form med rundad överdel är ålderdomlig och mycket sällsynt, men en närmare datering är vanskelig. Likartade gravstensformer finnas typiskt nog på västgötskt område. Att gravhällen tillkommit under 1100-talet, snarast under dess förra hälft, förefaller troligt. Ett par runformer synas också tala för en sådan tidsfästning.»⁶⁸

Vintrosa kyrka

Vintrosa kyrka (fig 201, 204) har anor från medeltiden men är grundligt ombyggd. På 1720-talet breddades kyrkan och förlängdes med ett stort tresidigt kor. 1824–1825 vidgades kyrkan mot väster och det medeltida tornet ersattes av ett nytt. Vid en invändig restaurering 1937,⁶⁹ som omfattade ommålning av kyrkorummet och den fasta inredningen, försvann troligen en äldre dekor, bestående av schablonmålningar i koret och deviser längs taklisten (se fig 204, 207). Samtidigt insattes antikglas i de två korfönstren.

På 1960-talet har kyrkogårdsområdet utvidgats mot söder och en redskapsbod byggts i dess sydöstra hörn.

Restaureringen 1956

År 1956 restaurerades kyrkan efter ett program av arkitekt Lars Arborelius.⁷⁰ Förutom förändringar i själva kyrkorummet (fig 878–879) omfattade restaureringen dränering av marken runt kyrkan och installering av värme och elektriskt ljus. En ny trappa ersatte de två tidigare trapporna i tornets bottenvåning och sakristian försågs med tegelgolv med en lucka till vinkällaren.

Väggar och valv rengjordes, lagades och målades i gråvitt respektive vitt. Altaruppsatsen och predikstolen, som båda tillverkats 1755 och senare ommålats i vitt, skärt och guld, befriades från sina övermålningar av konservator Olle Hellström, Skara. Predikstolen är nu marmorerad i grågrönt med mörkare fyllningar och förgyllda lister, medan altareringen, som tidigare var målad i vitt och guld, blivit gråblå med brunmarmorerade fyllningar och förgyllt listverk. Den grå läktarbarriären har försetts med ljusare fyllningar och listverk i vitt och guld.

Fyra bänkar, som tidigare stod under läktaren, togs bort 1956 liksom en bänk i korets södra del, där dopfunten (se nedan) nu fått sin plats. Den övriga bänkinredningen har delvis ombyggts och försetts med nya gavlar samt målats i gulbrunt med fyllningarna marmorerade i gråvitt och gult.

I långhuset och på läktaren uppsattes lampetter av vitt glas och de två porträtten av kung Adolf Fredrik och hans gemål flyttades till tornet. Av kyrkans textilier renoverades två kollektihåvar på Libraria.

Tillägg

Kyrkans storklocka omgöts 1871 av F M Bergholtz och lillklockan 1939 av Gösta Bergholtz, Stockholm. Lillklockan hade före omgjutningen följande text: DÅ DENNA KLOCKA BLEF ÅR / 1787 PÅ SAMMA GÅNG SOM / DEN STÖRRE OMGUTEN, VAR / HÄR I FÖRSAMLINGEN PROSTEN / MAGISTER PEHR THYSELIUS / KYRKOHERDE, CARL WIKANDER COMMUNISTER / SAMT JÖNS OLOFSSON I SÄBY, OCH / ANDERS OLOFSSON I ÖSTRA WYA / KYRKOWÄRDAR, / GUTEN I ÖREBRO AF OLOF KIULANDER. / WÄGER 1 SKEPP. 7 L. 5 M.⁷¹

Den romanska dopfuntskålen (se s 250) lagades 1949 och försågs med en modern fot. Till funten hör ett dopfat av hamrad mässing, tillverkat 1952, och en golvstake av gjutjärn. Över funten hänger sedan restaureringen 1956 kyrkans medeltida triumfkrucifix.⁷²

Orgeln, som byggts 1910 av E A Setterquist & Son för en frikyrka i Karlstad, omfattade tidigare nio stämmor, två manualer och pedal (SAOK:s orgelin, ATA). Vid den senaste restaureringen har den dock »omstämts, rengjorts, omdisponerats samt försetts med en ny stämma.»⁷³

Fig 878. Ovan t v. Vintrosa kyrka. Interiör mot öster efter restaureringen 1956. Foto 1971.

Opposite top. Vintrosa Church. Interior looking E after the restoration of 1956.

Fig 879. T v. Vintrosa kyrka. Interiör mot väster efter restaureringen 1956. Foto 1971.

Opposite bottom. Vintrosa Church. Interior looking W after the restoration of 1956.

KYRKOR I GLANSHAMMARS HÄRAD

Glanshammars och Rinkaby kyrkor publicerades 1961 av Sigurd Curman, Erik Lundberg, Stellan Mörner och Bertil Waldén (Nä I: 3, volym 92), medan Ödeby kyrka, författad av Stellan Mörner,

Tamás Sárkány och Bertil Waldén, utkom 1969 (Nä I: 4, volym 129). 1971 har Lillkyrka och Götunda kyrkor, av Tamás Sárkány, publicerats (Nä I: 5, volym 141).

Glanshammars kyrka

Tornet och en del av södra långhusmuren återstår från en liten romansk 1100-talskyrka, som utbyggdes och vidgades flera gånger under medeltiden. Valven i det tvåskeppiga kyrkorummet (fig 349–350) täcks av målningar från 1589,⁷⁴ som rengjordes och konserverades vid en restaurering 1910–1911.

1965 genomgick kyrkan en invändig restaurering (se nedan). Vid omläggning av taket på tornhuvuven 1969 upptäckte man Karl XI:s monogram och årtalet 1701 målat i gult på blå botten i de norra, södra och västra speglarna. Familjen Wilsons grav på kyrkogården håller 1971 på att repareras och får bli ett nytt plåttak.

Restaureringen 1965

1965 återinvigdes kyrkan efter en invändig restaurering, vid vilken bänkarna under läktaren avlägsnades och större delen av den fasta inredningen målades om. Bänkarna, som tillverkades vid 1910 års restaurering, har skärmar från 1600-talet, vars ursprungliga färger togs fram av konservator Helge Christensson och blev utgångspunkt för färgsättningen i övrigt. Bänkarna är nu målade i ockra med gavlur i gulgrått och fyllningar i orange med grönt listverk. Läktarbarriären och orgelhuset har målats i grått.

Fem träskulpturer från ett medeltida altarskåp (se fig 402–406) sattes vid restaureringen upp på korets östvägg i den norra travén och epitafiet som tidigare hängde där flyttades till läktarens norra sida. Dopfunten placerades i korets norra del tillsammans med en golvstake av mässing, signerad Alfonso Giusti 1965.

I samband med restaureringen renoverades två kollektståvar av röd sammet från 1800-talet på Libraria.

Tillägg och rättelser

Träskulpturen av S Erik (se fig 414) har av Rune Norberg daterats till 1300-talets mitt och jämförts med helgonskåpet i Kil (se fig 248). De tre alabasterfigurerna (se fig 410–412) har tillverkats i närheten av Tournai, eventuellt i samma verkstad som Marias och Elisabets möte i l'Hôpital St Jean-museet i Brygge.⁷⁵

Kalken i fig 426 och 427 (se s 490 ff) har äldre fot och nod, enligt Aron Andersson tillverkade omkring 1500 av en inhemsk mästare.

Vid 1950 års ombyggnad av orgeln förnyades verket helt. Det erhöll 21 stämmor, två manualer och pedal samt pneumatisk traktur och registratur.

Rinkaby kyrka

Rinkaby kyrka (se fig 501, 502) började byggas på 1100-talet och utvidgades mot söder och öster omkring 1300. 1778 förlängdes kyrkan med ett tvärskepp och ett nytt kor. Vid en inre restaurering 1899–1900 dekorerades bl a väggar och valv med kvadermålning respektive tegelimitation (se fig 514). Dekormålningen avlägsnades 1952.

1968 planerades en dopplats i södra korsarmen, varvid de tre främsta bänkarna skulle avlägsnas och i dess ställe placeras en dopfont av skulptör Erik Sand, Strängnäs. I juli 1971 hade ännu varken

dopplatsen eller dopfonten kommit till utförande.

1923 års orgel, som är byggd av E A Setterquist & Son och som inte beskrivits tidigare, har tio stämmor och en transmission, två manualer och pedal. Trakturen är mekanisk, registraturen och väderlådorna (rooseveltlådor) pneumatiska (SAOK:s orgelinv, ATA).

Nya textilier av textilkonstnär Birgitta Hagnell-Lindén (bl a antependium och skrud) anskaffades 1971.

Ödeby kyrka

Ödeby kyrka ombyggdes 1679–1680 på bekostnad av Magnus Gabriel De la Gardie och fick då ett brett långhus med en tresidig koravslutning (se fig 587, 588). Tornet är dock medeltida, troligen från 1200-talet.

Redan 1907 var en restaurering av kyrkan aktuell och 1929 förelåg ett godkänt restaureringsprogram. Det kom dock att dröja ända fram till 1956 innan en genomgripande restaurering efter program av arkitekt Robert Lundholm kunde påbörjas. En redogörelse för de arbeten som utfördes finns på s 649.

Tillägg och rättelser

En skål av tenn, som beskrivits som dopskål (se fig 609), har av misstag tillförts kyrkans inventarieför-

teckning och tillhör friherre Gösta Åkerhielm, Dylta bruk. Det är enligt Birger Bruzelli egentligen en profan punschskål, som tillverkats ca 1700 av tenngjutaren William Paxton, London.

Dopfat (1) av tenn (se s 665) har tillverkats 1806.

Ljusstakar (7–9) av tenn (se s 670) har tillverkats 1777 och stöder enligt Bruzelli antagandet att Baltzar Rokus var verksam 1743–1788.

Altarbrun (1) med broderade vapen (se fig 627–630) har av Jan Raneke på grundval av heraldiken daterats till omkring 1500.⁷⁶

Fig 593 är spegelvänd.

Lillkyrka

Lillkyrka gjorde tidigt under medeltiden skäl för sitt namn, eftersom den endast var ca 4,8 × 9 m invändigt (se s 718 ff). Rester av den romanska kyrkan finns kvar i långhusets nordvästra del. Redan under medeltiden förlängdes kyrkan och gjordes på 1600-talet dubbelt så bred. 1781 revs

det ännu kvarstående romanska tornet och kyrkorummet förlängdes åt både öster och väster. Det nuvarande tornet byggdes 1829.

En ny orgel inköptes efter 1781 års ombyggnad. Den omfattade sex stämmor och var uppställd på läktaren i väster (inv 1828).

En restaurering 1915–1916 efter ett förslag av arkitekt Albert Jonsson innebar bl a att koret och absiden försågs med en målad dekor av Bror Drake. Vid restaureringen 1959–1960, som utfördes efter ett program av arkitekt Rolf Berg (se s 722), bibe-

hölls dekormålningen, sedan bl a Bertil Waldén propagerat för detta.⁷⁷

En oljemålning, som framställer Gisslandet (se fig 720), är gjord efter ett stick från 1589 av Johann Sadeler efter Christoph Schwarz.⁷⁸

Götlunda kyrka

Tornet i Götlunda är till största delen medeltida, men den övriga kyrkan präglas av Carl Hårlemans stil sedan en ombyggnad på 1740-talet. En restaurering efter ett program av Agi Lindegren 1897 avlägsnade 1700-talskaraktären i kyrkorummet, bl a genom att den äldre inredningen i koret med sakristia bakom altaret ersattes av en stor altarp uppsats av Lindegren (se fig 743, 745). Samtidigt försågs väggarna med kvadermålning och valven med stuckimiterande målningar av Edvard Bergh. Tak- och väggmålningarna rengjordes 1949 av

konseruator Sven Dalén. I samband med att kyrkan skulle putsas om 1958 föreslog Waldén att man skulle försöka återställa 1740-talets exteriör, d v s ljusröd puts med vita omfattningar.⁷⁹ Detta ville församlingen dock inte gå med på och kyrkan avfärgades i den gulvita färgen från 1897.

Altartavlan från 1773 med en framställning av Nattvarden (se fig 752) är gjord efter ett stick av okänd mästare, återgivet i Christoph Weigels »Historiæ Celebriones ...» (Nürnberg 1712).⁸⁰

Noter

1. *B Waldén*, Den karaktärsfulla kaminen. Otidsenliga fun-
deringar om kyrkorestaureringar, i: Till hembygden 1955.
2. Om *Kjellström* se *B Waldén*, Till Adolf Kjellströms
minne, i: Till hembygden 1964.
3. Se även *B Waldén*, Bergspredikan och filmfantasmagori.
Två nya verk av Erik Grate, i: Konstrevy 1939–40.
4. Om restaureringen se *Y Junel*, Örebro S:t Nicolai kyrka
i ny gestalt. Data och detaljer i anledning av det slutförda
restaureringsarbetet, i: Till hembygden 1964, samt *Å
Nisbeth*, S:t Nicolai kyrka i Örebro. Vägledning, Örebro
1965.
5. Om restaureringen av Växjö domkyrka se *E Gustafsson*
och *M Ullén*, Växjö domkyrka (SvK, Sm IV: 1).
6. Rapport av *H Graebe* 11.12 1962 rörande de byggnads-
arkeologiska undersökningarna. ATA, dnr 0000/62.
7. Jfr *H Graebe*, a a, samt *Å Nisbeth*, a a, s 8. — Kyrkans
plan visar att man från början ämnade uppföra en treskeppig hall med stödväxling av det slag som förekom i
Westfalen i hallkyrkobyggandets inledningskede. Närmare om typens utbredning i Sverige, se *A Tuulse*, Der
Kernbau des Doms zu Strängnäs und sein Umkreis, s 53 f.
8. Jfr *Å Nisbeth*, a a, s 14.
9. Målningarna omnämns endast i korthet i SvK. Den
tidens ointresse för dekorationer av detta slag framgår
även av följande slutomdöme (ovan s 56): »Då dessa
målningars schablonmässiga karaktär väsentligt för-
tager verkan av kyrkorummets starka och strama arki-
tektur, har det vid upprepade tillfällen varit fråga om att
ånyo vitmena murarna. Så har också — 1936 — skett i
transeptets n travée. Försöket manar till efterföljd.» —
Målningarna fotograferades före borttagningen av foto-
graf *H Kangedal*, Örebro. Fotokopior finns i försam-
lingens arkiv.
10. Om bildhuggaren *Arent Passer* och det lejonhufvudska
gravmonumentet se *S Karling*, Arent Passer, i: Konst-
historisk tidskrift VIII (1939), samt *Densamme*, Tallinn
under den svenska tiden. Konsthistoriska anteckningar,
i: Svio-Estonica volym XX, 1971, s 105. — Det falken-
bergska begravningsvapnet omtalas i *G Axel-Nilsson*,
Dekoratv stenhuggarkonst i yngre Vasatid.
11. Jfr det kors *J Brazda* utfört för Sjalakoret i Växjö dom-
kyrka 1961. Se *E Gustafsson* och *M Ullén*, a a, fig 143.

12. *H Olsén*, Svenska kyrkomusici. Biografisk uppslagsbok, s 181.
 13. I samband med kyrkans invigning utgav församlingen en folder i vilken bl a ingår en presentation av kyrkan, Kyrka i Adolfsberg, av *L Englund*.
 14. För den nya kyrkans tillkomst redogörs i *B Bäcklund*, Hjärstakyrkan. En presentation, i: Till hembygden 1960.
 15. *H Hofberg*, Berättelse öfver resor i Närke 1868 (ms), ATA.
 16. *S Zachrisson*, Ånsta kyrka — Ekers like, i: Från bergslag och bondebygd 1966, s 5–13.
 17. En kortfattad redogörelse för restaureringen lämnas i Stiftskrönika, i: Till hembygden 1968, s 118.
 18. Se *B Waldén*, Stiftets kyrkor, i: Strängnäs stift i ord och bild, s 552.
 19. Om restaureringen, se även *K-E Wolf*, Ekers kyrka, i: Till hembygden 1954, s 184 ff.
 20. En kortfattad redogörelse för restaureringen finns i *G Skjöldebrand*, Gräve kyrka, i: Till hembygden 1959, s 135 ff.
 21. Rapport av *B Waldén* (dnr 299/58), ATA.
 22. Reseanteckning av *B Waldén* 1.4 1958, ÖLM.
 23. Rapport av *I Anderson* (dnr 2207/59), ATA.
 24. Om restaureringen, se även *S Ljunggren*, Hovsta kyrka, i: Till hembygden 1952, s 138 ff.
 25. *H Olsén*, a a, s 166.
 26. Kyrkans ovanliga storlek diskuteras i *S Ljunggren*, Glanshammars kontrakt, i: Till hembygden 1955, s 136 f.
 27. Om restaureringen, se även *G Skjöldebrand*, Kils kyrka, i: Till hembygden 1953, s 103 ff.
 28. *S Zachrisson*, Rapport över undersökningen av Kullkyrkan. Hulinge, Mosås socken, Närke 1963–1964. ATA (dnr 73/10.1.66).
 29. Att altaret är placerat intill östväggen i det rakavslutade koret kan tyda på att altaret inte är det ursprungliga. I Västergötland finns dock en grupp kyrkor där det ursprungliga altaret legat direkt mot östväggen, t ex i Götene. Se *E Lundberg*, Skälvum och Götene, två nyrestaurerade romanska kyrkor i Västergötland, i: Nordisk medeltid, s 138 ff. Jfr även SvK Vg I, s 94, 118. — I samma landskap finns också kyrkor med kort långhus, liknande det i Kullkyrkan. Se t ex S Marie kapell, SvK Vg I, s 35.
 30. *E Lundberg*, Byggnadskonsten i Sverige, s 380.
 31. *S Zachrisson*, a a, s 6.
 32. Se även *L-E Westerström*, Mosjö kyrka, i: Till hembygden 1959, s 127 ff.
 33. *R Norberg*, Engelbrektstidens kyrkliga konst i Närke, i: Från bergslag och bondebygd 1954, s 40–41.
 34. Mosjömadonnan har behandlats i flera nyligen utkomna översikter över romansk skulptur. Se *A Andersson*, Medieval wooden sculpture in Sweden, s 18 ff; *Densamme*, L'art Scandinave, II, s 318–320; *A Tuulse*, Romansk konst i Norden, s 108. — »Den av mig år 1941 i Mosjömadonnan, Meddelanden XIII, s 27 ff, framförda åsik-
- ten att denna madonna är ett svenskt arbete med vikingatida drag samt under engelsk påverkan, vilket kan visas genom jämförelser med engelska sigillbilder och elfenbensskulpturer, har accepterats av nämnda författare. De närmaste parallellerna finns i västgötska träskulpturer från 1100-talets senare del. Dateringen bör vara 1100-talets mitt eller senare del» (*R Norberg*).
35. *N Strömbom*, Mosjömålningarna. En ny länk i Vasatidens närkesmåleri, i: Från bergslag och bondebygd 1959, s 9 f.
 36. *Strömbom*, a a, s 11, anser att den övre scenen troligen an knyter till psaltarpсалmen 128, som citeras i inskriftsbandet, och visar den goda hustrun som ansar ett träd i vingården, medan den undre scenen anknyts till psalm 149, där Zions barn lovar sin Herre. Det är dock i denna psalm inte fråga om enbart kvinnor. Hyllningståg av kvinnor omtalas förutom i 2 Mos 15: 20 i t ex 1 Sam 18: 16 och Dom 11: 30.
 37. Då konservatorn ej lämnat någon redogörelse för friläggningen av målningarna saknas tyvärr uppgifter om här funnits olika målningsslager.
 38. Om dessa se *I Schnell*, De mänskliga dygderna i Glanshammar och Mosjö, i: Från bergslag och bondebygd 1969.
 39. *Strömbom* påpekar, a a, s 7, att den sammanlagda ersättningen för målningsarbeterna inte var särskilt betydande och att donationsmedel säkert tillkommit. 2 tunnor spannmål likställs i räk med 4 daler. Man kan jämföra med de målningar som 1626 utfördes i Drevska, Sm, där utsmyckningen av triumfbågväggen utfördes för 6 daler. Se *M Ullén*, Drevs och Hornaryds kyrkor, SvK Sm II: 2, s 101.
 40. Om övrigt måleri från denna tid se *N Strömbom*, Dekorativt måleri i Närke under yngre Vasatid, i: Från bergslag och bondebygd 1956; *R Norberg*, Vasatidens kyrkomåleri i Sörmland, i: Sörmländska kyrkor, bd 6. Om en samtida småländsk utsmyckning, se *M Ullén*, a a, s 97 ff.
 41. Om restaureringen, se även *H Hasselmyr*, Tysslinge kyrka, i: Till hembygden 1952, s 134 ff.
 42. Rapport av *B Waldén* 8.5 1953, ATA (dnr 2666/53).
 43. *Johan David Swartz* (*Schwartz*), f 1678, d 1729, målare och elev till *David von Krafft*. Slog sig efter utländska studier ned i Stockholm, där han var verksam från 1714 till sin död. Han har bl a målat altartavlorna i Svinstad och Örtomta (SvK Ög I: 1, s 79 samt I: 2, s 162). Se även *A Hahr*, David von Krafft och den Ehrenstrahlska skolan, s 122–124.
 44. Brev till Raä 31.1 1947, ATA (dnr 888/47).
 45. Om restaureringen, se även *L-E Westerström*, Täby kyrka, i: Till hembygden 1954, s 180 ff.
 46. Brev till Raä 17.8 1953, ATA (dnr 4209/53).
 47. Brev till Raä 11.2 1952, ATA (dnr 1241/52).
 48. *H Olsén*, a a, s 167.
 49. *L-E Westerström*, a a, s 183.
 50. *A Löfgren*, Det svenska tenngjutarehantverkets historia, I: 2, s 75–81, pl 23: 70.

51. *E Ekhoff*, Kyrka vid Granhammar i Vintrosa socken, Nerike, i: VHAA:s Månadsblad 1888, s 164–181.
52. SvK Vg I, fig 34, 36.
53. *E Lundberg*, a a, s 380.
54. Se artikeln *Privatkirke*, KL XIII, spalt 464.
55. *Filip Törnsson (Hjorthorn)*, lagman i Närke 1272–1279. Se *J E Almquist*, Lagsagor och domsagor i Sverige samt däri nämnd litteratur.
56. Den latinska texten i avsnittet lyder: »... vnam mansionem que uocatur Granhammar cum omnibus sibi attinentibus tam mobilibus quam immobilibus habitis & habendis ...»
57. Något som talar mot att kyrkan varit gårdskyrka är den i ruinen funna dopfontsskålen, eftersom dopet normalt skedde i sockenkyrkan. Detta skulle eventuellt kunna betyda att Vintrosa under 1100-talet varit uppdelat på två socknar, som slagits ihop före 1314.
58. Se artikeln *Patronatsrätt*, KL XIII, spalt 137 f.
59. Se *E Ekhoff*, a a, s 177 ff samt *E Lundberg*, a a, s 380.
60. *E Ekhoff*, a a, s 175.
61. ibidem, s 175.
62. ibidem, s 177.
63. ibidem, s 180.
64. ibidem, s 177.
65. *S B F Jansson*, Gravhällen från Granhammarskyrkan i Vintrosa, i: Från bergslag och bondebygd 1955, s 6 f.
66. Rapport av *B Waldén* 19.11 1934, ATA (dnr 4296/34).
67. *E Lundberg*, a a, s 380.
68. *S B F Jansson*, a a, s 9.
69. En kortfattad redogörelse för restaureringen finns i Stifts-krönika, i: Till hembygden 1938, s 192.
70. Om restaureringen, se även *I Isman*, Vintrosa kyrka, i: Till hembygden 1957, s 142 ff.
71. Enligt besiktning 14.11 1939 av *O Källström*, ATA (dnr 4291/39).
72. *R Norberg* daterar triumfkrucifixet till ca 1425. Se Engelbrektstidens kyrkliga konst i Närke, i: Från bergslag och bondebygd 1954, s 20 ff.
73. *I Isman*, a a, s 174.
74. Målningarna har behandlats av *I Schnell* i De mänskliga dygderna i Glanshammar och Mosjö, i: Från bergslag och bondebygd 1969, s 74 ff.
75. *R Norberg*, a a, s 58.
76. *J Raneke*, Ett heraldiskt alttarbrun i Ödeby, Närke, i: Heraldisk tidskrift 22, 1970, s 97–104.
77. Rapport av *B Waldén* (dnr 2481/55), ATA.
78. *Johann (Jan) Sadeler*, f 1550 i Brüssel, d 1600 i Venedig, tecknare och kopparstickare. Sticket ingår i en serie om åtta blad med titeln »Praecipua passionis D.N. Jesu Christi mysteria.»
Christoph Schwarz (Schwartz), f omkring 1545, d 1592 i München, målare. *Sadeler*s stick återgår på målningarna på ett nu försvunnet altare.
Förlagan har identifierats av *Erik Moltke* och *Sigrid Christie*.
79. Rapport av *B Waldén* (dnr 1492/58), ATA.
80. Förlagan har identifierats av *Sigrid Christie*. Brev 11.2 1972 i SvK:s arkiv.

Källor och litteratur

OTRYCKTA KÄLLOR

Stockholm

ATA: *H Hofberg*, Berättelse öfver resor i Närke 1868 (ms); diverse handlingar rörande restaureringar; grävningsrapporter; äldre foton m m.

Raå: K-byråns arkiv: diverse handlingar rörande restaureringar; äldre foton m m.

Örebro

ÖLM: diverse handlingar rörande restaureringar; anteckningar av *B Waldén* m m.

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Almquist J E, Lagsagor och domsagor i Sverige. Stockholm 1954–1955.

Andersson A, Medieval wooden sculpture in Sweden, II. Uppsala 1966. — *Densamme*, L'art Scandinave, II. La Pierre-qui-Vire 1968.

Axel-Nilsson G, Dekorativ stenhuggarkonst i yngre vasastil. Stockholm 1950.

Bruzelli B, Tenngjutare i Örebro, i: Från bergslag och bondebygd 1963.

Bäcklund B, Hjärstakyrkan. En presentation, i: Till hembygden 1960.

Ekhoff E, Kyrka vid Granhammar i Vintrosa socken, Nerike, i: VHAA:s Månadsblad 1888.

Esking E, Domkyrka i Örebro, i: Till hembygden 1965.

Gustafsson E och Ullén M, Växjö domkyrka. SvK Sm IV: 1 (136). Stockholm 1970.

Hahr A, David von Krafft och den Ehrenstrahlska skolan. Bidrag till den svenska konsthistorien. Uppsala 1900.

Hasselmyr H, Tysslinge kyrka, i: Till hembygden 1952.

Isman I, Vintrosa kyrka, i: Till hembygden 1957.

Jansson S B F, Gravhällen från Granhammarskyrkan i Vintrosa, i: Från bergslag och bondebygd 1955.

Junel Y, Örebro S:t Nicolai kyrka i ny gestalt. Data och detaljer i anledning av det slutförda restaureringsarbetet, i: Till hembygden 1964.

Karling S, Arent Passer, i: Konsthistorisk tidskrift VIII (1939). — *Densamme*, Tallinn under den svenska tiden. Konsthistoriska anteckningar, i: Svio-Estonica vol XX. Stockholm 1971.

Kilström B I och Esking E, Jag vet en port ... Olaus Petri kyrka i Örebro 50 år. Örebro 1962.

Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Malmö 1956–. *Larsson D*, Hovsta kyrka och församling, vad gamla protokoll berättar. Kumla 1947.

Ljunggren S, Hovsta kyrka, i: Till hembygden 1952. —

Densamme, Glanshammars kontrakt, i: Till hembygden 1955.

Lundberg E, Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden 1000–1400. Stockholm 1940. — *Densamme*, Skälvum och Götene, två nyrestaurerade romanska kyrkor i Västergötland, i: Nordisk medeltid. Konsthistoriska studier tillägnade Armin Tuulse. Uppsala 1967.

Löfgren A, Det svenska tenngjutarehantverkets historia, I: 1–2. Stockholm 1925, 1933.

Lönnberg E, In memoriam. Bertil Waldén, i: Från bergslag och bondebygd 1963.

Nisbeth Å, S:t Nicolai kyrka i Örebro. Vägledning. Örebro 1965.

Norberg R, Vasatidens kyrkomåleri i Sörmland, i: Sörmländska kyrkor, bd 6. Eskilstuna 1946. — *Densamme*, Engelbrektstidens kyrkliga konst i Närke, i: Från bergslag och bondebygd 1954.

Olsén H, Svenska kyrkomusici. Biografisk uppslagsbok. Stockholm 1944.

Raneke J, Ett heraldiskt altarbrunn i Ödeby, Närke, i: Heraldisk tidskrift 22, 1970.

Schnell I, De mänskliga dygderna i Glanshammar och Mosjö, i: Från bergslag och bondebygd 1969.

Skjöldebrand G, Kils kyrka, i: Till hembygden 1953. — *Densamme*, Gräve kyrka, i: Till hembygden 1959.

Strömbom N, Dekorativt måleri i Närke under yngre Vasatid, i: Från bergslag och bondebygd 1956. — *Densamme* Mosjömålningarna. En ny länk i Vasatidens måleri, i: Från bergslag och bondebygd 1959.

Tuulse A, Der Kernbau des Doms zu Strängnäs und sein Umkreis. Antikvariskt arkiv 25 (1964). — *Densamme*, Romansk konst i Norden. Stockholm 1968.

Ullén M, Drevs och Hornaryds kyrkor. SvK Sm II: 2 (120). Stockholm 1968.

Waldén B, Bergspredikan och filmfantasmagori. Två nya verk av Eric Grate, i: Konstrevy 1939–40. — *Densamme*, Guldsmeder och tenngjutare i Örebro. Jubileumsutställningen i Örebro 1947. Katalog. Örebro 1947. — *Densamme*, Stiftets kyrkor, i: Strängnäs stift i ord och bild. Stockholm 1948. — *Densamme*, Den karaktärsfulla kaminen. Otidsenliga funderingar om kyrkorestaureringar, i: Till hembygden 1955. — *Densamme*, Till Adolf Kjellströms minne, i: Till hembygden 1964.

Westerström L-E, Täby kyrka, i: Till hembygden 1954. — *Densamme*, Mosjö kyrka, i: Till hembygden 1959.

Wikberg J, Götlanda från forntid till nutid. Arboga 1950.

Wolf K-E, Örebro kontrakt, i: Till hembygden 1951. — *Densamme*, Ekers kyrka, i: Till hembygden 1954.

Zachrisson S, Ånsta kyrka — Ekers like, i: Från bergslag och bondebygd 1966.

Förkortningar

a a anfört arbete
ATA Antikvariskt-topografiska arkivet i VHAA,
 Stockholm
dnr diarienummer
DS Diplomatarium Suecanum. Fr o m år 817–, Stock-
 holm 1829–
inv 1828 en på grund av en kungl förordning företagen in-
 ventering av forntida minnesmärken i kyrkor och
 på kyrkogårdar. Protokollen, som fördes av prä-
 terna, utskrevs i flera exemplar, varav en serie för-
 varas i respektive kyrkoarkiv och en serie i ATA
KBS K Byggnadsstyrelsen, Stockholm
K-byrån Kulturhistoriska byråns arkiv, Raä
KL Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid.
 Malmö 1956–
kompl kompletterad
ms manuskript
Pnr Pietasnummer. Katalog för Raä:s textilkonserve-
 ring
Raä Riksantikvarieämbetet, Stockholm
ritn ritning
SAOK Sveriges allmänna organist- och kantorsförbund
SD Svenskt Diplomatarium. Fr o m år 1401, Stockholm
 1875–

SHM Statens historiska museum, Stockholm
SvK Sveriges Kyrkor, Konsthistoriskt inventarium utg
 på uppdrag av VHAA. Stockholm 1912–
uppm uppmätning
utg utgiven
VHAA K Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien,
 Stockholm
ÖLM Örebro läns museum, Örebro

LANDSKAPSNAMNENS FÖRKORTNINGAR

Bl	Blekinge	Nä	Närke
Bo	Bohuslän	Sk	Skåne
Dr	Dalarna	Sm	Småland
Ds	Dalsland	Sö	Södermanland
Go	Gotland	Up	Uppland
Gä	Gästrikland	Vb	Västerbotten
Ha	Halland	Vg	Västergötland
Hs	Hälsingland	Vr	Värmland
Hr	Härjedalen	Vs	Västmanland
Jä	Jämtland	Ån	Ångermanland
La	Lappland	Ög	Östergötland
Me	Medelpad	Öl	Öland
Nb	Norrbottn		

Register till Närke band I

av Kerstin Holm, Hilda Kauri och Owe Johansson

ORTREGISTER

Kursiva siffror hänvisar till huvudbeskrivningen av en kyrka samt betecknar avbildning

- Adolfsberg se Örebro
Almby, nu församling i Örebro, kyrkan 6, 7, 70, 159–178, 198, 378, 802, 821, 824–828
sn 160
Antwerpen, katedralen 536
Arboga (Vs), stadskyrkan 55
Ask (Ög), kyrkan 188
Askeby (Ög), kyrkan 317
Aspholmen, industriområde 822
Attorp, herrgård, Glanshammars sn 400
Axberg
kyrkan 325–347, 646, 829–830
Dylta brukskapell 347, 831
- Berga, frälsehemman, Ödeby sn 637
Björka, by, Glanshammars sn 511
Björnsäter (Ög), kyrkan 459
Bobergsbacken, Lillkyrka sn 711
Budapest 691
- Dorpat (Tartu), Estland, akademien 550
Drev (Sm), kyrkan 881
- Edhmadha hd se Glanshammar
Edsberg, kyrkan 164
Ekeberg (Nä), sätesgård, Lillkyrka sn 609, 637, 711, 712, 713
Ekeby (Nä), kyrkan 209
Eker, uppgår nu i Långbro församling, Örebro, kyrkan 182, 183, 184–194, 237, 245, 272, 802, 823, 832–834, 856, 871
sn 7
Ekholmen (Up), herrgård, Veckholms sn 661
Engelbrektskapellet se S Nikolai kyrka, Örebro
Esplunda, säteri, Rinkaby sn 550, 571, 590
- Fellingsbro (Vs), kyrkan 484
Florens, Uffizierna 183
Fröjel (Go), kyrkan 33
Frösvidal, herrgård, Kils sn 292
- Frötuna, herrgård, Götlanda sn 754
Färentuna (Up), kyrkan 55
- Gamla Uppsala (Up) 289
Garphyttan (Garphytte bruk), Tysslinge sn 259, 268
Glanshammar (Glänzhamar, Glanzhammar), kyrkan 369–548, 560, 566, 582, 711, 720, 878
häradet (tidigare Edhmadha) 372, 753
sn 711
Gothem (Go), prästgården 33
Granhammarskyrkan se Vintrosa
Gripsholms slott (Sö) 522
Gryt (Sö), kyrkan 459
Gräve
kyrkan 310–324, 330, 835–837
sn 272
Güstrow, Mecklenburg, Tyskland 459
Gäddeby (tidigare Tyby), herrgård, Glanshammars sn 373, 374, 481, 512
Gällersta (Nä), kyrkan 263, 347
Götarsvik, herrgård, Lillkyrka sn 545, 712
Götavi, by, Lillkyrka sn 753
by, Rinkaby sn 753
Götene (Vg), kyrkan 881
Götlanda (tidigare Götälunda, Götös eller götarnas lund)
sn 753
kyrkan 752–792, 878, 880
diakonisyförening 781
kyrkliga missionsförening 781
- Hagebyhöga (Ög), kyrkan 317
Hardemo, kyrkan 164, 209
Hardham, West Sussex, England, kyrkan 424
Hidinge, kyrkan 164, 209
Hjärsta se Örebro
Hogrån (Go), runsten 391
Horla (Vg), kyrkan 873
Hovsta (Nä), kyrkan 168, 202, 237, 317, 335, 338, 348–365, 838–841
Hubbo (Vs), kyrkan 471
Hulinge, by, Mosås sn 850, 853
- Husaby (Vg), kyrkan 686
Hälla, gård, Glanshammars sn 497
Hällan (Ds), skifferbruk, Gunnarsnäs sn 717
Hällefors bruk, Hällefors sn (Vs) 537
- Johannestorp (Sk), kyrkan 661
Jäders bruk (Vs) 780
Jämshög (Bl), kyrkan 789
- S Katarinæ kapell (Vg), Otterstads sn 649
Kil
kyrkan 271–309, 320, 341, 808, 842–846, 878
sn 292
Knista (Nä), kyrkan 164
Kräklingbo (Go), kyrkan 43
Kräklinge (Nä), kyrkan 209, 248, 378
kapellet 195, 852
Kvistbro (Nä), kyrkan 378
Kåsäter, herrgård, Götlanda sn 754
Kägleholm, sätesgård, slott, Ödeby sn 22, 93, 637, 638, 639, 648, 649, 651, 661, 670, 686, 698, 699
Kägleholms hospital (älderdomshem), Ödeby sn 640
kyrkliga syförening, Ödeby sn 680
- Lanna (Nä), Hidinge sn, kalkstenshuggeri 834
Latorp, alunverk, Tysslinge sn 268
Lekeberg (Nä), by, Hidinge sn 292
Lekebergslagen (Leke bergslag) inom Edsbergs och Örebro härader 292
Lidköping (Vg), rådhuset 641
Lillkyrka (tidigare Litlä kirkiu, Litzlekirkiu), kyrkan 474, 478, 560, 572, 582, 710–747, 879
kyrkliga syförening 737
sn 711, 712
Lillån, å i Närke 9
Linköping (Ög), domkyrkan 9, 33, 43, 47
Lovö (Up), kyrkan 693
Lunger, Norra och Södra, byar, Götlanda sn 753

- Lungeråsen, Götlunda sn 753
 Lungyr sn (senare uppgått i Götlunda sn) 753, 766
 Lången, sjö i Hovsta och Axbergs snr 9
 Läckö (Vg), slottskapellet 643, 679
 Långbro, nu församling i Örebro medeltida kyrkan 8–10, 11, 13, 152, 181, 802, 821–822
 nya kyrkan 179–183, 191, 192, 802, 834, 846–849
 sn 6, 7, 14, 52, 185
 Långbrokyrkan s k Engelbrektskapellet se S Nikolai kyrka, Örebro
- Madrid, Spanien, Pradomuseet 686
 Mariæ kapell (Vg), Otterstads sn 649
 Medinge (Vs), herrgård, Näsby sn 572, 748
 Mellby (Vg), kyrkan 649
 Mjölby (Ög), kyrkan 317
 Mosjö (Mosås, Mosæs), kyrkan 164, 168, 195–225, 237, 245, 392, 802, 853–863, 868, 873
 Kullkyrkan, Mosås sn 850–853, 873, 881
 Myrö, herrgård, Rinkaby sn 190, 550, 551, 571, 590
 Mörkö (Sö), kyrkan, Sturegraven 608
- S Nikolai kyrka se Örebro
 Norrbyås (Nä), kyrkan 572
 Nyby bruk (Sö) 39
 Nyköping (Sö)
 Nikolaikyrkan 58
 slottet 522
 Näsby (Vs), kyrkan 648, 651
- Olaus Petri kyrka se Örebro stad
 Olshammar (Nä), kyrkan 320
 Orkesta (Up), kyrkan 495
 Otterstad (Vg), kyrkan 649
- Persien 679, 685
- Ramshyttan (Vs), Kils sn 292
 Ringaby, kvarn, Ödeby sn 641
 kyrkliga syförening, Ödeby sn 680
 Rinkaby (Ringkarleby), kyrkan 478, 549–628, 821, 879
 kyrkliga syförening 596
 Riseberga, sätesgård, Edsbergs sn 841
 Riseberga, klosterkyrka, Edsbergs sn 287, 291, 392
 kloster 874
 Rom, Vatikanen 296
 Vatikanmuseet 688, 691
- Sanda (Go), kyrkan 391, 392, 398
 Sandomierz, stad, Polen 172
 Segersjö (Nä), herrgård, Lännäs sn 452
 Sickelsjö (Nä), herrgård, Götlunda sn 754
 Sigtuna 289
 Skagershult (Nä), kyrkan 378
 Skara (Vg), domkyrkan 52
 Sko (Up), kyrkan 47
 Skälvum (Vg), kyrkan 881
 Skänninge (Ög), kyrkan 47
 Skäresund, herrgård, Glanshammars sn 373
 Sköllersta (Nä), kyrkan 297, 408
 Snavlunda (Nä), kyrkan 60
 Solna (Up), kyrkan 649
 Stenkyrka (Go), kyrkan 464
 Stockholm
 Borgila, Atelier för silversmide 665
 Ersta paramentverkstad 737
 Kungliga Slottet 686, bibliotek 772
 Slottskapellet 768, 772
 Libraria 503, 680, 681, 686, 736, 781, 784
 Licium 88, 92, 503
 Makalös, palatset 686
 Nationalmuseum 235, 536, 689, 691, 693
 Nordiska Museet 695, 696
 Raå:s textilkonservering 736, 737, 781, 784
 Statens historiska museum (SHM) 174, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 592, 593, 686, 687, 693, 733, 735, 736, 853, 875
 Storkyrkan 58
 Tyska kyrkan 65
 Stora Mellösa (Nä), kyrkan 392, 572
 Strängnäs
 domkyrka 47, 58, 766
 museum 726, 727
 stift 120, 711
 Svenska landsbygdsens kvinnoförbund, lokalavdelningen, Lillkyrka sn; donation 737
 Svinstad (Ög), kyrkan 317, 881
 Säbylund (Nä), herrgård, Kumla sn 232
 Sälven (Nä), herrgård, Hidinge sn 572, 748
 Säter (Dr), Gammelgården (hembygds-gård) 416
 Söderköping (Ög), kyrkan 47
- Tartu se Dorpat
 Torpa (Sö), kyrkan 831
- Torshälla (Sö), kyrkan 452
 Tuna (senare Käggleholm), frälsehemman, Ödeby sn 637, 698
 Tyby se Gäddeby
 Tynnelsö (Sö), slott, Överselö sn 522
 Tysslinge, kyrkan 258–270, 863–867
 Tångeråsa (Nä), kyrkan 378
 Täby, kyrkan 168, 226–241, 802, 867–871
- Uppland 746
 Uppsala, domkyrkan 43, 47, 52, 58
- Vadsbro (Sö), kyrkan 64
 Vadstena (Ög), klosterkyrkan 575, 670
 Valen, ö i Hjälmarens, Götlunda sn 753
 Varnhem (Vg), klosterkyrkan 152, 649, 699
 Verden, vid Aller, stad, Niedersachsen, Tyskland 660, 699
 Viby (Nä), kyrkan 60
 Vintrosa (Nä), kyrkan 242–257, 263, 873, 877
 Granhammarskyrkan 195, 242, 852, 853, 872–875, 881
- Visby
 domkyrkan 9, 575
 Gotlands fornsal 391
 Visingsö (Ög), Brahekyrkan 434
 Vreta (Ög)
 klosterkyrkan 287, 288, 289, 291, 407, 408, 842
 Ragnvald Knaphövdes kor 424
 Västergötland 746
 Västermo (Sö), kyrkan 831
 Västerås 711
 domkyrkan 47, 58
 stift 120
 Västra (Stora) Vingåker (Sö), kyrkan 232
 Växjö, domkyrkan 808
- Ytterselö (Sö), kyrkan 450, 452
 Yxhult (Nä), nu Hällabrottet, stenbrott 829, 864
- Åbo, Finland
 domkyrkan 58
 slottet 788
 Ångermanland 746
 Ånsta (Ånestad), uppgår nu i Långbro församling, Örebro 14, 179, 181, 185
 kyrkan 6, 7, 8, 181, 802, 821, 822–823
 gård 181, 822
- Ärentuna (Up), kyrkan 55

Ödeby (Ø, Øboo, Øynum)
kyrkan 460, 635–698, 878, 879
sn 637, 711
Öja (Sö), kyrkan 65
frälsheemman (senare Käggleholm)
637, 698
Örebro
Adolfsberg
brunnshuset 69
kyrkan 815–818
Eriksberg, gård 815
Fenix (Drottninggatan 1) 572
Hjärsta, kyrka 802, 818–821
Hospitalskyrkan (S Andreæ k:a)
12–13, 83, 84

Ladugårdsskogen 815, begravnings-
plats 19
Långbrogärdet (begravningsplats) 9
S Nikolai kyrka 5–7, 14–148, 168,
247, 416, 610, 802–810, 846
Långbrokyrka sk Engelbrektskapellet
804, 809, 810
Olaus Petri kyrka 7, 13, 19, 149–155,
416, 810–814
S Olofsgillet 12
Slottet 332, 452, 522, 610, 611
Vårfruklostret (karmeliterklostret)
och gilleshusen 11–12, 136
klosterskola (karmeliternas) 808

Örebro läns hemslöjd 508, 603, 736,
737, 738
Örebro läns museum (ÖLM) 70, 73,
82, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93
116, 118, 125, 132, 134, 135, 136,
137, 162, 163, 168, 172, 174, 175,
253, 254, 297, 392, 474, 503, 510,
537, 581, 675, 676, 677, 678, 679,
680, 681, 682, 683, 684, 686, 747,
827, 840, 854, 871, 875
Örtomt (Ög), kyrkan 881

PERSONREGISTER

Kursiva siffror betecknar avbildning (sd = se denna eller denne)

Abel Petri, kyrkoherde; grav 107
Abraham Larsson, mjölnare, Dylta
bruk; donation 342
Abrahamsson, Eric, textilkonstnär,
Libraria 784
Abramson, Eric, Ormesta; donation 171
Adelcrantz, Carl Fredrik, friherre, över-
intendent 292, 293, 358, 359, 569
Adelheim, Catharina, g m *Alef (Aleph)*
Herman Anrep (sd); donation 322;
epitafium 321, 323; vapen 322
Adolf Fredrik, konung av Sverige 378;
porträtt 253, 877
Agneta Jönsdotter, g m *Mattias Olof-*
son (sd), donation 85; inskrift 85
Ahrel, Allan Carl, direktör, Frötuna;
donation 780
Ahrenborg, Hilmer, kyrkoherde; porträtt
694
Aken, Frans Joachim von, assessor, apo-
tekare, uppfinnare; donation 361;
grav 110
— *Frans Mikael von*, hofmedicus, pro-
vincialapotekare; g m *Fredrika*
Margareta Bagge (sd) 92
Akrel, Fredrik, kopparstickare, etsare
5, 16, 787, 789
Albertus Pictor (Albert målare), kyrko-
målare, pärlstickare; verkstad 670
Albrekt Andersson i S Runnaby; dona-
tion 191
Alm, Sara, g m *Carolus Caroli Sunde-*
nius (sd); gravsten 172

Almfelt, Axel, arkitekt, konduktör vid
ÖIÄ, karikatyrtecknare, etsare 589,
591
Almgren, Johan, gästgivare; grav-
kammare 206
— *Sven*, handelsman; g m *Sara*
Magdalena Burgman (sd); donation
89; gravsten 174
Almquist, Bror, arkitekt 590, 591
Almqvist, Carl, konstnär 56, 152
Alstrin, Eric, biskop; inskrift på klocka
624
Althin, Caleb, målare, grafiker 55, 804,
807
Alton, Jerk, arkitekt 847
Anders i Ekeby (mäster AIR) se *Anders*
Iordansson Ryttare
Anders Börjesson (Andreas bildsnidare),
snickaregesäll 648, 660, 700
Anders Iordansson Ryttare (Anders i
Ekeby), kyrkomålare 450, 451, 452,
454, 455
Anders Larsson (ALSG), målaregesäll
450, 451, 453, 454
Anders Larsson, smed 648
Anders Larsson Målare (d 1585) 451,
452
Anders Larsson Tornbyggare, bygg-
mästare 59
Anders Persson (APS), målaregesäll
450, 451, 453, 454
Anderson, Iwar, fil dr, antikvarie 837
Andersson, Emma; donation 736

Andersson, Erich, Torpsång, g m
Catharina Carlsdotter; donation 779
Andersson, Erich, på Åsta; donation 732
Andersson, Karl Erik, hemmansägare,
Lunger; donation 756
Andersson, Martin G, grosshandlare;
donation 87
Andersson, P, arkitekt 416
Andersson, Ruth, väverska 603
Andreas bildsnidare se *Anders Börjesson*
Andrésen, G, konstnär 155
Anna Börjesdotter, g m *Nicolaus*
Bothniensis (sd); gravsten 106
Anna Nilsdotter, g m *Engelbrekt Reben*
(sd); gravsten 107
Anna Persdotter, g m *Nils Christophers-*
son (sd); gravsten 109
Anrep, Alef Herman, d 1719, hovstall-
mästare; donation 320
— *Alef (Aleph) Herman*, d 1764, lag-
man; g m *Catharina Adelheim* (sd)
317; donation 317, 318, 322; epita-
fium 321, 323, 835; vapen 322
— *Elisabet*, g m *Johan Löfving* (sd);
donation 300
— *Gustaf*, till Soor, d 1666, överste;
g m *Christina Siöblad* (sd); begravn-
ingsvapen 306; donation 296, 301,
303
— *Gustaf*, till Åkerby, d 1700, överste;
g m *Christina Catharina Reuter-*
crantz (sd); begravningsvapen 305,
306

- *Reinhold*, till Soor, d 1622, hovmarskalk; g 2 m *Dorothea von Tiesenhäusen* (sd); begravningsvapen 304, 306
- *Reinhold*, d 1686, major; donation 305
- Arborelius, Lars*, arkitekt 835, 838, 868, 869, 871, 877
- Arenius, Olof*, porträttmålare 787, 789
- Arn, G*, stadsarkitekt 19
- Arwed Olson*, gästgivare; donation 497, 498
- Arvid Bengtsson*, borgmästare; g m *Ingeborg Olofsdotter* (sd); donation 82, 83, 86; gravsten 107
- Arwidsson*, fogde på Käggleholm 649
- Aspelin, Petter*, snickareälderman 70, 248
- Atterling, C L*, fabrikör 62
- Aveleen, Johan van der*, holländsk tecknare och kopparstickare 637
- Baas, Per*, befallningsman, Örebro; donation 107; gravsten 107, 108
- Bagge, Anna Inga*, g m *Hans Wütföth* (sd) 700; gravsten 685
- *E M*, silkesfärgare; gravsten 172
- *Fredrika Margareta*, g m *Frans Mikael van Aken* (sd); donation 92
- Banér, Christina Dorothea*, friherrinna; g m *Erik Gustafsson Leijonhufvud* (sd) 170; donation 170, 171; vapen 170
- Barckhusen, Christina*, g m *Bastian Geijer* (sd); donation 338, 340; gravhäll 344
- Baselaque, Georg*, bildhuggare 166, 167, 643, 648, 651, 655, 659, 660, 662, 663, 699
- Bauman, Felix*, arkitekt 824, 826
- Bayne* se *Heaton, Butler & Bayne*
- Becchius, Bengt*, kyrkoherde 296
- *Olaus Benedicti*, kallade sig *Kijhl*, kyrkoherde 296, 297
- Beck, Melchior*, tenngjutare 732, 733, 734
- Becker, Carl Johan von*, major; g 2 m *Hedvig Aurora Lilliestråle-Kjellin* (sd); släkttavla 547
- Beckman & Co, Joh A*, klockgjutari, Stockholm 848
- *Lars, d ä*, guldsmed 80, 170, 182, 191, 338, 362, 728, 729, 730, 733
- *Lars, d y*, guldsmed 80
- *Thomas, d ä*, guldsmed 74–76, 77, 79, 80, 81
- *Thomas, d y*, guldsmed 250, 253, 266, 362
- Behm, Herman*, häradshövding; donation 780
- Bengt Håkansson*, krögare; donation 378, 480, 490
- Bengt Jönsson*, bildhuggaregesäll 648, 652, 660
- Bengt Torbjörnsson*, rådmän; g m *Maria Eriksdotter*; donation 82
- Bengtsson, Bertil*, konservator 808, 833
- Benzelius, Carl Jesper*, biskop; inskrift på klocka 96; porträtt 787
- Berendes, Maria (Märta)*, friherrinna; g 2 m *Gustaf Posse* (sd) 789; donation 784
- Berg, Carl*, gästgivare; donation 480
- *Johan (Jan)*, murmästare 332, 334, 359
- Berger, Anna*, g m *Bengt Mosberg* (sd); donation 732, 734
- Berggren, Olof*, kyrkoherde 116
- Bergh, slottsskrivare*; donation 191
- *Anton Reinhold*, kyrkoherde; porträtt 306
- *Eduard August*, dekorationsmålare 55, 767, 781, 788, 804, 807, 808, 880
- *Rolf*, arkitekt 722, 879
- Bergholtz, F M*, klockgjutare, Stockholm 363, 877
- *Gösta*, klockgjutare 538, 814, 877
- *K G*, klockgjutare (*K G Bergholz & Co*, klockgjuteri i Sthlm 1893–1952) 95, 155, 363
- Bergius, Erik*, brukspatron; donation 253
- *Jonas Eriksson*, kyrkoherde, prost 512; gravhäll 511, 512
- Berglin, Johan*, urmakare 760
- Bergman*, donation 830
- *Harry*, bildhuggare 809
- *M*, konstgjutare 810
- Bergstedt, Amanda*, porträtt- och genre-målare 306, 787, 789
- *Nils Ulrik*, kyrkoherde; porträtt 306
- Bergström, Anna Maria*, g m *Gustaf Kjellin* (sd); gravsten 381
- *Gustaf*, bleckslagare 60
- *Johan Eric*, borgmästare; inskrift på klocka 96
- Berndes, Anton Ulrik*, lantmätare, gravör, miniatyrmålare 534, 535, 536
- Berndt Svensson*, gravsten 110
- Beurling, Carl Fredrik*, bildhuggare 69, 146
- Beutin, Gabriel*, tysk bildhuggare 457, 458, 459, 480, 487
- Bielke* (danska ätten), vapensköld 673, 674
- Billberg, Johan*, biskop; donation 170
- Bille, Andreas Petri*, kyrkoherde; gravsten 218
- *Peder (Pär)*, komminister; donation 214, 215
- Billingius, Andreas P*, kyrkoherde; donation 194
- Billovius, Jonas (Johannes)*, kyrkoherde 13; grav 106
- Birgitta*, den heliga 438, 581
- Biörck, Eric*, mästaremed; donation 780
- Björnstedt, Johan Fredrik*, guldsmed 266
- Blank, Katarina*, g m *Georg Blank*; gravhäll 104, 105
- Blom, Anna*, textilkonstnär 867
- Blom, A P*, snickerietablisement, Arboga 68
- Blom Carlsson, Carl Gustaf*, arkitekt, professor 661, 700
- Blomberg, Per (Petrus)*, komminister; gravhäll 621; inskrift på klocka 625
- Blomquist & Lindgren*, orgelbyggarfirma, Stockholm 72
- Blybergh, Abraham Larsson*, kyrkoherde; g m *Margareta Svensdotter* (sd) 727; gravhäll 739, 740
- Bohm, Anders (Bohm, adl)*, kamrer i kammarkoll; donation 94
- *Hindrich* 780, 781
- *Lars Larsson*, sekreterare i Göta hovrätt; donation 95
- *Lars Olofsson*, överborgmästare 82; donation 82, 83, 86, 95; epitafium 116, 117
- Boij, Anton von (Boij, adl)*, kapten 527; g m *Catharina Wetzler* (sd); donation 503; släkttavla 547; vapen 503
- *Magdalena Dorothea von*; donation 509; släkttavla 547
- Bolander, Lars*, hovmålare 768, 769, 789
- Boman, Johan Persson*, g m *Maria Persdotter* (sd); gravsten 219
- Bonde* se *Tord Röriksson*
- Bonde, Carl*, till Esplunda, friherre, riksråd, ståthållare; g 1 m *Beata Oxenstierna* (sd); g 2 m *Beata Sparre af Rossvik* (sd) 550; begravningsvapen 567; donation 250, 386, 476, 477, 478, 567, 582, 583–586, 595, 605, 606, 624, 718, 719, 721,

- 723, 724, 725, 729, 730, 731, 733, 738, 739, 747; gravkor 567, 570; gravmonument 567, 607, 608, 609, 610–615, 618, 625; inskrift på klocka 624; likfana 567; släkttavla 546, 548; vapen 250, 551, 582, 583, 585, 594, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 613, 614, 618, 624, 723, 725, 738
- *Catharina Margareta*, till Esplunda, g m *Carl Gustaf Mörner af Morlanda* (sd) 550; donation 493, 624, 625; inskrift på klocka 624; släkttavla 548; vapen 625
- *Christer*, landshövding; vapen på klocka 98
- *Gustaf*, friherre, riksskattmästare; g 1 m *Maria Elisabet Ulfspärre af Broxvik* (sd); g 2 m *Anna Christina Natt och Dag* (sd) 548, 550, 551; donation 596, 597, 605, 618; släkttavla 548
- *Magdalena Karlsdotter*, g m *Ivar Axelsson (Tott)*; sd) 670; vapen 670, 672
- *Margareta*, g m *Nils Kagg* (sd); donation 484, 486, 487, 488, 489, 490, 493; släkttavla 546, 548
- Borchart Gelgether se Quellichmeyer Borg, Axel*, konstnär 743
- Borgila, Atelier*, Stockholm 665
- Bose (Boose), Christina Petri*, f 1557, d 1620 (ej 1670 som det står i SvK Nä I, s 110 och not 2. Jfr *Elgenstierna V*: 584–b samt *G Ekström*, Västerås stifts herdaminne II: 1, s 451); g m *Johan Rudbeck* (sd); gravsten 110
- *Esbernus (Esbjörn) Petri*, kyrkoherde 99, 100, 810
- Bothniensis, Nicolaus Jacobi se Nicolaus*
- Bou, Nils*, assessor; donation 172
- Brahe* (danska ätten); vapensköld 673, 674
- *Ebba*, grevinna till Käggleholm; g m *Jakob de la Gardie* (sd) 698; donation 22, 93, 94, 683, 696; inskrift på klocka 698; porträtt 694; porträttmedaljong på klocka 697
- Brazda, Jan*, konstnär 804, 805, 807, 808, 809, 810, 814, 880
- Brander, Carl Fredrich*, porträttmålare 529, 530, 532
- Bress, Johan*, guldsmed 494, 776, 777, 778
- Breuman (Broman), Nicolaus*, guldsmed, Stockholm 777, 778
- Brink, Nils G*, arkitekt 377, 379
- Brita* i Husby, donation 495
- Brita Jonsdotter*, donation 217
- Brita Olsdotter*, g m *Samuel Hallman* (sd); donation 775; gravsten 785; porträtt 786
- Brolenius, Zacharias*, kyrkoherde; donation 191
- Broman, Johan Olofsson*, bokhållare; gravsten 110
- Broms, Daniel*, donation 83
- *Gustaf Adolf*, kyrkvård; donation 92
- *Johan*, rådmann, handlande; donation 72; grav 16, 110
- *Johan Conrad*, brukspatron, g m *Brita Lovisa Kihlstedt* (sd); donation 88
- *Lars*, borgmästare; gravsten 110
- Brun, Andreas*, prost; grav 106
- Brune*, namn på runsten 509, 510
- Brunius, Carl Georg*, professor, konsthistoriker, arkitekt 61, 802
- Brunnius, Samuel Petri*, kyrkoherde 748; porträtt 743
- Brüssel (Brussol), Jakob von*, slottsbyggmästare 610, 611
- Bråms, Peter*, kungl factor; donation 834
- Bröms, Lorentz Ingemund se Lilliesträle*
- Burgman, Sara Magdalena*, g m *Sven Almgren* (sd); donation 89; gravsten 174
- Burk, Anders Persson*, handelsman; epitafium 116, 119
- Butler se Heaton, Butler & Bayne*
- Bååt, Gustav*, riksråd, g m *Görvel Gyllenhorn* (sd); donation 190; vapen 190
- *Seved*, friherre, generalguvernör, riksskattmästare; g m *Magdalena Stenbock* (sd) 550; donation 551, 594, 598, 599, 618; vapen 594, 600
- Bös, Christopher*, borgmästare; epitafium 122
- Cahman, Johan Niclas*, orgelbyggare 72, 484
- Callander, Magnus*, borgmästare; epitafium 121, 123
- Caravaggio, Michelangelo*, italiensk målare 296
- Carlson, Carl*, major; donation 392
- Cederins Efr., Emil*, guldsmedsfirma 596
- Cederström, Antoinette*, friherrinna; g m *Carl Leijonstedt* (sd); donation 183, 192; gravhäll 193
- Christensson, Helge*, konservator 649, 653, 694, 700, 722, 826, 878
- Christina Ersdotter*, donation 779
- Claesson, Gustaf*, handelsman, g m *Ulrica Christina Hjort* (sd); donation 92
- Classon, Johan*, handelsman; gravsten 109
- Clemens V*, påve 6
- Clerck, Brita (Welam Clercks dotter)*; gravsten 110
- *Dorotea*, g m *Peter Wetzler* (sd); donation 494, 509; släkttavla 547; vapen 494, 502, 503
- *Thomas (Clerck, adl)*, justitieborgmästare, häradshövding; begravningsvapen 124, 128; inskrift på klocka 98
- *Welam*, rådmann; gravsten 110
- Cletcher (Cliticher), Henrik se Cletzer*
- Cletzer, Henrik (Cletcher, adl)*, brukspatron; g m *Maria von der Reiff* (sd) 331; begravningsvapen 344; donation 333, 335, 342; grav 331, 332, 333; vapen 333
- Clovera, Sofia*, g m *Johannes Wollrath* (sd); gravhäll 306
- Colling, Karl*, kornett; g m *Charlotta Catharina Hasselström* (sd); gravsten 172
- Cornelis de Vos*, flamländsk målare 535, 536
- Cronstedt, Carl Johan*, greve, arkitekt, överintendent 767, 772, 789
- *Fredrik*, friherre, hovrättsråd 772
- Cruus, Johan*, murmästare 414
- Cruus af Edeby, Catharina*, g 1 m *Lydert Reuter af Skälboö* (sd) 497; släkttavla 546; vapen 497
- *Jesper Mattsson Kruus*, häradshövding, fältmarskalk, riksråd; gravmonument 522
- *Jesper Nilsson*, hovjunkare 374; g 1 m *Christina Hand*; g 2 m *Agneta Jönsdotter Snakenborg (Bååt)*; sd); donation 481; släkttavla 546; vapen 478, 481
- Cruus af Gudhem, Barbro*, friherrinna; g 1 m *Carl Carlsson Sparre* (sd) 106; gravhäll 106, 107; vapen 106, 107
- Curman, Sigurd*, professor, riksantikvarie 420

- Cöln, *David von*, konterfejare 318
- Dahlander, Magnus*, stadsarkitekt, länsarkitekt 182, 416, 480, 846
- Dahlbom, Anders Gustav*, hovpredikant; donation 215
- *Christina Regina*, g m *Gustaf Eric Flodinus* (sd); gravsten 344
- Dahlström, N L*, guldsmed 81, 779; donation 81
- *Hasse och Margita*, guldsmeder 829
- Dalén, Sven*, konservator 68, 420, 460, 464, 522, 760, 767, 768, 880
- Dalman, Angelika Rosalie* 747; gravvård 713
- *Lars Johan*, på Loviseholm, kammarjunkare; donation 253
- Danckwardt, Clas* se *Danckwardt-Lillieström*
- *Michel* (enl inv 1615 — salig?); donation 94
- Danckwardt-Lillieström*, gravkammare 761, 785
- *Catharina Maria*, donation 784
- *Christina Elisabeth*, g m *Carl Tottie*; donation 780
- *Clas (Niklas)*, (*Danckwardt*, adl), generallöjtnant, landshövding, guvernör; g m *Maria von Pfuel* (sd) 754, 788; begravningsvapen 785, 786; donation 59, 774; gravkammare 761
- *Clas*, kapten; g m *Hedvig Thegner* (sd) 789; donation 788
- *Fredrik*, major; donation 784
- *Gustaf*, till Kåsäter, major; donation 781
- *Hedvig-Catharina*, donation 783, 784, 837
- *Hedvig Catharina*, d 1837, friherrinna; g 2 m *Nils Ollonberg*; donation 92, 93, 319, 320
- *Jakob*, d 1725, till Frötuna och Kåsäter, överste; g m *Magdalena Christjernin* 754, 789
- *Jakob*, d 1759, till Kåsäter, ryttmästare; g 1 m *Maria Elisabet Thegner* (sd); g 2 m *Hedvig Witte* (sd) 753, 766, 788; donation 767, 774, 778, 779, 788; minnestavla 786; porträtt 787
- *Maria*, g m *Johan Gyllenadler* (sd); gravhäll 363, 840
- *Maria Elisabeth* se *Segebaden Danielsén, Bo*, g m *Dorothea*; donation 665
- *Nils*, g m *Lisa*; donation 696
- de Besche, Elisabeth*, g m *Jakob Åkerhielm* (sd); donation 170; vapen 170
- Debitz, Marcus* 414
- De la Gardie, vasa* 651
- *Jakob Pontusson*, greve, generalguvernör, fältherre; g m *Ebba Brahe* (sd) 698
- *Magnus Gabriel*, greve, rikskansler, riksdrots; g m *Maria Euphrosine af Zweibrücken* (sd) 637, 638, 640, 646, 648, 649, 658, 660, 661, 698, 699, 700; donation 643, 651, 660, 666, 668, 669, 670, 677, 678, 679, 681, 683, 684, 685, 695, 696, 879; porträtt 694; vapen 651, 655, 661, 669, 670, 677, 679, 685, 696, 698, 699
- *Maria Euphrosine af Zweibrücken Pfalz*, grevinna; g m *Magnus Gabriel De la Gardie* (sd) 698; donation 651, 677, 679, 683; vapensköld 650, 651, 655, 661, 670, 677, 678, 679
- Dell*, handelsman; donation 16
- Dieden, Theodor*, i Karlslund, godsägare; donation 183
- Douhan, Martin*, g m *Lowisa Åkerblad* (sd); gravsten 640
- Dragman, Johan*, guldsmed, mästare 338, 500, 501
- Drake af Hagelsrum, Bror Robert Hampus*, dekorationsmålare 717, 748, 879
- Drakenberg, Börje Nilsson* (adl), överste; begravningsvapen 174, 175
- Drenchler, Vieth Fijtsson (Viethsson)*, kannngjutare 871
- Duben, Wilhelm*, baron; donation 652
- Dürer, Albrecht*, tysk målare och grafiker 686, 687
- Döbrich, Sara Catharina*; g m *Johan Suck* (sd); donation 268
- Ebba Arvidsdotter*, g 1 m *Johan Mårtensson* (sd); g 2 m *Benedictus Olai Vegrelius* (sd); gravsten 512, 513
- Ebba Erikdotter* se (*Vasa*)
- ebbe, Johan*, rådman, snickareälder- man 72, 133, 294
- Edelcrantz, Abraham Niclas (Clewberg, adl)*, friherre, docent, överintendent 591
- Ehrenborg, P E*, urmakare 135
- Ehrensteen, Edvard (Philipsson, adl)*, rikskansliråd; g m *Catharina Wallenstedt* (sd) 250
- Ehrenstrahl, David Klöcker*, hovmålare 263, 840
- Ehrensward, Margareta Charlotta*, friherrinna, g m *Carl Hildebrandsson Uggla* (sd); donation 732, 734
- Ekelöf, Daniel*, guldsmed 170, 213
- Ekengren, Jonas*, orgelbyggare 334
- Ekenstam, Märta Gunilla Matilda af*, ciselör 82
- Ekhoff, Emil*, antikvarie, fornforskare, 872, 873, 874, 875
- Ekman, Olof*, knappmakare; g m *Katarina Roste* (sd); gravhäll 106, 109
- Ekman, Olof*, rådman, g m *Elisabeth Noren*; donation 82
- Ekström, Anna Lisa Odelqvist* se *Odelqvist*
- *Erik Fredrik*, komminister; g m *Kristina Lovisa Gagge*; gravsten 640
- *Gustaf Otto*, tenngjutare 170
- Eld, Albert*, konstnär 853
- Elin*, g m *Lars (Lasse) Andersson* (sd); donation 73
- Engelbrekt Engelbrektsson*, rikshövitsman; grav 99, 100–101; inskrift 81, 84; minnestavla 102, 103, 136, 810
- Englund, Lars*, arkitekt 815
- Eric Roulig(?)* 854
- Erik av Pommern*, konung av Sverige, Danmark och Norge 101
- Erik*, byggmästare 161
- Erik*, snickare 660
- Erik Eriksson*, målaregesäll 450, 451, 453, 454
- Erik Eriksson*, i Hälla, domare; g m *Marit Andersdotter*; donation 496, 497
- Erik Göthe* eller *Gother* (»Rex Westrogothiæ») 753, 788
- Erik Hansson*, stenhuggarmästare 648, 700
- Erik Olofsson*, Örebro, målarmästare, konterfejare 166, 189
- Erik Oluffson*, i S Runnaby; donation 191
- Eriksson, Erik*, svavelbruksinspektör, färghandlare; g m *Anna Christina Barckhusen* (sd); donation 340, 341
- *Olof*, tenngjutare 495
- Ernest Paul (Paulus)*, prost; g m *Anna Jernman*; donation 338; gravhäll 344
- Ersson, Lars Erik*, hemmansägare; donation 774

- Esbjörn Petri* se *Bose*
- Esseen, Karl E*, på Skävisund, gods-ägare 374
- Ewerhardt, Johan, d ä*, orgelbyggare, Director Musices, Skara 591
- *Johan, d y*, orgelbyggare 591
- Fabritius (Fabritius, adl), Gregorius*, regementskvartermästare; donation (av hans hustru) 238, 547
- Fahlrot, Siegardt*, rådmän; donation 92; grav 16, 110
- Fahlsten, Johan*, klockgjutare 99
- Falck, Olof*, fortifikationskonduktör, lantmätare, ingenjör 641, 648, 649
- Falk, Adolf Fredrik* se *Falkenstedt*
- Falkenberg, Henrik von*, ståthållare; g m *Elisabeth von Vietinghoff*; epitafium 122; gravhäll 106
- *V*, donation 77, 80
- *af Bälby, Melchior (Melker) von* (natural); donation 93
- *af Trystorp, Carl*, landshövding; g 2 m *Ebba Jaquette Sparre* (sd); begravningsvapen 126, 127, 128, 129; donation 87, 88, 111
- *Conrad von* (natural); donation 93
- Falkenstedt, Adolf Fredrik (Falk, adl)*, riddarhusfiskal, kansliråd; g m *Maria Lovisa Svedenstierna*; donation 303; gravsten 349
- Fant, Erik Johan*, arkitekt 62, 153, 802, 804, 809, 810, 813, 854
- *Johan Michael (Mikael)*, domprost 97
- Feif, Casten*, friherre, kansliråd, president i Statskontoret; g m *Anna Christina Barckhusen* (d 1724, dotter av borgmäst i Arboga *Hans Henriksson B*) 699; donation 679, 685
- Feltreuter, Gustaf*, begravningsvapen 306
- Fersen, Axel (von)*, greve, riksmarskalk; donation 737
- Filip IV*, konung av Spanien 686
- Filip Törnnesson (Philip Thyrnersson)* se (*Hjorthorn*)
- Fleming*, vapensköld 673, 674
- *af Liebelitz, Anna Christina*, friherrinna, g 3 m *Nils Stromberg* (sd); donation 171, 828
- Flodinus, Gustaf Eric*, kyrkoherde, kontraktsprost; g 1 m *Lisa Hallman* (sd); g 2 m *Christina Regina Dahlbom* (sd); donation 334, 341; gravsten 344
- Fogdonius, Daniel Josephi*, rektor, kyrkoherde, domprost; donation 505; grav 106
- Folkgårdh, Gustaf*, konstnär 306
- Fong, V*, gelbgjuteri, Gränna 780
- Forsell, Martin*, snickarmästare 571
- Forselli*, korpral; donation 214
- Forslund*, målare 853
- Forsner, David*, kyrkoherde; porträtt 306
- Franc, Evert August*, överste, landshövding 572
- Frans Hindrich Engelsman*, g m *Margareta*; donation 81
- Friedrich, Antonius*, livmedikus; epitafium 122
- Fries, Magnus*, orgelbyggare, Sparreholm 826
- Fris, Anders*, komminister; donation 16
- Fryberg, Jonas*, tenngjutare 170, 182, 213, 362, 594
- Frölichin*, kyrkvård 10
- Fägerskiöld, Fromhold*, friherre, generalmajor, landshövding; begravningsfana 130, 131
- Gaddelius (Gadd), Jonas*, kyrkoherde; donation 338; gravhäll 344, 345
- Gahn, Märtha*, textilkonstnär 781, 784
- Geijer, Bastian*, bergmästare, inspektör; g m *Christina Barckhusen* (sd); donation 338, 340; gravhäll 344
- Geisler, Christian*, Garphytte bruk; g m *Barbara Lawe* (sd); donation 259
- Gelgether, Borchart* se *Quellichmeyer*
- Gellerstedt, Albert Theodor*, professor, arkitekt, överintendent, landskapsmålare 7
- Gerdes, Petter*, slottsbyggmästare 764, 765, 766, 767, 773, 788, 789
- Geringius, Erik Anders*, kopparstickare, komminister 536
- Gerss, Jacob Wilhelm*, arkitekt, kopparstickare 262, 264
- Gertrud Persson*, g m *Claes Persson*; gravhäll 104, 105
- Gezelius, Georg*, kyrkoherde, kontraktsprost 747; donation 737; gravvård 713; porträtt 743, 744
- *Sara Regina*, donation 738
- Gillberg*, klockare 335, 338, 360, 361
- Giusti, Alfonso* 878
- Giöbel, Selma Levina*, textilkonstnär 601, 608
- Glauber, Johannes (Jan)*, nederländsk landskapsmålare, etsare 693, 700–701
- Goldtsmidt, Basilius d ä*, stenhuggare, Kalmar 618, 620
- *Basilius d y*, stenleverantör 620
- *Johan*, stenleverantör 620
- Gorne, Alrik*, arkitekt 824, 846
- Grandin, Lars*, komminister; gravsten 553
- Grate, Eric*, skulptör 802, 804, 880
- Gravander, Olof*, g m *Brita Elgström*; donation 320
- Greco, El*, spansk målare 691, 700
- Grip, Ingeborg Nilsdotter*, g m *Åke Johansson (Natt och Dag)*; sd); gravsten 103, 108; vapen 103, 104
- Grottenberg, Lars Olofsson*, rådmän; epitafium 119, 121, 128
- Grubb, Anna*, g m *Jacob Robsahm* (sd); donation 304
- Grubb, Jöns Ersson*; donation 84
- *Mikael* se *af Grubbens*
- Grubbens, Mikael af (Grubb, adl)*, kommerseråd, kammarråd; g m *Beata Christina Kijk* (sd); donation 268
- Grünewald, Matthias*, tysk målare 248
- Gråbergh*, regementsskrivare; donation 185
- Gråd* se *Petrus Jonæ*
- Græfling, Bryngel*, soldat 272
- Grönlund, Gustaf*, orgelbyggare, Gammelstad 814, 834
- Grönwall, Samuel Christopher*, klockgjutare 268
- Gudmar Magnusson (Ulvåsa-ätten)*, lagman 698
- (*Gumsehuvud*), *Gustaf Karlsson*, g m *Ingeborg Filipdotter (Tott)*; sd); inskrift på gravtäckte 670; vapensköld 672
- Gumælius, Gustaf Wilhelm*, kyrkoherde, prost 61, 110
- Gustav II Adolf*, konung av Sverige 97; donation 89, 90, 91; porträttmedaljong på klocka 98
- Gustav III*, konung av Sverige 292, 553, 555, 568, 569, 714; inskrift på tornmur 280; tal 219, 536, 622, 787
- *IV Adolf*, konung av Sverige 263
- *Vasa*, konung av Sverige; g 2 m *Margareta Leijonhufvud* (sd) 17, 637, 698, 747
- Gustafsson, Lars Johan*, nämndeman, g m *Mathilda Larsson*; donation 500
- Gyllenadler, Johan*, häradshövding, lagman; g 2 m *Maria Danckwardt-*

- Lillieström* (sd); donation 362; gravhäll 363, 840
- *Margareta Charlotta*, donation 782, 784
- Gyllenharnesk, Bengt Simonsson* (adl), överinspektör; grav 108
- *Samuel Johan Bengtsson*, begravningsvapen 125, 128; grav 108, 109
- Gyllenhorn, Elisabet*, g m *Erik Abrahamsson Leijonhufvud* (sd); donation 507, 508; släkttavla 545; vapensköld 491, 492, 493, 507
- *Görvel*, g m *Gustav Bååt* (sd); donation 190
- Gyllenstierna, Catharina* 482
- Günther, Agneta Fredrika*, på Karlslund 17
- Göransson*, konterfejare, Örebro 248
- Götberg*, soldat 623
- Götichin*, kyrkvård 10
- Hack, Michael*, stenhuggarmästare, Stockholm 620
- Hadorph (Adorphio), Johan*, fornforskare, riksantikvarie 676, 700
- Haen, Johannes de*, i Dordrecht 686, 687, 700
- Haglund, Birger*, guldsmed, Arboga 775
- Hagnell-Lindén, Birgitta*, textilkonstnär 603, 879
- Hallbergs guldsmeds AB, C G* 213, 495
- Haller, Christian*, byggmästare, Karlstad 60, 247, 766, 788
- Hallgren, Knut*, konstnär 810
- Halling, Stephan*, d 1785, guldsmed (g m *Ulrica Blom*, som stämplade till 1809) 170, 237, 238, 338, 340, 361, 494
- Hallman, Fromhold*, kyrkoherde 748; porträtt 743, 744, 748
- *Gustaf Adolf*, prost; g m *Henrietta Eleonora Höijer*; gravsten 344
- *Lisa*, g m *Gustaf Eric Flodinus* (sd); gravsten 344
- *Samuel Davidsson*, kyrkoherde; g m *Brita Olsdotter* (sd); donation 775, 780; gravsten 785; porträtt 786
- Hallström, C O*, arkitekt 182, 824, 846
- Halman, Anders*, häradsskrivare; gravhäll 739
- Hamberg, Nils*, fabrikör, Stockholm 774
- Hamilton af Hageby, Johan Abraham*, friherre, landshövding; inskrift på klocka 96; på minnestavla 280
- Hammarberg, Nils*, orgelbyggare, Göteborg 774, 814
- *Olof*, orgelbyggare, Göteborg 484, 826, 843, 856, 863
- Hammer, Johan*, miniatyrporträtt-, batalj- och kyrkmålare 648, 651, 652, 656, 657, 658, 659, 690, 691, 692, 693, 700
- Hans*, snickare, Örebro 298
- Hans Nilsson* se *Rosenbaner*
- Hans Orthman* se *Orthman*
- Hanson, Anders Johan*, f 1769, historie- o porträttmålare 360
- Hartman, Albrecht*, bruksförvaltare; g m *Barbara Lawe* (sd) 259; donation 266, 267
- Hasselström, Charlotta Catharina*, g m *Karl Colling* (sd); gravsten 172
- Haton, Claude*, kopparstickare 536
- Hatzfeld, Amalia*, g m *Mauritz Lewenhaupt* (sd); gravmonument 111, 112, 113; vapen 113
- Heaton, Butler & Bayne*, glasmålerifirma, London 56
- Hebel, Markus*, tysk bildsnidare, Stockholm 65, 66, 67, 68
- Hedenbom, Anders, d ä*, tenngjutare, mästare 363
- Hedengran, Ambrosius*, tecknare, kopparstickare; minnestavla 134, 193, 238, 307, 345, 536, 694, 746
- Hedengren, Anders*, kyrkoherde; g 1 m *Katarina Uglå*; g 2 m *Petrina Westbeck* (sd) 381, 530; gravvård 380, 381; inskrift på klocka 539; porträtt 530
- Hedin, Beata Helena*, gravsten 174
- *Carl Fredrik*, guldsmed 319, 666
- *Carl Gustaf*, kyrkoherde, prost; g m *Katarina Kristina Hedin* (sd) 747; donation 724, 725, 727; gravsten 713
- *Katarina Kristina*, g m *Carl Gustaf Hedin* (sd); donation 737; gravsten 713
- Hedlund, Olof*, orgelbyggare 484, 661
- Heijkenskiöld, Agneta Lovisa*, donation 781
- Heldenstedt, F W*, förgyllare, målare 652
- Helena Carlsdotter*, g m *Johan Holmberg* (sd); donation 300, 302, 303; gravhäll 305
- Hellberg, Andreas*, klockare, orgelbyggare 361
- Hellén, Albin Joel*, bildhuggare 768
- Hellsten, Lars*, glaskonstnär, Skruv 830
- Hellström, Olle*, konservator 836, 840, 866, 871, 877
- Helsingus, Olaus Mattiæ*, kyrkoherde 447; donation 499; gravhäll 512; inskrift 446, 448
- Henning Gläser, Christian*, guldsmed 266, 267
- Hennings, von, N Runnaby*, kapten; donation 191
- Henriksson, Carl* se *Reuter*
- *Rytter, Johan* se *Reuter af Skälboö*
- *Rytter, Lydert* se *Reuter af Skälboö*
- Herdman, Gustaf Johan (Gustavus Johannis)*, kyrkoherde, kontraktsprost, riksdagsman; g 1 m *Magdalena Norijn* (sd); g 2 m *Anna Catharina Svedenstierna* 370, 379, 767; donation 480, 487, 498, 499; epitafium 522, 523; gravvård 379, 380; inskrift på klocka 456, 624; porträtt 523, 530, 531
- *Gustaf Theodor*, amiralitetskammarråd; porträtt 533
- Herweg, Ertwin*, bruksbokhållare; g m *Catharina Hansdotter Hoffman* (sd); donation 340; epitafium 344, 346
- Hesselius, G*, rådman; donation 132
- Hjortzberg, Claes* 746
- Hjort, Per*, häradshövding; grav 16, 110
- *Ulrica Christina*, g m *Gustaf Claesson* (sd); donation 92
- (*Hjorthorn*), *Filip Törnsson (Philip Thyrnersson)*, lagman; donation 874, 881
- Hjulström, Carl* 773
- Hoffman, Catharina Hansdotter*, g m *Ertwin Herweg* (sd); donation 340; epitafium 344, 346
- *Hans*, vitriolmästare, Dylta bruk; gravhäll 342
- Hoffstedt, Gustav*, guldsmed 183
- *Olof*, guldsmed 663, 666
- Hofgren, Olof*, färgare, Västerås; donation 363
- Holma*, namn på runsten 509, 510
- Holmberg, Johan*, brukspatron, Klockhammar; g m *Helena Carlsdotter* (sd); donation 300, 302, 303; gravhäll 305
- *Johan*, byggmästare, Linköping 247, 249, 262, 294, 297
- Horislamb, Adam*, holländsk konstnär 787, 789
- Horn af Kanckas, Claes*, riksråd, gene-

- ralguvernör; g m *Ebba Leijonhufvud (Lewenhaupt)*; sd) 698; vapen 665
- *Henrik*, friherre af Marienborg, riksråd, generalguvernör; g 1 m *Margareta Leijonhufvud* 378; släkttavla 545
- *af Rantzien, Lovisa Ulrika*, g m *Carl Gabriel Mörner af Morlanda* (sd); donation 578, 580; släkttavla 548; vapen 578
- *af Aminne, Christina*, friherrinna; g m *Abraham Leijonhufvud* (sd) 545, 748; donation 738
- Horner, Gerhard*, klockgjutare; inskrift på klocka 305
- Hult, Lars*, urmakare 641
- Hulth, Brita Christina*, g m *Olof Kiulander* (sd) 305, 321, 788, 789; donation 85, 87
- Hultström, Karl*, skulptör, donation 866, 867
- Hunt* se *Shrigley & Hunt*
- Hyllengren, Carl*, skulptör 136
- Hün, Georg*, orgelbyggare 72
- Hysing, Didrik Hansson*, d 1715 (ej 1701), guldsmed 300
- Håhl, Jacob*, landsbokhållare; grav 108
- Hårleman, Carl*, friherre, arkitekt, överintendent 765, 766, 767, 880
- Hägg, Axel Herman*, grafiker, tecknare, arkitekt 68, 152, 802, 810
- Hälling, Louis*, Markenkirshen, Sachsen, trumpetmakare 137
- Högvald, Gottfrid*, murmästare 199
- Höijer, Lorentz*, g m *Helena Enroth*; gravsten 110
- *Petter*, tenngjutare 73, 170, 320, 501, 665
- Hörberg, Pehr (Per)*, konstnär 296, 333, 578, 580
- Höök, Andreas Hansson*, klockgjutare; inskrift på klocka 98
- Idström, Anders*, komminister; gravvård 553
- Ingeborg Olofsdotter*, g m *Arvid Bengtsson* (sd); donation 83; gravsten 107
- Ingegerd Nilsdotter*, g m *Karl Ingebjörnsson (Ekeblad från Västerfärnebo)* 698
- Irwing, Alexander (Irvine, natural)*, överste; g m *Agneta Patkull* (sd); begravningsvärja 268; donation 266; vapen 266
- Israel Birgeri Nericius*, kyrkoherde; g m *Stina Arvidsdotter*; gravhäll 785
- Jakob*, stenhuggare 610; donation 72, 73 se även *Brüssel*
- Jacob Olofson*, donation 85
- Jan*, i Harsjön, murmästare 375
- Jansson, Hilma*, folkskollärare; donation 768
- *Jan*, Kumla; donation 363
- *Sven B F*, professor, riksantikvarie 875
- Jernholm, mästare*, Arboga 767
- Johan III*, konung av Sverige 373
- Johan*, tornbyggare 641
- *Bengtsson*, donation 338
- *Eriksson, Nanberga*, g m *Karin Nilsdotter*; gravsten 785
- *Mårtensson*, guldsmed, Strängnäs; g m *Ebba Arvidsdotter* (sd); inskrift på gravsten 513
- Johanna Jansdotter*, Mejsta; donation 602
- Johannes Severini*, kyrkoherde 373; inskrift 446, 537, 538
- Johansson, Gunnar*, kyrkoherde; inskrift på klocka 538
- Jon Olofsson*, donation 742, 743
- Jonsson, Albert*, arkitekt 722, 748, 879
- Jonsson, Eric*, i Tybble, riksdagsman; donation 171; gravsten 172
- *Gust*, konstnär 306
- *Gösta*, Mosås; donation 209
- *Måns*, tenngjutare 733
- Jonssons gelbgjuteri*, Skara 808
- Jöns*, i Dyringe, donation 213
- *Andersson*, Gränsjö; donation 499, 500
- *Ericsson*, donation 98; inskrift på klocka 98
- *Jönsson* på Ekeberg 712
- Jöran*, klockare 93
- Kadou, Jesper*, donation 84
- Kagamästaren*, kyrkomålare, verksam i Ög, 282, 288, 289
- Kagg, Brita*, friherrinna; g m *Abraham Leijonhufvud* (sd) 748; donation 728, 730; släkttavla 545, 546
- *Margareta Helena*, friherrinna, g m *Gustaf Reuter af Skälboö* (sd) 400, 497; donation 386, 507, 508, 509; gravkor 400; släkttavla 546
- *Nils*, friherre, överste, guvernör, kommandant; g m *Margareta Bonde* (sd) 373, 528; porträtt 528, 529; släkttavla 546
- Kajerdt, Israel William*, arkitekt, Eskilstuna 294
- Kalling*, gravkällare (Myrögraven) 554, 558, 571
- *Per*, friherre, greve, riksråd; g m *Christina Margareta Eleonora Posse* (sd) 550, 567; donation 569, 601, 607
- Kantenitz, Hans*, tysk konstsnickare 522
- Karin Palnesdotter*, g m *Bengt Eriksson Skrivare* 698
- Karl (VIII) Knutsson (Bonde)*, konung av Sverige 11
- *IX*, konung av Sverige 454, 522; hertig av Södermanland 452
- *XI*, konung av Sverige 134; monogram 878; porträttmedaljong 338; porträtt 840
- *XII*, konung av Sverige; namnchiffer 526, 527; porträtt 840
- *XIII*, konung av Sverige; tal 219, 238, 536, 622, 743, 746, 787
- *XIV Johan*, konung av Sverige 243, 260
- Karl Jönsson*, till Berg 698
- Karlsson, Anne Marie*, väverska 603
- *Salomon*, byggmästare, Örebro 575
- *Sven Harald*, donation 780
- *Valfrid*, lektor 333
- Katarina Ulfsdotter (Ulvåsa-ätten)*, abbedissa, helgon; gravtäckte 670, 671
- Kauer, Lubert Didriksson*, till Barksäter och Ökna, riksråd, g m *Gunilla Jönsdotter (Rosenstråle)*; sd); begravningsvapen 122; donation 82; gravmonument 100, 103, 114; vapen 114, 810
- Keijser, Ernst Johan*, biskop i Skara; porträtt 132
- Keipher, Laurentius*, kyrkoherde; epitafium 122; gravsten 104, 105
- Kempff, A C Gustaf*, fältkamrerare och regementsskrivare; gravhäll 193
- Kexlerus, Lars (Laurentius Erici)*, kyrkoherde; g m *Katarina Becchie*; gravsten 219
- Keyser (Keijser), Henrik*, boktryckare 746, 748
- Kierkegaard*, släkten (på Ekeberg) 712; begravningskapell 713
- Kihlstedt, Brita Lovisa*, g m *Johan Conrad Broms* (sd); donation 88
- *Gustaf*, kyrkvård; donation 92

- Kijhl, Olaus* se *Becchius, Olaus Benedicti*
- Kijk, Beata Christina*, g m *Mikael af Grubbens* (sd); donation 268
- Kinnimundt (Kinnanmundt), Sara*; g 3 m *Johan Mannerberg* (sd); donation 216
- Kirstin Persdotter, Veland*a, g m *Nils Halwardsson* (sd); donation 239
- Kiulander, Olof*, klockgjutare, rådman; g m *Brita Christina Hulth* (sd); donation 85, 87; inskrift på klocka 96, 97, 193, 538, 539, 877
- Kiöring (Körning), Lars*, kavalleriunderofficer; värja 741, 743, 748
- Kjellberg, Henrik*, arkitekt 824, 826
- Kjellin, Gustaf*, kyrkoherde, prost; g 1 m *Anna Maria Bergström* (sd); g 2 m *Hedvig Aurora Lilliestråle* (sd) 381, 416, 532, 547; grav 381, 382; inskrift på klocka 538; porträtt 532, 533
- Kjellström, Adolf Vilhelm*, arkitekt, teckningslärare, lektor 20, 21, 23, 32, 35, 38, 52, 55, 56, 57, 61, 68, 73, 136, 138, 152, 416, 722, 748; donation 73; porträtt 155
- Kjerrman, Abraham*, länsman; gravkammare 206
- Kjusander, Jonas Bengtsson*, kyrkoherde; gravsten 110
- Klerck, Thomas* se *Clerck*
- Klingenstierna (Klingius, adl), Zacharias*, generalsuperintendent 260
- Klingius, Zacharias* se *Klingenstierna*
- Knistedt, Eric*, gördelmakare; donation 86
- Knut (Holmgersson?) Långe*, konung av Sverige 852, 853
- *Eriksson* (d 1196), konung av Sverige 852
- Kofstadius, Lars Olofsson* se *Lindblom*
- Kolmodin, Jesper*, häradshövding; donation 266
- Konstantin den store*, romersk kejsare 54
- Korssberg*, gårdssmed, mästare 571, 623
- Krafft, David von*, porträttmålare, hovintendent 529, 882
- Krehl, Carl Gustaf (Gösta)*, målare, grafiker 306
- Kristina*, regerande drottning av Sverige; bibel 745, 746; inskrift, namnchiffer och porträttmedaljong på klocka 97, 98; konstsamling 686
- Krohn, Troels*, orgelfirma, Hillerød, Danmark 805, 809, 814
- Krook, Lars Andersson*, donation 70
- Krumbein, Johan*, organist 72
- Krummedige*, vapensköld 673, 674
- Kruse, Beda*, donation 602
- Kruus, Jesper Mattsson* se *Cruus af Edeby*
- Kumlin, klockare* 266
- *A*, köpman, donation 62
- Kursell, Jost* se *Kurtzel*
- Kurtzel, Jost (Jürgensson)*, ståthållare, landshövding; g m *Ebba Esbjörnsdotter Lilliehöök af Fårdala* (sd); begravningsvapen 122, 127, 128; donation 69; gravmonument 100, 103, 113, 114, 810
- *Maria Elisabeth*, g m *Erik Ryning* (sd); donation 63, 64, 69, 86, 88; vapensköld 86
- Kuylenstierna, Erik Johan*, komminister 780, 789
- Köpke, Henrik*, målare 643, 648, 699
- Körning, Lars* se *Kiöring*
- Lagerhjelm, Elisabet* på Loviseholm (d 1811), donation 253
- *Sofia Elisabet* (d 1827 ogift; Örebro), donation 88, 253
- Lagerholm, Wilhelmina Catharina*, porträtt- och genremålare 360
- Lairesse, Gerhard de*, holländsk målare och etsare 693, 701
- Lamberg, Carl Fredrik Wilhelm*, protokollsekreterare; donation 736
- Lange*, vapensköld 673, 674
- L'Archevêque, Pierre Hubert*, fransk skulptör 768
- Lars (Lasse) Andersson* i Örebro, befallningsman; g m *Elin* (sd) 73
- Lars-Jöns Andersson* i Löre, murmästare; donation 496, 497
- Lars Olofsson*, guldsmed (verksam 1643–1690) 594, 596
- *Olofsson* se *Ramstads-släkten*
- *Persson*, trädgårdsmästare, Örebro; donation 94, 600
- *Strängeson (Lasse Strong)*, träsnidare 476, 477, 478, 582, 583, 584, 585, 723, 724, 725, 748
- Larsdotter, Brita*, donation 779
- Larsen, T*, donation 810
- Larsson, Anders*, tornbyggare 59
- *Hjalmar*, i Eldvalla, kyrkvård; donation 508; inskrift på klocka 538
- *Lars*, i Erstorp, kyrkvård; donation 342
- *Lisa*, i Sjögesta 601, donation 596
- *Olof*, i Wia, donation 538; inskrift på klocka 538
- *Per*, i Hasta, donation 781
- *Valfrid*, på Eldvalla, direktör, g m *Gunhild Larsson*; donation 500
- *Åke och Elsa*, donation 665
- Laurent, Claes*, arkitekt 853
- Laurentius Petri*, ärkebiskop 152
- Lawe, Barbara*; g 1 m *Christian Geisler* (sd); g 2 m *Albrecht Hartman*; donation 259, 266, 267
- Leijonflycht, Nils (Enerooth, adl)*, sekreterare i kammarkoll; begravningsvapen 125, 128
- Leijonhufvud*, friherrliga ätten, gravhäll 713; gravtumba 718, 719, 738, 739; gravkammare 714, 717; vapen 713
- *Abraham Abrahamsson*, till Ekeberg, friherre, överstelöjtnant; g 1 m *Catharina Maria Sparre* (sd); g 2 m *Christina Horn af Åminne* (sd) 748; donation 738; släkttavla 545, 546
- *Abraham Christiernsson*, väpnare 712
- *Abraham Eriksson*, friherre, lagman, riksråd; g m *Beata Sparre* (sd) 712, 738, 739, 748; gravhäll 713; gravtumba 608, 609, 738, 739; gravvalv 714, 717; släkttavla 545; vapen 723, 725, 738
- *Abraham Gustafsson*, till Ekeberg, friherre, landshövding, ståthållare; g m *Brita Kagg* (sd) 748; begravningsvapen 739, 740, 741; donation 726; gravtumba 114; släkttavla 545, 546
- *Beata*, friherrinna; donation 172, 736 (?), 737, 827
- *Carl Gustaf*, ryttmästare; g m *Eriana Körning* 748
- (*Lewenhaupt*) *Ebba*, grevinna; g 1 m *Svante Sture Natt och Dag* (sd); g 2 m *Claes Horn af Kanckas* (sd) 698; vapen 665
- *Erik Abrahamsson*, d 1616, riksråd, häradshövding; g 1 m *Carin Åkesdotter Soop* (sd); g 2 m *Elisabet Gyllenhorn* (sd) 508; donation 450, 507; gravskrank 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522; släkttavla 545; vapen 433, 434, 450, 483, 491, 492, 493, 518
- *Erik Gustafsson*, friherre, överste;

- g m *Christina Dorothea Banér* (sd); begravningsfana 174, 176; begravningsvapen 174; vapen 170
- *Gustaf*, friherre, generalmajor; g m *Elisabet Tham* 748; epitafium 739
- *Gustaf Eriksson*, friherre, landshövding; g 1 m *Catharina Sparre* (sd); g 2 m *Catharina Posse*; begravningsfana 174; begravningsvapen 174; donation 72, 170, 171, 172, 300, 482, 483, 484, 485, 491, 492, 493, 494; släkttavla 545; vapensköld 172, 491, 493; värja 177
- *Margareta*, donation 738
- *Mauritz* se *Lewenhaupt*
- *Sten Eriksson*, begravningsvapen 523, 524; släkttavla 545
- Leijonstedt, Carl*, greve, generalmajor; g m *Antoinette Cederström* (sd); donation 183, 192; gravhäll 193
- Lemming, Carl*, direktör 72
- *Petter*, organist 72
- Lewenhaupt (Leijonhufvud), Mauritz*, greve, riksdrots, riksråd; g m *Amalia Hatzfeld* (sd); gravmonument 110, 111, 112, 113; vapen 113
- Lilja, Lars*, murmästare 16
- Liljenstolpe (Lindblom, adl), Lars Axel*, lagman 536
- Lilliehorn (Lilljehorn), Gustaf*, friherre, överste; donation 775
- Lilliehök af Fårdala, Ebba Esbjörnsdotter*, g m *Jost (Georgsson) Kursell* (sd); gravmonument 100, 113, 114; vapen 114
- Lilliestråle, Hedvig Aurora*, g 1 m *Gustaf Kjellin* (sd) 532; g 2 m *Carl Johan von Becker* (sd); grav 381, 382; släkttavla 547
- *Lorentz Ingemund (Bröms, adl)*, överstelöjtnant; g 1 m *Sofia Degerman*; g 2 m *Margareta Elisabeth Lünig*; donation 503, 504, 508; släkttavla 547
- Lillieström, Hedvig Catharina* se *Dankwardt-Lillieström*
- Lilljekvist, Johan Fredrik*, arkitekt 55
- Lindberg, Abraham Johannis*, kyrkoherde 481; gravhäll 513
- *Gustaf Wilhelm*, tenngjutare 79, 81, 215, 267
- *Johannes Laurentii*, kyrkoherde, prost; g m *Beata Blyberg* 513; gravsten 513, 514, 515
- Lindblom, Jakob Axelsson*, professor, ärkebiskop 533, 536
- *K O*, teckningslärare 53
- *Lars Olofsson (Kofstadius)*, regementspräst, kyrkoherde; g m *Helena Wegner* 533; porträtt 533, 534, 535, 536
- *Mogens*, byggmästare 60
- Lindegren, August (Agi)*, arkitekt 760, 767, 768, 769, 789, 880
- Linderholm, Jonas*, kyrkoherde 572
- Lindgren, Adolf*, donation 802
- Lindgren, Blomquist se Blomquist & Lindgren*
- *Gustaf*, arkitekt, hovintendent 19
- *Jacob Axel*, docent, kyrkoherde; donation 499
- Lindh, Beata*, donation 95
- Lindholm, Karl*, konduktör, donation 780
- Lindroth, Johan*, tenngjutare, Arboga 600, 603
- Lindström, Gösta*, konservator 854, 857
- Lingh, Anders*, rustmästare, på Örebro slott; donation 191, 192
- Linnelöf, Zachris*, kvartermästare; begravningsvärja 268
- Lithman, Jakob*, lagman, assessor; g m *Brita Uppe* (sd); begravningsvapen 124, 125, 128; donation 73; gravhäll 106; inskrift på klocka 98
- Ljungberg, Ejnar*, guldsmed 821
- Lorenz Pedersson*, mur- och timmermästare 648
- Lovisa Ulrika*, drottning av Sverige; porträtt 253
- Lund*, målare, i Örebro 189
- Lundberg, Einar*, arkitekt 829, 842
- *Erik*, professor 873, 874, 875
- *Erik Magnus*, guldsmed 266
- *Gustaf*, porträttmålare 529
- Lundell*, snickaregesäll 772
- Lundholm, Robert*, arkitekt 649, 879
- Lundin, C L*, dekorationsmålare 417, 420
- Lundmark, Per*, stadsarkitekt 71, 208, 572, 573, 574, 722, 748
- Lunge*, vapensköld 673, 674
- Luth, Johan*, borgmästare; inskrift på klocka 98
- Luther, Martin*, kyrkoreformator; porträtt 527, 725, 726
- Löf, P A*, orgelbyggare 774
- Löfling, Johan*, hovrättsassessor; begravningsvapen 302, 303, 306
- Löthman, Clas*, inspektor; donation 191
- Magelius, Erik*, kyrkoherde; g m *Stina Ekeroth*; gravhäll 306
- Mandelgren, Nils Månsson*, tecknare, konst- och kulturforskare 330, 331
- Mannerberg, Johan (Johan Mose, adl)*, kapten; g m *Sara Kinnanmundt* (sd); begravningsvärja 223; donation 213, 214, 216, 217
- Mannercreutz, Elisabeth Maria* 788; gravvård 756
- Marcus*, snickarmästare 209, 854
- Marcussen & Søn*, orgelfirma, Aaberraa 821
- Margareta Svensdotter*, g m *Abraham Larsson Blybergh* (sd); donation 727, 728; gravhäll 739, 740
- Maria Euphrosine af Zweibrücken se De la Gardie, Maria Euphrosine*
- Marta Lindelia*, g m *Andreas Spole* (sd); donation 213
- Masius (Massin), Elisabeth*, g m *Johan Petersson Mose* (sd); gravsten 218, 219
- Masreliez, Adrien*, ornamentbildhuggare, dekoratör 764, 768, 770, 771, 772, 789
- Matthis*, snickare 134
- Mattias*, orgelbyggare 661
- *Olofson*, g m *Agneta Jönsdotter* (sd); donation 85
- Mayer, Franz*, Hofkunstanstalt, München 847
- Meijer, Albrecht*, brukspatron; donation 333, 342
- Meinich, Hans*, g m *Brita Otter*; grav 107
- (*Menick*), *Jakob*, g m *Anna Arvidsdotter*; donation 93, 94
- Melanchthon, Philipp*, tysk humanist och teolog; målning på bänkskärm 725
- Melin, Anders Haraldsson*, handelsman; donation 92, 95
- Meyer (Meijer), Gerhard, d ä*, klockgjutare, kungl styckgjutare 623; inskrift på klocka 342, 624
- *Gerhard, d y*, kungl styckgjutare, klockgjutare; inskrift på klocka 268, 788
- *Johan*, klockgjutare 697; inskrift på klocka 698
- Mida (Midow), Herkules*, arkitekt, skulptör 522
- Millich, Nicolaes*, skulptör 121
- Moberg*, byggmästare 232
- Molin, Israel*, kyrkoherde 763

- Molitor, Herman*, brukspatron, auditör 332; donation 342
- Moltke*, vapensköld 673, 674
- Mosberg, Bengt*, kronobefallningsman; g m *Anna Berger* (sd); donation 732, 734
- Mose, Johan Petersson*, major; g m *Elisabeth Masius* (sd); donation 215; gravsten 218, 219, 222
- Müller, Hans Georg*, tysk målare 116
- Måns Erichsson*, donation 95
- Mårtensson* (d 1803), klockgjutare 171
- *Hjalmar och Elisabeth*, donation 665
- Möllenborg, Gustaf*, guldsmed 665
- Mörner*, gravvalv 554, 558, 609; vapen 558, 609
- *af Morlanda, Adolf*, greve, landshövding; g m *Agneta Christina Ribbing av Zernava* (sd) 378, 579, 580; donation 604; inskrift på klocka 624; porträtt 529, 530; släkttavla 548
- *Anna Christina* 548; donation (i testamente) 604
- *Carl (I)* 548; donation (i testamente) 604
- *Carl (II)* 548; donation (i testamente) 604
- *Carl Gabriel*, greve, kammarherre, hovmarskalk; g m *Lovisa Ulrika Horn af Rantzen* 551, 567, 570, 571, 572; donation 567, 568, 569, 578, 579; vapen 558, 578, 609; släkttavla 548
- *Carl Gustaf*, greve, kungl råd, fältmarskalk; g 1 m *Catharina Margareta Bonde* (sd); g 2 m *Christina Anna Bielke*; donation 604; inskrift på klocka 624; släkttavla 548; vapen 625
- *Karl Axel Göran*, greve, landshövding; g m *Kristina Natalia Djurklou*; donation 522, 601, 608; familjegrav 553
- *Karl Stellan Gabriel*, greve, konstnär; g m *Maria Polechko* 548
- Natt och Dag, Svante Sture*, greve, riksråd, kansler; g m *Ebba Leijonhufvud* (sd) 698; vapen 665
- *Åke Johansson* (d trol 1534), väpnare, g m *Ingeborg Nilsson Grip* (sd); gravhäll 103, 108; vapen 103, 104
- Neubauer, Johan Gottfried*, konterfejare, målare, i Nora 318
- Neuman, Mathias*, trumpetare; donation 727
- Neüman, Jakob*, direktör, g m *Anna Maria Schaeij*; donation 780
- Nicolaus Jacobi Bothniensis*, generalprost 14, 73, 89; g m *Anna Börjesdotter* (sd); epitafium 122; gravsten 106; inskrift på klocka 98
- Nils*, konterfejare 298
- *Christophersson*, rådman, g m *Anna Persdotter* (sd); gravsten 109
- *Eriksson i Raksäter*, g m *Elisabeth Nilsson*; gravsten 785
- *Halwardsson i Velandä*; g m *Kirstin Persdotter*; donation 239
- *Jönsson, Hallsberg*, kapten 216, 239
- *Larsson i Björka*, domare; gravhäll 511
- *Svensson*, rådman; g m *Inga Bengtsdotter*; grav 107
- Nilsson, Bengt*, nämndeman, riksdagsman; g m *Catharina Ersdotter*; donation 597
- *Nils*, Seltorp, kyrkvård; donation 341
- *Robert*, skulptör 102, 136
- Nilsson, Sundberg, Wirén*, arkitektfirma, Stockholm 818, 819, 820
- Nordenfeldt, Johan (Norijn, adl)*, överkommisarie, brukspatron; begravningsvapen 126, 129; donation 300
- Nordenskjöld, Knut*, arkitekt 153, 154, 155, 649
- Nordin, Evald*, arkitekt 847
- Noreén, Ärland*, arkitekt 838
- Norijn, Johan* se *Nordenfeldt*
- *Magdalena*, g 1 m *Nikolaus Wenman* (sd); g 2 m *Gustaf Johan Herdman* 370; donation 498; gravvård 379, 380, 381
- Norrman, Lars*, professor, biskop, klassisk filolog 691, 700
- Nyberg, E T*, bildhuggare 768, 773
- Nygren, Olof*, byggmästare 232, 560, 562, 568, 569, 570
- Nyström, Bertil*, konstnär 854
- Närkes Kils* husmodersförening; donation 843
- Odelqvist, Anna-Lisa*, textilkonstnär 781, 818
- Ohlsson, M & O*, Ystad, klockgjuteri 788
- Olaus Petri*, kyrkoreformator 55, 152
- Olof Eriksson* se *Eriksson*
- *Ersson, Valla*, donation 378
- *Gudmundsson*, gravhäll 105, 106
- *Månsson*, donation 729
- *Olofsson*, N Runnaby, donation 191
- *Svensson*, borgare, g m *Karin Pedersdotter*; gravsten 110
- Olofson, Hans*, Örebro, guldsmed 665
- Olofsson*, donation 830
- *Anders*, kyrkvård 877
- *Jöns*, kyrkvård 877
- *Sven*, guldsmed (verksam 1631–1678; ej 1630–40-talen, se s 493, not 1) 491, 493
- Olsson, Anders*, Torp, kyrkvård; donation 781
- *Jöns*, Kolja, kyrkvård; donation 606, 607, 623
- *Lars*, Solberga 788
- *Olof*, Åby, kyrkvård; donation 341
- *Olof*, Åsta, sockenman 713
- Orthman, Hans*, timmermästare 648
- Otter, Casten (Karsten)*, faktorimästare; donation 95, 134; epitafium 116, 118; grav 107; inskrift på klocka 98
- Oxenstierna, Beata*, g m *Carl Bonde* (sd); donation 582, 583, 585, 594, 595, 606; gravmonument 607, 610–613, 615, 618, 624, 625; släkttavla 546, 548; vapen 551, 582, 585, 594, 595, 596, 597, 607–610, 611, 615, 618
- Palm, Per*, skulptör 802
- Palne Jönsson*, till Tuna 698
- Patkull (von Posendorf), Agneta*, g m *Alexander Irwing* (sd); donation 266; vapen 266
- Paxton, William*, engelsk tenngjutare 879
- Pehr Eriksson*, kamrer; donation 189
- Pepyn, Marten*, flamländsk målare 235
- Per*, snickare 101
- i Tysslinge, kyrkoherde 258
- *Hansson*, byggmästare, tornbyggare 59
- *Larsson*, Källtorp; donation 237
- Persson, Sigurd*, guldsmed, Stockholm 668, 821
- Pesne, Antoine*, fransk-tysk hovmålare, porträttmålare 253
- Petersson, C W*, dekorationsmålare 810
- Petræus, Pehr*, klockgjutare 214, 218, 341, 363, 625
- Petrus Jonæ Gråå*, kyrkoherde (1571–1577) i Götunda 788, 789
- Petter Staffansson*, donation 304

- Pettersson, Gustaf*, arkitekt, intendent 294, 575, 587, 590, 591
- *P A*, pastorsadjunkt, Örebro; donation 56
- Pfalz-Zweibrücken*, vapen 651
- Pfuel, Maria von*, g m *Claes Danckwardt-Lillieström* (sd) 788; vapen 761
- Philipsson, Edvard* se *Ehrenstéen*
- Pilström (Pihlström), Samuel*, tenn-gjutare 490, 665, 727, 729, 732
- Pihlträ, Lars Månsson*, befällningsman, g m *Magdalena Johansdotter Utterman* (sd); gravsten 110
- Plaes (Plaats, Platz), Lorens (Laurens) van de (der)*, målare, bruksägare; gravhäll 342, 344
- Posse, Christina Margareta Eleonora*, grevinna; g m *Per Kalling* (sd); donation 601, 603, 607, 623
- *af Hedensund, Gustaf*, friherre, riksråd; g 2 m *Maria (Märta) Berendes* (sd) 754, 789; donation 784
- *af Säby, Ingeborg Margareta*, friherrinna; g m överstelöjtnant *Gustaf Reuter* (sd) 527; donation 456, 501; släkttavla 546; vapen 456
- Poussin, Gaspard*, fransk konstnär 701
- Precht, Burchardt d ä*, hovbildhuggare 121, 129
- Pär Larsson*, Kyrkoby, krögare; donation 84, 214
- Pärsson, J*, Kyrkoby, donation 217
- Quellichmeyer (Qellichmeyer), Borchart* (kall *B Gelgether*), kungl styckgjutare i Köpenhamn; inskrift på klocka 321, 322, 837
- Qvist, Eva Beata*, donation 217, 238
- Qwitzan, Anna Maria von*, donation 194
- Rabolt, Robert*, konstnär, München 847
- Rafael*, italiensk målare 183
- Ragnwald Knaphövde*, sveakung 424
- Ramstads-släkten, Lars Olofsson (stork)*, till Västbro, ryttmästare; gravsten 104, 105
- Ramsten, Hilda Eleonora*, donation 784
- Reben, Engelbrekt*, borgmästare, g m *Anna Nilsdotter*; donation 107; gravsten 107
- Reiff, Maria von der*; g m *Henrik Cletzer* (sd); donation 333; vapen 333
- Reng, Magnus*, tornbyggare 355
- Reuter, gravkor* 384, 385, 386, 400, 414, 416, 434, 487, 525, 526; vapen 497, 524
- *Carl Henriksson* (adl), överste; g 1 m *Anna Margareta Westphalin zum Fürstenberg*; g 2 m *Anna Sofia von Langen* 527; porträtt 527, 528; släkttavla 546
- *af Skälboö, Gustaf*, d 1703, kammarherre; g m *Margareta Helena Kagg* (sd) 373, 414, 415, 497; begravningsvapen 524, 525; donation 392, 460, 508; gravkor 384, 385, 400, 411, 413, 414, 416; släkttavla 546
- *Gustaf Gustafsson*, d 1732, överstelöjtnant; g m *Ingeborg Margareta Posse af Säby* (sd) 527; donation 456; officersvärja 526, 527; porträtt 527, 529; släkttavla 546; vapen 456
- (adl *Rytter*), *Johan Henriksson*, överste, landshövding; g m *Catharina Hand* 527; porträtt 527, 528; släkttavla 546
- *Lydert Gustafsson* 497; begravningsvapen 524, 525; släkttavla 546
- *Lydert Henriksson* (adl), g m *Catharina Cruus af Edeby* (sd) 497, 528; porträtt 530 (?)
- *Nils Gustafsson*, begravningsvapen 524 (?); släkttavla 546
- Reutercrantz, Christina Catharina*, överstinna, g m *Gustaf Anrep* (sd); donation 300, 301
- Ribbing af Zernava, Agneta Christina*; g m *Adolf Mörner af Morlanda* (sd); donation 604; släkttavla 548
- *Eleonora Lovisa* 590; donation 590
- Robsahm, Jakob*, brukspatron; g 2 m *Anna Grubb* (sd); donation 304, 306
- *Karl* 306
- Robson (Robsahm), Daniel*, bruksägare; g m *Christina Saxenberg* (sd); donation 237
- Rokes, Emerentia*, g m *Erik Lorentzson Stockenström* (sd); gravhäll 268
- Rokus, Baltzar*, tenngjutare, Arboga 670, 779, 879
- Rosenbaner, Hans Nilsson* (adl), häradshövding, ryttmästare, amiral; begravningsvapen 130, 131; donation 74–76, 80, 104; gravhäll 104
- Rosenheim, Johan von (Rozelius, adl)*, överste, porträttmålare; g m *Clasina de Graff* 533
- (*Rosenstråle*), *Gunilla Jönsdotter*, hovmästarinna; g m *Lubert Didriksson Kauer* (sd); gravmonument 100, 103, 114; vapen 114
- Roste, Katarina*, g m *Olof Ekman* (sd); gravhäll 105, 106, 109
- Rothkind, Kilian*, lantmätare; donation 217
- Royerswaele (Reymerswale), Marinus van*, nederländsk målare 689
- Rozelius, Johan von* se *Rosenheim*
- Rubens, Peter Paul*, flamländsk målare 116, 133, 306, 694
- Rudbeck, Johan Pedersson*, stadsskrivare; g m *Christina Petri Bose* (sd); gravsten 110
- Rudén, bildhuggare* 772, 773, 774
- Rungeström, Johan Jonsson*, borgare; g m *Karin Månsdotter*; gravsten 110
- Rydberg, Nils Eriksson*, proviantmästare 600; donation 587, 600, 603
- Ryning, Erik*, friherre, riksråd, g m *Maria Elisabeth Kurtzel (Kursell; sd)* 64; vapensköld 86
- *Olof Nilsson*; donation 84
- Rytter, Johan Henriksson* (adl) se *Reuter af Skälboö*
- Rytterfelt, Anders Nilsson*, ryttmästare; donation 239
- Råhlén, Claes*, arkitekt 853
- Rålamb*, vapensköld 685
- Rådå, Olof*, soldat 386
- Rödthår, Johan Eriksson*, murmästare 648, 699, 700
- Rönnqvist & Söner*, guldsmedsfirma, Örebro 154
- Sadeler, Johann (Jan)*, tecknare, kopparstickare 879, 882
- Samuelson, Lennart*, Samuelsons silversmedja 818
- Sand, Erik*, skulptör, målare 848, 870, 879
- Sandberg, Reinhold*, kyrkvärd 538
- Sara Eriksdotter*, gravhäll 511, 512
- Sassoferrato, Giovanni Battista*, italiensk konstnär 183
- Saxenberg, Christina*, g m *Daniel Robson* (sd); donation 237
- Schantz, von*, släkten 712; gravkammare 714, 717
- Schéele, Carl Axel Adam von*, litograf, löjtnant 743
- Scheffel, Johan Henric*, porträttmålare 522, 529, 530, 531, 743, 744, 748
- Schepner, Theodor*, rektor; gravsten 110
- Schill, Bernhard*, arkitekt 756, 767

- Schiörlin, Pehr*, orgelbyggare, Linköping 72, 299, 774, 775, 843
- Schmalensee, Kurt von*, arkitekt 804, 805, 808, 809
- Schmidt, Jeremias*, tenngjutare 779
- Schultz (Schulz), Andreas (Anders)*, målarmästare, konterfejare 248
- Schultz, Petter Olsson*, guldsmed, verksam 1713–1736 (kalkopaten i Kiltillverkade 1722 av *P O Schultz*, ej 1698 av *Paul Schultz* eller *Petter Schick*; jfr Svenskt silversmide IV, s 97) 300
- Schwan, Olof*, orgelbyggare, Stockholm 485, 591
- Schwartz (Schwarz), Christoph*, målare, München 879, 882
- Schwartz, David* se *Swartz, Johan David*
- Schöllerstedt, Olof*, komminister; gravhäll 306
- Segebaden, Maria Elisabeth von, f Danckwardt-Lillieström*; donation 783, 784
- Segerhielm, Erik*, ryttmästare; g m *Anna Margareta Wetzler* (sd) 508; släkttavla 547
- Sellgren, Alice*, textilkonstnär 736, 737, 738
- Serenius, Jacob*, biskop 530, 532; porträtt 532
- Seseman, Carl Fredrik*, guldsmed, Arboga 775, 777, 778, 779
- *Johan Adolf*, guldsmed, Arboga 665
- Setterquist, Erik Adolf* (d 1885 i Örebro, ej 1855; se *Ejnar Erici*, Orgelinventarium, s 287), orgelbyggare 71, 213, 250, 334, 483, 484, 485, 661, 843, 856
- *E A & Son* (fr 1874), orgelbyggeri, Örebro 264, 726, 774, 843
- *E A & Son Eftr* (trol fr 1906), orgelbyggeri, Örebro 591, 647, 809, 810, 814, 837, 841, 847, 871, 877, 879
- Seuerling, G M*, donation 89
- Severinus Pauli*, kyrkoherde 447
- Shrigley & Hunt*, Lancaster, England, glasmålerifirma 56, 152
- Silfvercrantz, Johan (Hyltén, adl)*, assessor, kammarråd 754
- Sillén, Gustaf af*, arkitekt, tecknare, hovintendent 5, 16
- Siptus (Syptus), Fredrik*, byggmästare, snickare, bildhuggare 648, 651, 652, 658, 660, 662, 699
- Siöblad, Kristina*, g m *Gustaf Anrep* (sd); donation 296, 301, 305
- Sjögren, Nils*, professor, skulptör, målare 152
- Skate, Hans*, donation 83
- Skele, Sara*, g m *Carl Witfoth* (sd); donation 89
- Sluter, Claus*, nederländsk-burgundisk bildhuggare 471
- Snakenborg (Bådt), Agneta Jönsdotter*; g m *Jesper Cruus af Edeby* (sd) 374; släkttavla 546
- Snarberg, Jack*, guldsmed 821
- Somme-ätten*, vapensköld 481
- Somme, Ingjerd* 481
- Soop, Carin Åkesdotter*, g m *Erik Abrahamsson Leijonhufvud* (sd); donation 433, 450; gravskrank 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522; släkttavla 545; vapen 433, 434, 450, 483, 491, 492, 493, 518
- *Hans Åkesson*, häradshövding, riksråd 450
- Spaak (Spaac), Lars*, målare, skulptör 847
- Sparre, Carl Carlsson*, friherre, hovstallmästare; g m *Barbro Cruus af Gudhem* (sd); gravhäll 102, 106, 107; vapen 106, 107
- *Catharina*, g m *Gustaf Leijonhufvud* (sd); donation 172, 482, 483, 484, 491, 492, 494; släkttavla 545; vapen 172, 491, 493
- *Catharina Maria*, g m *Abraham Leijonhufvud* (sd) 748; donation 738
- *Ebba Jacqueline*, friherrinna; g m *Carl Falkenberg* (sd); donation 87, 88; gravmonument 111; vapen 87, 111
- *af Rossvik, Beata*, g 1 m *Abraham Eriksson Leijonhufvud* (sd); g 2 m *Carl Bonde* (sd) 609, 712, 748; donation 250, 605, 712; släkttavla 545, 546, 548; vapen 250, 624, 723, 725
- *af Rossvik, Lars Siggesson d y*, häradshövding, riksmarsk; grav 102
- Speet, Gürgen (Göran Spett)*, orgelbyggare 72
- Spole, Andreas*, professor, g m *Marta Lindelia* (sd) 213
- Spongius, Olof*, rådman; epitafium 119, 120, 128
- Spång, Harald*, urmakare 134
- Stackelberg*, gravmonument 114
- *Johan*, begravningsfana 131, 132
- *Wolmar*, till Perrist och Hjälmarsnäs, överste; begravningsfana 131; begravningsvapen 122, 127
- Stafhell, Gustaf d y*, guldsmed 729
- Stangenberg, Fredrik* 69, 70
- Starup, J & Søn*, orgelfirma, Köpenhamn 818
- Stedingk, Carl Edvard Styrbjörn von*, friherre, kammarherre 712
- Stein, Jan Fredrik*, murmästare 766
- Stenander, Karl*, komminister; g m *Maria Kristina Blom*; gravvård 553
- Stenbock, Magdalena*, grevinna; g m *Seved Bådt* (sd) 190, 550; donation 190, 191, 594, 598, 599; vapen 600
- Stierncreutz, Gustaf Fredrik*, löjtnant, brukspatron; grav 344
- *Samuel (Kniberg, adl)*, häradshövding, lagman, brukspatron; g m *Anna Elisabeth Arvicander*; donation 333
- Stockenström, Erik Lorentzson*, borgmästare, bergmästare; g m *Emementia Rokes* (sd); gravhäll 268
- *Erik von (Stockenström, adl)*, d 1790, friherre och greve, riksråd, justitiekansler; epitafium 268, 269
- *Erik von (Stockenström, adl)*, d 1788; epitafium 268
- Stockman, Jacob*, målare 643
- Stolpe*, gevaldiger, donation 171
- Strand, Pehr*, orgelbyggare 264
- *Pehr Zacharias*, orgelbyggare 72, 774
- Streng (Strang), Johan Joachim*, målare, skulptör 743, 744, 748
- Strengbom, Jakob*, kyrkoherde, prost 788; gravvård 756
- Strokirk, A*, kamrer 110; gravhus 16, 110
- *Jan Göran*, mönsterskrivare; gravhäll 193
- Stromberg, Nils (Brattman, adl)*, friherre, greve, generalguvernör; g m *Anna Christina Fleming* (sd); donation 171, 172, 173, 827, 828
- Strängeson* se *Lars Strängeson*
- Strömer, Johan*, prost 93
- Sture-ätt*, alliansvapen 665; gravmonument (Mörkö kyrka, Sö) 608
- Sture, Svante* se *Natt och Dag*
- *Sten Gustafsson, d ä*, riddare, riksföreståndare 698; g m *Ingeborg Åkesdotter (Tott; sd)*; inskrift 670, 671, vapensköld 672
- Stuut (Stuuth), Magdalena*; gravsten 172
- Stähle, Johan*, guldsmed 729, 730
- Suck, Johan*, brukspatron; g m *Sara*

- Catharina Döbrich* (sd); donation 263, 268
- Sundberg* se *Nilsson, Sundberg, Wirén Sundberg, Johan B*, tenngjutare 267
- Sundenius, Carolus Caroli*, komminister; g m *Sara Alm* (sd); gravsten 172
- Sundström, Anders*, byggmästare, murmästare, Nyköping 232, 294, 570, 588, 591
- Svarte Skåning* (?), vapensköld 674
- Swartz (Schwartz), Johan David*, målare 866, 881
- Swedenstierna*, släkten 374
- *Carl*, brukspatron 712
- *Pehr*, brukspatron; gravhäll 840
- Sven (Suen)*, målare i Hulinge 861
- Sven Olofsson* se *Olofsson, Sven*
- Swen Person* 193
- Svensson, Olof*, nämndeman, Lockhyttan 278; donation 304
- *Oscar*, konservator 863
- Söderbom, Petter (Pehr)*, guldsmed 80, 81, 213, 250, 338, 363
- Söderling, Anders Gorg*, plåt- och harneskmakare; donation 85
- Söderman, Gunnar*, porträttmålare, tecknare, skulptör 694
- Söderström, Nicolaus (Nils)*, organist, orgelbyggare 774
- Taxingius, Carolus Olai*, kyrkoherde; gravsten 218, 221
- Thegner, Hedvig*, friherrinna; g m *Claes Danckwardt-Lillieström* (sd) 789; donation 780
- *Maria Elisabet*, friherrinna; g m *Jakob Danckwardt-Lillieström* (sd) 788
- Thoring (Torigh), Gabriel*, lantmätare 14, 15, 755; donation 185, 190
- *Johan*, lantmätare (lantingenjör) 14
- Thorman, bildhuggare* 248
- Thorsøe, Johan*, litograf, tecknare 8
- Thyselius, Pehr*, kyrkoherde, Vintrosa 877
- Tidemand, Peder*, dansk präst 537
- Tiesenhausen, Dorotea von*, g m *Reinhold Anrep* (d 1622; sd); donation 300, 304, 318
- Tiselius, A*, bokhållare, Runnaby; donation 191
- *Gustaf Zacharias*, kyrkoherde, prost 283, 284, 285, 286, 288, 290, 291, 296, 789; donation 303, 320, 341, 342, 781; inskrift på minnestavla 280
- Tord Rörriksson Bonde*, riddare, riksråd, lagman 753, 788; donation 778
- Torger*, namn på runsten 509, 510
- Torsten Jacobsson*, Skeppsta; donation 239
- *Svensson*, borgmästare, Örebro; gravsten 107
- (*Tott*), *Ingeborg Filipdotter*; g m *Gustaf Karlsson (Gumsehuvud)*; sd; inskrift 670, 671; vapensköld 670, 672
- *Ingeborg Åkesdotter*; g m *Sten Sture d ä* (sd); inskrift 670, 671; vapensköld 670, 672
- *Ivar Axelsson*, riddare, danskt riksråd; g m *Magdalena Karlsdotter (Bonde)*; sd; inskrift 670, 671; vapensköld 670, 672
- *Laurens Axelsson*; g m *Katarina Eriksdotter (Nipertz)*; sd; inskrift 670, 671; vapensköld 636, 670, 673
- Tottie*, släkten, Kåsäter; donation 787
- *Christina Elisabeth* se *Danckwardt-Lillieström*
- *Reinhard*, bruksägare; donation 780
- Trautzell, Abraham*, guldsmed, Stockholm (verksam 1700–1710/1712) 300, 664, 666
- Trolle, Ture Arvidsson*, riksråd; begravningsvapen 741
- Uggla, Carl Fredrik Hildebrandsson*, på Ekeberg, kammarherre; g m *Margareta Charlotta Ehrensward* (sd) 712
- Ulf Gudmarsson (Ulvåsa-ätten)*, lagman 698
- Ulfsberg, Johan Eriksson*, landssekreterare; donation 71; gravsten 108
- Ulrika Eleonora d ä*, drottning av Sverige 94
- (*Ulvåsa-ätten*) se *Gudmar Magnusson, Katarina Ulfsdotter, Ulf Gudmarsson*
- Uppe, Brita*, g m *Jakob Lithman* (sd); donation 73
- Utterman, Magdalena Johansdotter*, g m *Lars Månsson Pihlträ* (sd); gravsten 110
- Wadsten, Ebba*, textilkonstnär 781
- Wadström, Carl Niklas*, assessor; donation 134
- Wahlfisk, Johan*, teol dr, kyrkoherde, författare; porträtt 306
- Waldén, Bertil*, landsantikvarie 801, 832, 836, 864, 867, 868, 871, 875, 879, 880
- Wallander, Alf*, målare, konsthantverkare, intendent 601, 608
- *Joseph Wilhelm*, professor, målare, tecknare 529
- Wallenstedt, Catharina (Wallia, adl)*, kammarfröken; g m *Edvard Ehrensteen* (sd); donation 250
- Waller, Erik*, biskop, kyrkoherde 110, 232; grav 16, 110; inskrift på klocka 96; porträtt 132
- Wallerstedt, ingenjör* 16, 17
- Wallius, Lars Olofsson (Laurentius Olai)*, biskop; donation 263
- Wallström, Petter*, donation 268
- Valtinson, L*, på Runnaby, fältkamrer; donation 272
- Warg, Per Mårtensson*, bruksföreståndare; grav 109
- (*Vasa*), *Ebba Eriksdotter*, g m *Erik Abrahamsson (Leijonhufvud)*; d 1520) 711, 747; vapen 741
- Vegrelius, Benedictus (Bengt) Olai*, prost, rektor, lektor; g m *Ebba Arvidsdotter* (sd) 512; donation 587; gravsten 512, 513
- Weiang, Johan*, kanngjutare 342
- Wenman, Nikolaus*, kyrkoherde, prost, g m *Magdalena Norijn* (sd) 381; inskrift på gravvård 380, 381
- Westbeck, Petrina*, g m *Anders Heden-gren* (sd) 381, 530; gravvård 380, 381
- Westerberg, Karl Martin*, arkitekt 19, 838, 846
- *Pehr*, kyrkoherde, prost; g m *Christina Margareta Torger*; gravsten 326, 344
- Wetzel, Peter* se *Wetzler*
- Wetzler, Anna Margareta*, g m *Erik Segerhielm* (sd); donation 508; släkttavla 547
- *Catharina*, g m *Anton von Boij* (sd) 527; donation 503; släkttavla 547; vapen 503
- *Peter (Wetzel, adl)* på Gäddeby, överstelöjtnant; g m *Dorotea Clerck* (sd) 525, 526; donation 493, 494, 502, 503, 509; grav 512; släkttavla 547; vapen 494, 502, 524, 525
- Wibelius, Anders*, bankdirektör; donation 320
- Wicksten, Hans*, tenngjutare 729, 732

Widén, Sofia, textilkonstnär 88, 92, 680, 681, 821
Widercrantz, I F, klockare; inskrift 191
Wikander, Carl, komminister, Vintrosa 877
Wiklander, Sven, bokkonservator 538
Wilhelm, Heinrich (Hindrich) se *William, Henrik*
William (Wilhelm), Henrik (Hindrich), kall *Henrik kalksnidare*, stukatör 116
Wilson, Skävisund, gravvalv 378, 379, 878; släkten 374
 — *Magdalena*, donation 506
Vingaard, Mats, dansk boktryckare 537
Winroth, A M, donation 89
Wirén se *Nilsson, Sundberg, Wirén*
Wittfoth (Witfoth), Carl, handelsman; g m *Sara Skele* (sd); donation 89; gravhäll 106
 — *Hans*, brukspatron, fabrikkör; g m *Anna Inga Bagge* (sd) 700; gravsten 685

Wiwallius, Laurentius (Lars), skald; donation 94
Vizzone, Thora, donation 668
Volgust, Burtill, donation 304, 307
Wollrath, Johannes, kyrkoherde; g m *Sofia Clovera* (sd); gravhäll 306; porträtt 306
 — *Karl Georg*, kyrkoherde; porträtt 306
Wolter, Lorentz, målare 648, 661, 700
Wrangel, Fredrik Ulrik, friherre, generalmajor 278; donation 278

Ysing (Ysingk), Gerhard (Gert) Arentsson, brukspatron; donation 82, 83; epitafium 122; grav 107

Zachrisson, Sune, fil lic, antikvarie 822, 823, 850
Zethelius, Erik Adolf, guldsmed 781
Zetterberg, Pehr, målare; donation 133

Åberg, Carl Märten, guldsmed 300
 — *Carl Petter*, guldsmed 775, 780
Åkerblad, Lovisa; g m *Martin Douhan* (sd); gravsten 640
Åkerbom, Olof 774
Åkerhielm, gravkör 161; vapen 170
 — *Jakob (Hertzen, adl o adopt)*, bergsråd; g m *Elisabeth de Besche* (sd); begravningsvapen 174, 175; donation 166, 168, 170
 — *af Margrethelund*, gravkammare 646, 649
 — *Christian Wilhelm*, på Dylta bruk, friherre, hovmarskalk 342
Åtvid, inskrift på runsten 875

Östberg, Ragnar, arkitekt 207, 853
Österling, Jonas Andersson (Östling, adl), hovkamrerare; begravningsvapen 125, 126, 128; grav 106
Östlund, P, Slätten; donation 363

SAKREGISTER

Kursiva siffror betecknar avbildning

Abel

brodermordet 431
 Kains och A:s offer 431
 Absid 199, 717, 718, 842, 879
 Abraham 859, 860
 Adam 15, 136, 137, 685, 687
 Gud skapar A 430
 och Eva efter utdrivandet 430
 som åkerman 417, 420
 syndafallet 428, 430
 utdrivandet ur paradiset 429, 430
 S Agnes 460, 462
 Agnus Dei 459
 Akantus 846
 Akvarell 7
 Alabasterskulptur 464, 468, 469
 Altare (se även Ostaltare) 62, 63, 152, 153, 163, 164, 189, 208, 235, 248, 263, 283, 284, 285, 296, 312, 317, 333, 360, 398, 416, 418, 434, 456, 578, 649, 655, 723, 761, 768, 769, 770, 808, 809, 810, 814, 818, 821, 824, 825, 829, 834, 835, 838, 840, 842, 843, 846, 847, 851, 852, 853, 857, 871, 877, 880, 881
 Altarbrun 670, 673, 674, 675, 676, 733, 735, 781, 879
 Altarduk 192, 253, 303, 604, 605, 606, 685

Altardyna 92

Altarkappa 681, 683
 Altarkudde 304, 604, 605
 Altarkläde 63, 304, 604, 605, 681, 683, 738
 Altarskrankshyende 92, 304
 Altarmatta 303
 Altarprydnad 62, 68, 165, 208, 248, 456, 459, 460, 470, 651, 802, 809, 810, 847, 853
 Altarring 68, 166, 182, 189, 208, 235, 248, 263, 297, 318, 333, 360, 395, 460, 581, 649, 723, 768, 808, 818, 821, 825, 836, 838, 843, 846, 847, 853, 866, 871
 Altarskåp 208, 209, 460, 581, 582, 649, 650, 655, 723, 854, 871, 878
 Altartavla 165, 235, 248, 263, 295, 296, 317, 333, 336, 360, 414, 456, 460, 536, 567, 568, 578, 580, 723, 768, 769, 840, 866, 871, 880, 881
 Altaruppsats 62, 63, 64, 65, 66, 67, 153, 189, 192, 248, 251, 263, 265, 296, 317, 333, 335, 337, 398, 457, 460, 470, 536, 578, 579, 651, 761, 768, 769, 770, 772, 808, 834, 836, 866, 877, 880
 S Ambrosius, kyrkofadern 689, 691
 Andaktsrum 804, 813, 814
 Andreas, aposteln 834

Ankar Slut 555

Ankare (av trä) 354
 Anna (Anna själv tredje) 460, 461
 Joakims och A:s möte 650
 Ansiktsmask 286, 399, 406
 Antependium 86, 87, 88, 92, 93, 171, 172, 191, 215, 216, 239, 253, 268, 303, 320, 341, 363, 501, 502, 503, 507, 508, 600, 608, 670, 677, 678, 679, 736, 781, 784, 827, 837, 867, 879
 Anträd 122, 125, 127, 128, 129
 Apostlar (se även resp namn) 64, 68, 78, 208, 209, 216, 487
 Applik 500, 540, 597, 605, 781
 Arkitrav 517
 Arkivolt 33
 Arkivrum 400, 416, 575
 Armatur 826
 Aron 209, 296, 834
 som överstepräst 696, 856
 Assa, konung 455
 Auktion 89, 92, 94, 147, 553
 Avlatsbrev 766, 769

 Baldakin (se även Ljudtak) 32, 474, 581
 Baluster 71, 426, 428, 450, 460, 518, 519, 581, 649, 661
 S Barbara 460, 463

- Begravningsfana 130, 131, 174, 176, 620
 Begravningsvapen 62, 116, 122, 127, 130, 174, 523, 524, 620, 739, 880
 Begravningskapell (se även Bisättningsbyggnad) 19, 713, 756
 Begravningsvärja (se även Värja) 223, 268, 526
 Bemålning (på stensulptur) 111
 Benhus 640
 Beslagsornament 431, 474, 478, 512, 516, 725, 857
 Bibel se Böcker
 S Birgitta 234 (?), 236 (?), 426, 434, 438, 472, 474, 581
 Biskop, helig (?) 54
 Biskopskrönika 10
 Bisättningsbyggnad (se även Begravningskapell) 160, 196, 259, 273, 829, 838, 846
 Björnskinns 297
 Bladkrabba 464
 Blindering 56, 58, 277, 279, 354
 Bod 185, 311, 349, 714, 756
 Bokdyna 88, 172, 191, 217, 253, 256, 268, 303, 320, 342, 507, 737, 783, 784
 Bokstöd 784
 Bokstödsduk 737
 Bomärke 106, 107, 122
 Bord 174, 219, 238, 268, 344, 695, 745, 746
 Bricka 81
 Brudkammare 863
 Brudkläder 729
 Brudkrona 82, 250, 266, 301, 338, 362, 495, 596, 668, 729, 733, 779, 780
 Brudpäll 191, 304, 506, 602, 606, 784
 Brudstol 93, 95, 134, 175, 219, 307, 322, 364, 536, 784, 787
 Brudstolskläde 506, 507, 606
 Brännjärn 177
 Brännstämpel 653
 Bårhus 16, 196, 205, 227, 377, 378, 379, 487, 553, 640, 824
 Bårkläde 94, 95, 604
 Bänkdelning 70
 Bänkinredning (se även Brudstol, Drottningastol, Frubänk, Herrskapsbänk, Kaplansstol, Kommunionbänk, Konungastol, Korstol, Kyrkogångsstol och Prästbänk) 39, 46, 60, 70, 95, 153, 168, 182, 190, 209, 237, 250, 264, 285, 298, 318, 334, 360, 478, 479, 480, 481, 587, 590, 648, 649, 660, 661, 725, 726, 773, 802, 809, 814, 818, 821, 824, 825, 826, 832, 834, 835, 836, 838, 843, 847, 856, 867, 868, 871, 877, 878, 879
 Bänkkläde 95
 Bärstång 523
 Bönealtare 857
 Bönekammare 152, 182
 Böcker 138, 537, 538
 Bibel, 1646 års upplaga 695, 696, 745, 746
 Luthers huspostilla 537
 Psalmbok, 1673 års upplaga 695, 696
 Caritas (Kärlek) 446, 448, 643
 Caritas romana (Den romerska kärleken) 445
 Castitas (Kyskhed) 444
 S Cecilia 847
 Cembalo 814
 S Chrysostomos 689, 691
 Ciborium 250, 254
 Cingulum 784
 Daniel, profeten 451
 David, konungen 454, 692, 693
 Dekorationsmålning 39, 55, 199, 555, 575, 645, 649, 717, 802, 804, 807, 808, 810, 813, 826, 829, 838, 843, 846, 853, 855, 859, 863, 871, 879, 880
 Djävul 39
 Dopaltare 769
 Dopbord 266, 300, 593
 Dopdräkt 92, 93, 320, 507, 810
 Dopfat 190, 193, 213, 239, 490, 775, 776, 829, 841, 843, 854, 877, 879
 Dopfunt 72, 73, 97, 154, 168, 169, 170, 182, 213, 237, 242, 244, 250, 266, 300, 318, 336, 338, 359, 360, 361, 481, 487, 560, 592, 593, 726, 727, 728, 774, 775, 809, 810, 818, 821, 822, 825, 829, 830, 834, 841, 847, 853, 854, 863, 866, 867, 870, 871, 874, 875, 877, 878, 879, 881
 Dopkapell 152, 810, 863
 Dopskål 73, 79, 170, 182, 191, 213, 266, 300, 318, 338, 340, 361, 490, 594, 664, 727, 775, 825, 879
 Dopstall 814, 843
 S Dorotea 460, 462
 Drake 39
 Drottningastol 70
 Dumbjällra 177
 Dödseblem 512
 Dörr 46, 57, 162, 163, 164, 175, 198, 205, 228, 232, 238, 240, 243, 312, 331, 384, 387, 394, 400, 426, 474, 478, 481, 487, 516, 558, 572, 581, 582, 585, 609, 641, 643, 646, 696, 717, 804, 815, 825, 833, 836, 857, 872
 Dörring 175, 198
 Eldslåga 136
 Eldsvåda 10, 35, 38, 59, 72
 Elementen, de fyra 450
 Elisabet och Maria 435, 650, 735, 736
 Epitafium 62, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 268, 269, 321, 323, 344, 346, 522, 523, 619, 620, 739, 786, 835, 836, 878
 S Erik 209 (?), 213 (?), 235, 236, 408, 471 (?), 878
 S Eskil 235, 236
 Eva 15, 136, 137, 685, 687
 Adam och Eva efter utdrivandet 430
 Gud skapar E 427, 430
 syndafallet 428, 430
 utdrivandet ur paradiset 429, 430
 Evangelister (se även resp namn) 64, 113, 208, 298, 333, 513, 582, 651, 655, 694, 723, 854, 871
 Evangelistsymboler 78, 464, 512
 Fanstång 306
 Fattigbössa 219, 223, 307, 364, 537, 538, 788
 Feston 580, 660, 770
 Fides (Tro) 172, 296, 446, 447, 512, 641, 655
 Filippus, aposteln 834
 Fjälltegel 38
 Flätverk 875
 Flöjel 229, 326, 327
 Fogstrykning 837
 Formtegel 136
 Fortitudo (Tapperhet) 655
 och Temperamentia 442, 444
 Freja (Fricka) 772
 Frubänk 482
 Fönster 21, 22, 23, 32, 33, 34, 46, 56, 57, 61, 136, 162, 185, 198, 202, 205, 227, 229, 243, 244, 245, 260, 277, 278, 286, 311, 326, 332, 351, 384, 392, 394, 395, 399, 400, 408, 420, 426, 428, 434, 435, 558, 566, 571, 572, 622, 643, 645, 649, 717, 718, 760, 808, 809, 810, 815, 821, 824, 838, 846, 847, 853, 857, 864, 866, 868
 Förhall 32, 847
 Förlorade sonen 55
 Församlingshus 818, 819
 Gabriel, ärkeängeln 78
 Galler av järn 392, 394

- Gavelkrön 478, 481
 Gavelprydnad 478
 Genius 522
 Gilleshus 12
 Glasdekoration 829, 830
 Glasmosaik 806
 Glasmålning 56, 152, 804, 805, 808, 810, 814, 821, 853
 Golv 39, 152, 162, 163, 182, 186, 195, 198, 205, 228, 243, 260, 280, 311, 328, 351, 395, 558, 571, 645, 649, 717, 722, 760, 804, 815, 824, 833, 836, 837, 843, 852, 871, 873
 Glugg 395, 401, 641
 Grav, murad 110, 838, 878
 Gravhäll 106, 107, 108, 109, 193, 268, 305, 344, 363, 382, 395, 511, 513, 514, 515, 620, 621, 622, 713, 738, 740, 785, 840, 874, 875, 882
 Gravkor 16, 53, 103, 152, 161, 163, 164, 206, 332, 382, 384, 385, 386, 392, 395, 400, 410, 412, 416, 450, 487, 525, 526, 554, 558, 567, 570, 714, 717, 824
 Gravkorsskrank 338
 Gravlängd 106, 107, 108, 109, 144
 Gravmonument 61, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 515, 607, 880
 Gravrensning 148
 Gravskrank 111, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522
 Gravsten 39, 102, 103, 105, 110, 172, 205, 218, 221, 222, 326, 342, 345, 349, 381, 558, 620, 640, 645, 685, 784, 802, 810, 856
 Gravtumba 100, 103, 113, 114, 515, 567, 607, 608, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 618, 738, 739, 802, 810
 Gravtäckte 636, 670, 671, 672, 673
 Gravvalv 378, 400, 567, 569, 571, 609
 Gravvård 243, 379, 380, 381, 401, 553, 713, 718, 756
 Gravyr 5, 533, 534
 Grind se Kyrkogårdsgrind
 Gud Fader 209, 214, 427, 430, 431
 i molnkrans 435, 650
 Gudsöga 459
 Guéridon 88, 781
 S Gulich (?) 285, 297
 Gårdskapell 242
 Gårdskyrka 195, 853, 874, 881
 Gästabudsscen 434
 Gördelbåge 41, 46, 383, 395, 398, 399, 408, 416, 447, 448, 450, 459, 464, 559, 644
 Handkläde 342, 606, 683
 Hatthängare 345
 Hedengranstavla 134, 193, 219, 238, 307, 345, 536, 622, 694, 746
 Helgongrav 101
 Helgon se under resp namn
 Helgonskåp 296, 297, 471
 Helige Andes duva 464, 587
 Herdarnas syn 650, 656
 Herm 73, 516, 517
 Herodes gästabad 435
 Herrskapsbänk 516, 519, 661, 725
 Hesekiel, profeten 451
 S Hieronymus, kyrkofadern 689, 691
 Hospital 640
 Huggjärn 82
 Huvudbanér 122, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 174, 175, 302, 304, 305, 306, 344, 400, 523, 524, 525, 740, 785
 Håv 92, 95, 172, 191, 217, 238, 253, 268, 303, 304, 320, 342, 363, 508, 509, 603, 605, 681, 737, 738, 784, 827, 828, 830, 877, 878
 Individia (Avund) 444
 Ingång (se även Portal) 32, 162, 163, 185, 198, 228, 243, 259, 260, 278, 311, 326, 329, 351, 384, 386, 395, 398, 399, 400, 412, 416, 420, 428, 434, 435, 558, 566, 641, 643, 649, 717, 718, 760, 851, 868
 Innertak 164, 186, 189, 199, 228, 229, 244, 280, 311, 351, 399, 402, 410, 418, 420, 661, 760, 810, 815, 821, 833, 837, 843, 854, 867, 868, 869, 871
 Inskriftsband 425, 429, 430, 431, 434, 435, 440, 444, 448, 525
 Inskriftskartusch 121, 524
 Inskriftsplatta 260, 406, 714, 756, 761
 Inskriftssköld 429, 445, 446, 447, 448
 Inskriftstavla 15, 106, 111, 113, 116, 219, 243, 280, 306, 434, 523, 739, 760
 Ira (Vrede)
 och Superbia 443, 444
 Israels döttrar 860
 Israels lovsång 860
 Jakob 859
 Jakobs dröm 435, 859, 860
 Jehovasol 724, 725
 Jehova-tecken 89, 92, 96, 773
 Joakims och Annas möte 650
 Johannes Döparen 183, 209, 215, 425, 456, 458, 490, 651, 655, 659, 663, 693
 S Johannes, evangelisten 78, 208, 209, 215, 298, 474, 725, 834
 Jona 859, 862
 Josafat, konung 455
 Josef
 Flykten till Egypten 650, 657
 Maria och J i Betlehem 440
 Marias och J:s trolovning 650, 736
 Juno 300
 Justitia (Rättvisa) 445, 655
 Kain
 brodermordet 431
 Gud förebrår K för mordet på Abel 431
 med sin familj 431
 och Abels offer 431
 som äkerman 430, 431
 Kakaltare se Ostaltare
 Kakelugn 559
 Kalk (nattvardskärl) 74, 75, 76, 77, 80, 81, 170, 171, 182, 213, 237, 238, 250, 253, 266, 300, 317, 318, 338, 362, 482, 483, 484, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 594, 595, 664, 665, 666, 728, 729, 730, 775, 777, 778, 821, 878
 Kalkkläde 88, 89, 94, 171, 183, 191, 217, 238, 239, 253, 268, 303, 304, 320, 342, 362, 363, 504, 505, 509, 602, 680, 683, 686, 736, 737, 782, 783, 784, 810, 832, 837, 841, 867
 Kalkmålning 39, 53, 55, 64, 65, 162, 199, 201, 280, 281, 282, 288, 289, 385, 394, 399, 400, 402, 416, 418, 420, 424, 426, 454, 804, 808, 838, 842, 844, 845, 846, 853, 857, 858, 859, 860, 861, 877, 878, 881
 Kalkstenshäll 400, 456, 510, 515
 Kalvariegrupp 68, 189, 651, 652, 653, 659
 Kandelaber 87, 171, 191, 250, 253, 267, 303, 341, 363, 600, 604, 732, 734, 781
 Kapital 821, 875
 Kaplansstol 168
 Karnap 815
 Karta 14, 15, 18, 552, 712, 755
 Kartusch 459, 502, 517, 525
 Karyatid 41
 S Katarina av Alexandria 234, 236, 460, 463, 468, 470, 490, 493
 Kateder 69
 Katedralglas 558
 Kerubhuvud 170, 298, 317, 587, 594, 738, 746, 773, 774
 Kista 134, 175, 183, 238, 255, 268, 307, 322, 537, 623, 695, 696, 787
 Kistplåt 132
 Klocka (ring-) 83, 95, 96, 97, 98, 99, 155, 172, 193, 238, 253, 268, 305, 321, 322, 342, 344, 363, 538, 539, 553, 623,

- 624, 625, 641, 696, 697, 698, 746, 747, 788, 814, 818, 828, 837, 848, 871
- Klockbock 202, 553, 641
- Klockgiutarmärke 172, 746
- Klockstapel 160, 161, 164, 196, 227, 273, 311, 369, 371, 376, 378, 384, 538, 539, 553, 623, 641, 714, 756, 819, 831
- Knäfallspall 814
- Kollektbössa 219
- Kollekthäv se Håv
- Kolonn 873, 875
- Kommunionbänk 71
- Konsol 45, 50, 51, 152, 285, 394, 395, 398, 402, 403, 406, 459, 474, 481
- Konung, judisk 448
- Konungar, Heliga tre 440, 651, 657
- Konungarnas tillbedjan se Kristus
- Konungastol 70
- Kopparormen i öknen 434, 772
- Kopparstick 536, 637, 639, 879, 880, 882
- Korbänk 481
- Korgolv 400
- Korkåpa 89, 90, 91, 171, 216, 239, 304, 810
- Kormatta 508, 603, 738, 784, 867
- Kors 54, 60, 68, 70, 80, 88, 89, 92, 136, 165, 172, 175, 190, 195, 238, 382, 415, 492, 558, 594, 641, 723, 809, 810, 814, 818, 825, 827, 842, 852, 854, 874, 880
- Korsblomma 581
- Korsbård 426
- Korskrank 873
- Korstol 284, 298
- Krematorium 19
- Krigsbyte 89, 170, 171, 172, 216, 239 837
- S Kristoffer 468, 470
- Kristus 168, 208, 218, 298, 474, 582, 723, 725, 842, 867
- begråtes 535, 536
- Bergspredikan 802, 880
- dopet 168, 425
- Emaus 132, 135, 860, 863
- flykten till Egypten 650, 657
- fottvagnen 54
- frambärandet i templet 650, 743
- födelsen 132, 649, 650, 651, 853
- födelse- och barndomshistoria 56, 200
- förklaringen 119
- Getsemane 456, 578, 580
- gisslandet 743, 879
- Golgata 64, 866
- gravläggningen 64, 106, 295
- hjärta 743
- huvud 282, 492, 493
- intåget i Jerusalem 55, 808
- konungarnas tillbedjan 440, 650, 652, 743, 768
- korsbärandet 54, 55
- korsnedtagningen 119, 581
- kristussymboler 808
- lansstöten 306, 694
- liknelser 802
- med segerfana 860
- monogram 88
- mottagandet i templet av Simeon 474
- nattvarden 64, 68, 166, 189, 248, 296, 333, 336, 768, 769
- och den samaritiska kvinnan 690, 693
- omskärelsen 440, 653
- passionshistorien 56
- pinoredskap 170, 493
- på korset 96, 133, 248, 263, 333
- som barn 460, 461, 470, 655, 663
- som Ecce Homo 691, 693, 743
- som Rex Gloriorum 692, 693
- som triumfator 64
- som världsdömdomare 76
- uppståndelsen 77, 116, 118, 166, 194, 512, 582
- välsignar barnen 56, 810
- Kronbytta 733
- Krucifix 80, 98, 164, 208, 209, 212, 217, 236, 492, 582, 653, 655, 660, 729, 768, 824, 853, 854, 867, 871, 877, 882
- Kungsringning 553
- Kvadermålning 572, 879, 880
- Kvaderristning (-ritsning) 354, 386, 390, 401, 838
- Kvaderstensimitation 582
- Kyrkobalk 185, 196, 226, 259, 272, 375, 551, 552, 611, 618, 639, 713, 754
- Kyrkogångsstol 134
- Kyrkogård 9, 14, 16, 18, 19, 152, 160, 181, 185, 196, 226, 242, 259, 272, 311, 326, 349, 372, 373, 374, 376, 378, 380, 551, 553, 638, 713, 754, 822, 829, 832, 838, 843, 846, 863, 877
- Kyrkogårdsgrind 14, 19, 160, 185, 196, 226, 243, 259, 272, 311, 326, 349, 374, 381, 382, 551, 553, 639, 640, 713, 756
- Kyrkogårdsingång 14, 15, 16, 18, 136, 160, 196, 226, 243, 272, 311, 326, 349, 374, 375, 376, 378, 611, 639, 640, 713, 754
- Kyrkogårdsinhägnad (se även Kyrkobalk) 18, 19, 185, 381, 553, 639
- Kyrkogårdsmur 14, 15, 16, 18, 19, 160, 181, 185, 196, 242, 259, 272, 311, 326, 349, 374, 375, 376, 378, 551, 552, 611, 639, 640, 713, 754
- Kyrkogårdssport se Kyrkogårdsingång
- Kyrkomuseum 416
- Kyrkstall 273, 756
- Kyrkstöt 136, 177, 194, 307, 538, 623, 696, 746, 788
- Kyrkvaktarroock 95, 217, 345, 364, 509, 606, 683, 788
- Källare 379
- Lagens tavlor 772
- Lammet med seger- eller korsfanan (se även Agnus Dei) 80, 492, 587, 773
- Lampett 810, 834
- Landsvägsbom 238, 871
- Lanternin 163, 244, 260, 386, 558, 574, 641, 717
- S Laurentius 304, 492
- Lejonhuvud 474
- Likbår (katafalk) 134
- Likvagn 134
- Lisen 842
- Litografi 8, 743
- Ljudglugg 56, 186, 202, 229, 244, 260, 312, 355, 641
- Ljudtak (se även Baldakin) 450, 474, 584, 587, 655
- Ljusarm 82, 84, 85, 86, 171, 214, 237, 250, 301, 302, 320, 341, 500, 597, 660, 669, 670, 773, 781
- Ljusbricka 341
- Ljuskrona 13, 81, 82, 83, 84, 97, 155, 170, 171, 191, 214, 220, 237, 250, 267, 301, 318, 319, 320, 321, 340, 363, 496, 497, 498, 499, 500, 596, 597, 602, 666, 667, 732, 733, 734, 780, 781, 810
- Ljuspigg 496
- Ljusplåt 84, 191, 214, 250, 302, 320, 341, 363, 500, 668, 670, 732, 781, 782
- Ljussax 88
- Ljussläckare 88, 322
- Ljusstake 84, 85, 86, 87, 97, 155, 171, 191, 215, 237, 238, 239, 253, 267, 303, 320, 341, 363, 499, 500, 501, 600, 603, 669, 670, 732, 734, 781, 809, 821, 871, 877, 878, 879
- Ljusstav 214, 496
- S Lukas, evangelisten 78, 172, 208
- Lykta 88, 215, 253, 255, 267, 733, 781
- Lås 175, 177, 238, 344, 400, 537, 641, 644
- Läktare 34, 71, 168, 182, 190, 213, 237, 250, 264, 299, 318, 334, 360, 387, 416

- 424, 434, 482, 484, 485, 519, 559, 572, 588, 589, 590, 591, 649, 661, 719, 721, 726, 769, 773, 804, 809, 825, 834, 835, 838, 847, 856, 871, 877, 878
- Madonna se Maria
- Madonnaskåp 473
- Majuskelskrift 511
- Manasse, konungen 692, 693
- Mannens åldrar 742
- Maria 460, 461, 654, 841, 881
 bebådelsen 78, 190, 435, 650, 656, 736
 flykten till Egypten 650, 657
 födelsen 650
 himmelfärden 172
 i molnkrans 651, 658
 kröningen 209
 med barnet 208, 210, 211, 362, 464, 469, 470, 474, 475, 490, 492, 675, 676
 med Jesus- och Johannesbarnet 655, 663
 och Elisabet 435, 650, 735, 736
 och Josef i Betlehem 440
 och Josefs trolovning 650, 736
 tempelgång 650
 tillbedd av änglar 651, 658
- Maria Magdalena 693
- S Markus, evangelisten 78, 208, 474, 725
- Maskaron 73, 725
- Matta (se även Kormatta och Altarmatta) 320, 681
- S Matteus, evangelisten 78, 208
- Minnessten 643
- Minnestavla 102, 103, 364, 786
- Minuskelinskrift 78
- Monogram 400
- Mose 168, 209, 296, 456, 651, 659, 834, 856
 på Sinai Berg 686, 688
- Muralmålning se Kalkmålning
- Murtrappa se Trappa
- Mynt 823, 852, 853
- Målarsignatur 454, 456
- Männen i den brinnande ugnen 132, 133
- Mässhake 63, 89, 92, 94, 155, 172, 173, 183, 191, 192, 216, 217, 238, 239, 253, 268, 303, 304, 320, 342, 343, 363, 503, 509, 601, 604, 605, 606, 607, 623, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 736, 738, 781, 784, 818, 821, 827, 828, 830, 867
- Mässkjorta 191, 304, 342, 363, 508, 509, 604, 605, 606, 681, 683
- Mässkärp 94, 503, 508, 738
- Nattvardskärl se Kalk, Oblatask, Paten, Silsked, Vinflaska och Vinkanna
- S Nicolaus 235, 236, 809
- Nisch 162, 244, 312, 385, 387, 394, 400, 474, 582, 643, 644, 649, 723, 761, 765, 833, 842, 868
- Notställ 134, 136
- Nummertavla 71, 72, 168, 213, 237, 250, 264, 300, 318, 335, 361, 474, 480, 487, 592, 665, 726, 727, 774, 834, 856
- Nyckel 177, 400
- Nyckelskylt 198, 400, 643, 644
- Nädastolen 234, 236
- Obelisk 111
- Oblatask 77, 80, 81, 82, 154, 170, 183, 191, 213, 237, 250, 266, 267, 300, 319, 338, 361, 362, 493, 494, 594, 596, 597, 665, 666, 668, 728, 729, 730, 775, 776, 778
- Oblatjärn 82, 177, 219, 238, 268, 307, 345, 364, 746, 788
- Oblatstamp 219, 307
- Oden 772
- Odjurshuvud 33
- Olaus Petri 807, 808
- Oljemålning 132, 133, 134, 155, 183, 306, 336, 460, 522, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 535, 536, 578, 580, 649, 655, 685, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 742, 743, 744, 787
- S Olof 209 (?), 213 (?), 285, 297, 408, 470, 471, 753
- Orgel 71, 153, 168, 190, 213, 237, 250, 264, 299, 334, 361, 415, 482, 484, 485, 588, 589, 590, 591, 661, 726, 769, 770, 775, 804, 805, 809, 810, 814, 818, 821, 825, 826, 830, 834, 835, 837, 838, 841, 843, 847, 856, 863, 871, 877, 878, 879
- Ostaltare (Kakaltare) 304, 655, 661, 723
- Pall 307, 460, 581, 582, 695
- Palmett 846
- Pastell 532, 533
- Paten 76, 78, 80, 81, 170, 182, 213, 237, 250, 266, 300, 319, 338, 362, 485, 490, 492, 493, 494, 594, 595, 601, 664, 665, 667, 728, 729, 730, 775, 777, 778, 821
- Patentia (Tålmod) 655
- Patronatsrätt 637, 712, 881
- S Paulus, aposteln 116, 136, 333, 690, 693
- Pelare 19, 33, 34, 39, 41, 43, 46, 47, 49, 50, 51, 54, 55, 58, 60, 61, 152, 286, 354, 374, 384, 394, 395, 398, 399, 408, 410, 412, 415, 416, 426, 450, 464, 526, 554, 558, 559, 641, 718, 721, 808, 837
- Pergamentsbrev 753
- S Petrus, aposteln 208, 235, 297 (?), 690, 693, 834, 854
- Pietas (Fromhet) 446, 448
- Piscina 285, 857
- Pliktball 239
- Portal (se även Ingång) 9, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 51, 52, 56, 60, 61, 152, 203, 204, 205, 229, 278, 281, 351, 352, 383, 386, 391, 402, 408, 409, 410, 643, 644, 648, 649, 760, 838, 839, 847, 857, 866
- Porträtt 132, 134, 155, 253, 306, 364, 400, 522, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 536, 694, 743, 744, 787, 840
- Porträttmedaljong 696, 697
- Predella 63, 64, 459, 649, 650, 652, 808
- Predikstol 63, 68, 69, 70, 153, 166, 167, 182, 189, 209, 236, 248, 250, 263, 297, 298, 318, 333, 339, 360, 394, 398, 414, 435, 450, 474, 476, 477, 478, 481, 559, 569, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 649, 655, 658, 662, 723, 724, 725, 772, 773, 802, 803, 804, 818, 821, 824, 829, 833, 834, 835, 836, 840, 843, 853, 854, 856, 858, 866, 870, 871, 877
- Predikstolskläde 737
- Prestav 136, 696
- Profet, judisk 447
- Prydnadsurna 259
- Prästbänk 168, 661
- Pulpet 238, 622, 814
- Pulpetkläde 867
- Punschskål 879
- Puts 39, 641, 644, 648, 719, 804, 808, 830, 833, 835, 838, 852, 853, 860, 864, 866, 880
- Putto 64, 116, 121, 209, 298, 333
- Pyramus och Thisbe 594, 599
- Pyxis 300, 338, 340, 341
- Påvebrev 6, 185, 195, 258, 272, 550, 753
- Rafael, ärkeängeln 845, 846
- Redskapsbod 863, 877
- Reformationsjubileet 1721 (minnestavla) 536, 622
- Relik 54
- Relikgömma 294, 340
- Restaurering 19, 60, 61, 62, 153, 164, 189, 207, 231, 232, 233, 234, 262, 294, 317, 332, 360, 416, 572, 575, 649, 722, 767
- Ring av järn 189
- Ringning 97, 539

- Ringtavla 696
Ristning 509, 510
Rullverk 857
Rundbågsfris 199, 201, 206, 277, 279, 354, 842
Runinskrift 242, 243, 391, 592
Runsten 227, 229, 374, 385, 391, 392, 509, 785, 868, 874, 875
Rökelsekar 78, 170, 213, 239, 250, 254, 340, 496, 780
Röklin 217
- Sabel 239
Sakarias offer i templet 650, 651
Sakristia 19, 45, 46, 152, 161, 162, 182, 185, 186, 205, 207, 229, 244, 245, 260, 280, 312, 329, 355, 382, 383, 384, 386, 392, 395, 400, 406, 407, 408, 410, 412, 416, 428, 434, 470, 554, 559, 566, 572, 575, 645, 646, 648, 717, 721, 760, 761, 802, 804, 814, 819, 823, 824, 835, 836, 838, 842, 843, 857, 864, 866, 871
- Salkyrka 565
Salomo, konungen 454
Sanddosa 135, 177, 219, 623, 746
Sarkofag 522
Sekretär 268
Sexårsgård 6, 185, 550, 873
Sibylla 78
S Sigfrid 55, 808
Sigill 136, 244, 248
Silsked 81, 170, 213, 250, 266, 666, 668, 775, 780
Simeon i templet 235, 474
Sjutalet, det heliga 810
Skapelsen 427, 429, 430, 441
Sked se Silsked
Skiftesverk 196, 206, 225
Skrifteklocka 239
Skrin 255, 623
Skvallerhål 400
Skåp 200, 206, 623, 655, 695, 746
Skärmvägg 559
Sköldbåge 32, 41, 47, 49, 50, 58, 395, 398, 399, 400, 428, 435, 446, 447, 448, 559, 566, 846
Slutsten 287, 400, 448
Sockel 20, 61, 152, 162, 185, 198, 201, 227, 243, 260, 277, 278, 351, 402, 407, 410, 516, 554, 607, 714, 722, 757, 850, 872
Sockellist 136
Sockelsten 410
Sockenbudstyg 80, 154, 170, 183, 213, 237, 266, 300, 320, 338, 362, 494, 596, 601, 666, 668, 729, 780
- Sockenmagasin 227, 376, 377, 378, 379, 553, 558, 713, 714, 755, 756
Solur 15, 219, 277, 364, 381, 537, 746
Spegel 695
Spes (Hopp) 296, 446, 447, 512, 643
Sporre 132
Staket se Kyrkogårdsinhjägnad
Stavkyrka 195
S Stefanus 209, 215 (?)
Stiglucka 160, 185, 196, 226, 227, 243, 259, 273, 326, 349, 375, 376, 551, 552, 611, 618, 639, 713, 754, 756
Stol 175, 219, 238, 255, 268, 306, 536, 537, 745, 746, 787
Stola 680
Straffstock 239, 307, 537, 696
Superbia (Högmod)
Ira och S 443, 444
Sveasköld 73
Syndafallet se Adam, Eva
Syndafloeden 432, 434
- Takryttare 39, 286, 292
Taktol 35, 162, 163, 182, 199, 200, 205, 555, 564, 566, 720, 854
Tal
Gustaf III:s 219, 536, 787
Gustaf IV Adolfs 219
Karl XIII:s 219, 238, 536, 622, 743, 746, 787
Tegelimitation 559, 572
Temperentia (Måttlighet) 442, 444, 655
Timglas 69, 70, 166, 189, 209, 239, 250, 263, 298, 318, 333, 360, 480, 587, 660, 663, 723, 725, 773, 774
Tomas, aposteln 854
Tor (Thore) 772
Torn 13, 19, 23, 56, 58, 59, 60, 61, 152, 182, 185, 186, 202, 243, 245, 260, 280, 293, 311, 315, 317, 328, 334, 352, 353, 357, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 390, 393, 395, 400, 401, 402, 407, 412, 414, 415, 511, 558, 559, 569, 570, 572, 573, 641, 648, 649, 718, 722, 757, 823, 832, 833, 835, 836, 837, 838, 839, 842, 852, 856, 864, 866, 867, 871, 873, 877, 878, 879, 880
Tornkapell 316
Tornstup 136, 229
Tornur 641, 648, 760
Tornväktarlur 136
Trabes 464, 833
Trappa 57, 186, 399, 412, 837, 846, 864, 877
Trapptorn 329
- Treenigheten 445, 446
Trestämpel 494
Triptyk 536
Triumfbåge 199, 406, 410, 428, 464, 559, 850, 851, 857
Triumfkrucifix 153, 154, 208, 209, 218, 248, 252, 450, 464, 465, 466, 467
Trumpet 137, 219
Träkyrka 196, 853
Träskulptur 208, 263, 333, 408, 460, 470, 587, 643, 655, 843, 848, 853, 854, 871, 878, 881
Träsnitt 743
Tröskelsten 382, 873
- Uppvärmning 62, 152, 186, 206, 229, 244, 260, 280, 312, 329, 355, 400, 536, 558, 559, 646, 649, 717, 763
Ur (se även Tornur) 134, 135, 558
Utgrävning 9, 136, 181, 242, 564, 808, 821, 822, 823, 838, 850, 872, 873, 880
- Vallfartskyrka 196
Valv 19, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 57, 58, 61, 161, 162, 205, 286, 328, 379, 383, 384, 385, 395, 398, 399, 401, 407, 410, 412, 414, 416, 418, 426, 429, 441, 444, 445, 447, 448, 449, 451, 453, 459, 464, 559, 567, 644, 648, 649, 718, 837, 844, 846, 857, 858
diagonalbågsvalv 45
folkungatidsvalv 412
hjälmvalv 717
klostervalv 329, 400
kryssvalv 45, 152, 163, 164, 286, 329, 400, 641, 644, 645, 760
spegelvalv 199, 559, 868, 871
stjärnvalv 52, 152, 162, 182, 398, 399, 412, 559, 560
svickelvalv 644
tunnvalv 45, 186, 205, 243, 311, 351, 386, 571, 717, 760, 869, 871
Valvslagning 47, 58, 207, 558, 566, 648
Vapen (ätte-) 55, 65, 73, 80, 93, 98, 103, 104, 106, 111, 113, 114, 122, 128, 131, 136, 166, 170, 172, 190, 193, 250, 303, 322, 333, 400, 433, 434, 450, 456, 478, 481, 491, 492, 493, 494, 497, 502, 503, 513, 517, 525, 527, 551, 578, 582, 585, 594, 597, 600, 607, 608, 610, 611, 613, 614, 615, 618, 624, 625, 636, 652, 655, 660, 661, 672, 673, 674, 677, 679, 685, 696, 713, 717, 725, 738, 739, 741, 761, 778, 810, 879

Vapenhus 61, 161, 163, 186, 189, 196,
197, 205, 206, 243, 245, 260, 311, 329,
386, 395, 412, 414, 415, 558, 559, 566,
641, 824, 856

Veritas (Sanning) 655

Vimberg 32, 33

Vindfång 57, 386, 387, 770

Vinflaska 80, 82, 191, 362, 494, 495

Vinkanna 79, 81, 82, 154, 170, 191, 213,
237, 250, 266, 300, 338, 340, 362, 491,
492, 493, 494, 495, 594, 598, 599, 600,
663, 665, 666, 668, 729, 731, 732, 778,
779, 821

Vinkällare 46, 645, 838, 871, 877

Votivgåva 196, 225

Votivskepp 538

Vårdkase 550

Värja (se även Begravningsvärja) 122,
131, 132, 174, 177, 219, 400, 526,
527, 739, 741

Värmeanläggning 386, 416, 554, 558,
559, 575, 804, 808, 824, 825, 832, 837,
838, 842, 853, 856, 864, 868, 877

Yttertak 13, 15, 35, 38, 39, 152, 162,
182, 186, 202, 228, 229, 243, 244, 260,
280, 286, 311, 328, 351, 375, 378, 386,
402, 410, 412, 414, 415, 553, 555, 558,
572, 575, 639, 641, 649, 714, 717, 721,
757, 804, 819, 830, 838, 863, 878

Änglar 55, 73, 78, 111, 113, 114, 170,
191, 428, 434, 446, 459, 512, 516, 768,
785, 846

Örn 81, 136, 191, 333

FÖLJANDE KYRKOR I NÄRKE HAR UTKOMMIT I SERIEN SVERIGES KYRKOR,
KONSTHISTORISKT INVENTARIUM:

Örebro stads kyrkor, band I: 1, volym 46

Almby, band I: 2, volym 63

Axberg, band I: 2, volym 63

Dylta brukskapell, band I: 2, volym 63

Eker, band I: 2, volym 63

Glanshammar, band I: 3, volym 92

Gräve, band I: 2, volym 63

Götlunda, band I: 5, volym 141

Hovsta, band I: 2, volym 63

Kil, band I: 2, volym 63

Lillkyrka, band I: 5, volym 141

Långbro, band I: 2, volym 63

Mosjö, band I: 2, volym 63

Rinkaby, band I: 3, volym 92

Tysslinge, band I: 2, volym 63

Täby, band I: 2, volym 63

Vintrosa, band I: 2, volym 63

Ödeby, band I: 4, volym 129

VOLYM 147

NÄRKE

Band I, häfte 6

Tillägg till band I

